

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ

έπιθεώρηση

90 Χρόνια
Πολεμική Αεροπορία

200 Χρόνια · έλεύθεροι.

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ

Επιθεώρηση

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Διοικητής ΑΔΙΣΠΟ

Υποναύαρχος Μιχαήλ Ναούμ ΠΝ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Σμχος (Ι) Γεώργιος Γερμιτσιώτης

Σμχος (ΥΕ/Ι) Στυλιανός Ζαγκουμίδης

Σμχος (Ι) Αντώνιος Καλμουρτζής

Σμχος (Ι) Ιωάννης Καλαϊτζής

Σμχος (Ι) Μάριος Βλάχος

Σχης (ΠΒ) Αστέριος Ντίνας

Ανχης (ΠΒ) Ιωάννης Πούλης

Αντχος (Μ) Γεώργιος Παπακωνσταντίνου ΠΝ

ΜΥ Α' ΠΑ Ελευθερία Καρατσίν

ΜΥ Β' ΣΞ Αικατερίνη Μπάλλα

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΧΕΔΙΑΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

ΜΥ Α' ΠΑ Ελευθερία Καρατσίν

ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

Ανθχος (Ε) Αναστάσιος Πέτκος ΠΝ

ΕΠΙΛΟΓΗ - ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΚΟΝΑΣ

ΜΥ Α' ΠΑ Ελευθερία Καρατσίν

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Σμχος (Ι) Γεώργιος Γερμιτσιώτης

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Νικόλαος Μαλαχίας (Πλοίαρχος ΠΝ (εα)

Πτυχιούχος ΗΛ/γος Μηχανικός ΕΜΠ),

Άννα Κωνσταντινίδου (Ιστορικός, Διεθνολόγος

Ερευνήτρια Νομικής Σχολής ΑΠΘ),

Αντιπλοίαρχος Ιωάννης Σταμούτσος ΠΝ

Κυβερνήτης του Α/Γ ΧΙΟΣ,

Σμήναρχος (Ι) Χαρίτων Χαρούσης

Προϊστάμενος Γραφείου Θεμάτων Ηγεσίας

Έδρας Ακαδημαϊκών Σπουδών της ΑΔΙΣΠΟ,

Πλοίαρχος Σαμοθράκης Ιωάννης ΠΝ

Προϊστάμενος Γραφείου Εθνικών

και Διεθνών Σχολείων της ΑΔΙΣΠΟ,

Κυριακή Παπαδημητρίου, Υπεύθυνη Κέντρου

Αγωγής Υγείας Θεαγενείου

Αντικαρκινικού Νοσοκομείου Θεσσαλονίκης,

Δρ. Γεώργ. Μάλλιος, Αρχαιολόγος, Εκπαιδευτικός

Σοφία Κουλίδου, MSc Αρχαιολόγος

Χρήστος Σπανοδήμος, MA Αρχαιολόγος

ΟΡΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στη Διακλαδική Επιθεώρηση δημοσιεύονται:

α. Επιστημονικές εργασίες και διαλέξεις των Σπουδαστών της Σχολής, ομιλίες της Ηγεσίας του ΥΕΘΑ, που αφορούν τις ΕΔ, Καθηγητών Πανεπιστημίων και γενικά Πνευματικών Προσωποκοιτών, για θέματα Διακλαδικού ενδιαφέροντος, Στρατηγικής, Γεωπολιτικής και Διεθνών Σχέσεων.

β. Συμπεράσματα ή αποσπάσματα από σεμινάρια, ημερίδες και διημερίδες, που διοργανώνει η Σχολή.

γ. Εκπαιδευτικές και λοιπές δραστηριότητες της Σχολής.

Οι εργασίες πρέπει να περιλαμβάνουν πλήρη επιστημονική τεκμηρίωση - βιβλιογραφία, να αναφέρουν πλήρως τα στοιχεία του συγγραφέα και να μην υπερβαίνουν τις 4000 λέξεις.

Δε δημοσιεύονται εργασίες που περιέχουν διαβαθμισμένες πληροφορίες, εργασίες που δεν τεκμηριώνεται το περιεχόμενό τους και έχουν αιχμές πολιτικής φύσεως ή μη ενυπηρεπείς εκφράσεις.

Δημοσίευση εργασίας δε σημαίνει αποδοχή απόψεων του συγγραφέα της από την ΑΔΙΣΠΟ.

Οι βιβλιογραφικές σημειώσεις πρέπει να έχουν ενιαία αρίθμηση, να βρίσκονται στο τέλος του άρθρου και να δίνονται ως εξής: Ονοματεπώνυμο συγγραφέα, Τίτλος βιβλίου και υπότιτλος, Εκδοτικός οίκος, Έτος έκδοσης, Σελίδα.

Οι μελέτες στρατηγικού και γεωπολιτικού περιεχομένου πρέπει να συνοδεύονται και από σχετικούς χάρτες και σχεδιαγράμματα.

Η οποιαδήποτε εργασία πρέπει να παραδίδεται σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή.

Δεν επιστρέφεται το υλικό, ανεξάρτητα αν δημοσιευθεί ή όχι.

Το περιοδικό "Διακλαδική Επιθεώρηση"
δημοσιεύεται και στο διαδίκτυο
www.adispo.mil.gr

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού (ΤΥΕΣ)

ΔΙΑΝΟΜΗ

Υπουργεία, Πρεσβείες, Προξενεία, Μουσεία, Γενικά Επιτελεία,

Στρατιωτικοί Σχηματισμοί, ΓΕΕΦ, ΣΕΘΑ,

Στρατιωτικές Σχολές,

Σπουδαστές ΑΔΙΣΠΟ,

ΑΕΙ, Ινστιτούτα και Ερευνητικά Ιδρύματα

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

Γεωργικής Σχολής 29, ΤΚ 55535 Θεσσαλονίκη

Τηλ. 2310 472603, FAX 2310 471710

e-mail: info@adispo.gr

Διανέμεται Δωρεάν

Πρόλογος

του Υποναύαρχου Μιχαήλ Ναούμ ΠΝ
Διοικητού Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου

Αγαπητοί Αναγνώστες,

Η «Διακλαδική Επιθεώρηση» της ΑΔΙΣΠΟ συμπληρώνει με το παρόν 50 τεύχη και ευελπιστεί να συνεχίσει να αποτελεί ένα φιλόξενο βήμα, για ενημέρωση και γενικότερα προβολή θεμάτων από επιστήμονες και καταρτισμένους συνεργάτες, για θέματα Στρατηγικής, Γεωπολιτικής, Διεθνών Σχέσεων και γενικότερα Διακλαδικού ενδιαφέροντος.

Συνεχίζοντας την προσπάθεια εξωστρέφειας η Σχολή εξακολούθησε το προηγούμενο διάστημα τη διεύρυνση των συνεργασιών με άλλους εκπαιδευτικούς οργανισμούς, με πιο πρόσφατη την υπογραφή μνημονίου συνεργασίας με το Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελλάδος. Η συνεργασία αυτή εδράζεται στο ίδιο πλαίσιο, με εκείνο που θεμελιώθηκε νωρίτερα αυτή τη χρονιά, με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Από ιστορικής απόψεως στο διάστημα από την προηγούμενη έκδοση μέχρι σήμερα εορτάσαμε, με ημερολογιακή σειρά, σημαντικές επετείους, όπως την 25η Μαρτίου 1821, τη γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου (19 Μαΐου) και τη μάχη της Κρήτης (20 Μαΐου). Όλες τους ορόσημα, που μαρτυρούν το διαχρονικό πάθος των ελλήνων για ελευθερία, αξιοπρέπεια και δημοκρατία, οι οποίες έχουν αποτυπωθεί στη συλλογική μας μνήμη.

Ξεχωριστή σημασία ασφαλώς έχει φέτος η πρώτη εκ των ανωτέρω επετείων, η οποία συμπίπτει με τη συμπλήρωση 200 ετών από την κήρυξη της ελληνικής επανάστασης του 1821 και αποτέλεσε την απαρχή για την απελευθέρωση της πατρίδας μας και την ίδρυση του σύγχρονου Ελληνικού Κράτους, μετά από περίπου τέσσερις αιώνες σκλαβιάς. Αλλά και οι άλλες δύο, με πιο πρόσφατο ιστορικό αποτύπωμα, έχουν γεωπολιτικές επεκτάσεις που αγγίζουν το σήμερα, αποτελώντας επετείους μνήμης, χρέους και εθνικής περισυλλογής.

Τέλος, με την ευκαιρία της επικείμενης ολοκλήρωσης του ακαδημαϊκού έτους, θα ήθελα να ευχηθώ σε όλους τους σπουδαστές της ΑΔΙΣΠΟ καλή αποφοίτηση και καλή σταδιοδρομία.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Υποναύαρχος Μιχαήλ Ναούμ ΠΝ, είναι Διοικητής της Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1965. Εισήλθε στη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων το 1983 και αποφοίτησε το 1987 με το βαθμό του Μάχμου Σημαιοφόρου ΠΝ. Η επιτελική του εμπειρία περιλαμβάνει καθήκοντα Διευθυντή Επιχειρήσεων στο ΓΕΝ/Α3, Διευθυντή Οπλικών Συστημάτων στο ΑΣ, Διευθυντή Κλάδου Επιχειρησιακής Εκπαίδευσης - Επιχειρήσεων στο ΑΣ, Αρχιεπιτολέα στο ΑΣ και Διευθυντή Διεθνών Σχέσεων στο Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας (ΓΕΕΘΑ/Δ3). Έχει υπηρετήσει ως Εθνικός Αντιπρόσωπος της Ελλάδας στην Κοινοπραξία NATO SEASPARROW (ΗΠΑ). Έχει διατελέσει Κυβερνήτης της Πυραυλακάτου ΤΡΟΥΠΑΚΗΣ και της Φρεγάτας ΣΑΛΑΜΙΣ. Έχει διατελέσει Διοικητής Ταχέων Σκαφών και Ναυτικής Διοικήσεως Αιγαίου. Παρακολούθησε όλα τα σταδιοδρομικά σχολεία του κλάδου του και είναι απόφοιτος ΑΔΙΣΠΟ και ΣΕΘΑ. Κατέχει τίτλο μεταπτυχιακών σπουδών MASTER of ARTS in Security Studies (Defence Decision Making and Planning) από το Ναυτικό Πανεπιστήμιο των ΗΠΑ στο Monterey CA, ενώ είναι υποψήφιος μεταπτυχιακού MBA Strategic Management του Πανεπιστημίου Heriot Watt University (Σκωτία). Έχει μία κόρη και έναν γιο.

Περιεχόμενα

Άρθρα Εξωτερικών Συνεργατών, Εκπαιδευτών, Σπουδαστών της Σχολής & Ιστορικά Αρχαιακά Κείμενα

"Διπλωματία και στρατιωτική ισχύς: οι δύο βασικοί πυλώνες της ελληνικής αποτρεπτικής ισχύος έναντι της Τουρκίας"

των Νικόλαου Μαλαχία (Πλοιάρχου ΠΝ (εα) - Πτυχιούχου Ηλ/γου Μηχανικού ΕΜΠ)
Άννας Κωνσταντινίδου (Ιστορικού - Διεθνολόγου, Ερευνήτριας Νομικής Σχολής ΑΠΘ)

1

"Η ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο: γεωστρατηγικές εξισώσεις και προοπτικές συνεργασίας, πεδίο σύγκλισης ή ανταγωνισμού"

του Αντιπλοιάρχου Ιωάννη Σταμούτσου ΠΝ, Κυβερνήτη του Α/Γ ΧΙΟΣ

13

"90 Χρόνια από την οργάνωση της Πολεμικής Αεροπορίας ως ανεξάρτητου Κλάδου των ΕΔ (1931-2021)"

του Σμηνάρχου (Ι) Χαρίτων Χαρούση, Προϊσταμένου Γραφείου Θεμάτων Ηγεσίας
Έδρας Ακαδημαϊκών Σπουδών της ΑΔΙΣΠΟ

26

"Χαρακτηριστικά γεγονότα του ναυτικού αγώνα της επανάστασης"

του Πλοιάρχου Σαμοθράκη Ιωάννη ΠΝ, Προϊσταμένου Γραφείου Εθνικών
και Διεθνών Σχολείων της ΑΔΙΣΠΟ

38

"Φιλελληνισμός"

του Πλοιάρχου Σαμοθράκη Ιωάννη ΠΝ, Προϊσταμένου Γραφείου Εθνικών
και Διεθνών Σχολείων της ΑΔΙΣΠΟ

46

"Ευτυχία ως Στόχος ή Σκοπός Ζωής"

της Κυριακής Παπαδημητρίου, Υπεύθυνης Κέντρου Αγωγής Υγείας του Θεαγενείου
Αντικαρκινικού Νοσοκομείου Θεσσαλονίκης

49

"Μύθος, πόλεμος και προπαγάνδα πάνω σε ένα κρασοπότηρο.

Το εικονογραφικό θέμα της Άλωσης της Τροίας στα μακεδονικά γραμματικά αγγεία της Ελληνιστικής εποχής"

του Δρ. Γεώργιου Μάλλιου, Αρχαιολόγου, Εκπαιδευτικού

55

Πολιτιστικά Μονοπάτια

"Δίον - Colonia Iulia Augusta Diensis - Dium - Σταδιά - Κάστρο - Μαλαθριά - Δίον. Μία σύντομη περιήγηση στα σημαντικά μνημεία του χώρου."

της Σοφίας Κουλίδου, MSc Αρχαιολόγου
και του Χρήστου Σπανοδήμου, MA Αρχαιολόγου

64

Δραστηριότητες της ΑΔΙΣΠΟ

77 Προγραμματική Συμφωνία
Συνεργασίας ΓΕΕΘΑ-ΠΑΜΑΚ

78 Υπογραφή Μνημονίου
Συνεργασίας ΑΔΙΣΠΟ-ΔΙΠΑΕ

79 Διημερίδα ΑΔΙΣΠΟ
Θέμα: «εφαρμογή κανόνων του Διε-
θνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου
στην Επιχειρησιακή Σχεδίαση»

80 Σχολείο Προσανατολισμού
Κοινής Πολιτικής Άμυνας
και Ασφάλειας

81 Σχολείο Επιχειρησιακής Σχεδιά-
σης (Comprehensive Joint
Operations Planning Course)

82 Άσκηση ΤΑΑΣ «ΙΑΣΩΝ '21»

83 Επίσκεψη Σέρβων στην
ΑΔΙΣΠΟ

84 Η Βιβλιοθήκη μας

86 Καλλιτεχνική Ματιά
«Έλληνες και Φιλέλληνες ζωγράφοι για το 1821»

88 ...για τον ελεύθερο χρόνο

90 Απάνθισμα Σοφίας
«Ευφυΐα»

91 Δράση "21"

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΔΙΣΠΟ

Ίδρυση της Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ)

Με απόφαση του Υφυπουργού Εθνικής Άμυνας (Φ.022/27/158782/Σ.4405/25 Ιουλ 2003/ΥΕΘΑ/ΓΕΕΘΑ/ΔΙΔΥΠ&ΟΡΓ.) συγκροτήθηκε η Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ). Την 1 Οκτ 2003 εκδόθηκε ο Νόμος υπ' αριθ. 3186 (ΦΕΚ230/Τεύχος Πρώτο) για την ίδρυση της ΑΔΙΣΠΟ.

Ως ημερομηνία έναρξης λειτουργίας της Σχολής καθορίστηκε η 9η Σεπ 2003, ημερομηνία κατά την οποία εκλήθη να φοιτήσει η 1η Εκπαιδευτική Σειρά (Ε.Σ)

Στις 27 Οκτ 2003 πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια της Σχολής με την παρουσία της Πολιτικής και Στρατιωτικής Ηγεσίας του ΥΕΘΑ.

Έδρα της Σχολής

Η Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου έχει την έδρα της στο στρατόπεδο "Ταξιάρχου Λασκαρίδη Κωνσταντίνου" στη Θεσσαλονίκη, όπου έως το έτος 2003 λειτουργούσε η Ανώτατη Σχολή Πολέμου του Στρατού Ξηράς (ΑΣΠ).

Έμβλημα της Σχολής

Το έμβλημα της Σχολής αποτελείται από το αντίστοιχο έμβλημα του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας (ΓΕΕΘΑ) με τα σύμβολα των τριών Κλάδων (κράνος, άγκυρα, φτερά) και την προσθήκη ενός βιβλίου και ενός ξίφους που κόβει τον «Γόρδιο Δεσμό». Η σύνθεση συμβολίζει τη δύναμη και την αποφασιστικότητα που δίδει η γνώση για την επίλυση κάθε προβλήματος, μέσω του διακλαδικού σχεδιασμού. Η φράση «ΕΝ ΤΗ ΕΝΩΣΕΙ Η ΙΣΧΥΣ», που αναγράφεται στο επάνω μέρος του εμβλήματος, τονίζει το διακλαδικό χαρακτήρα της Σχολής.

"Διπλωματία και στρατιωτική ισχύς: οι δύο βασικοί πυλώνες της ελληνικής αποτρεπτικής ισχύος έναντι της Τουρκίας"

των Νικόλαου Μαλαχία (Πλοίαρχος ΠΝ (εα) -
Πτυχιούχος Ηλ/γος Μηχανικός ΕΜΠ)
Άννας Κωνσταντινίδου (Ιστορικός - Διεθνολόγος,
Ερευνήτρια Νομικής Σχολής ΑΠΘ)

Εισαγωγή: Στο πλαίσιο της διακήρυξης του δόγματος της «γαλάζιας πατρίδας» από την τουρκική ηγεσία και της εν γένει αναθεωρητικής της πολιτικής, η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με μία άνευ προηγουμένου προκλητική στάση τού τουρκικού κράτους απέναντι στα εθνικά δίκαιά της. Άλλοτε με στιγμές κλιμάκωσης (τα γεγονότα από τις 20 Ιουλίου μέχρι σήμερα, θυμίζοντας εντόνως τις κρίσεις των 1978, 1987 και 1996), άλλοτε με στιγμές ύφεσης. Δύο ήταν τα σημαντικά διπλωματικά γεγονότα, τα οποία συνέβαλλαν καθοριστικά, ώστε η γειτονική χώρα να διαμορφώσει ακόμα πιο επιθετική συμπεριφορά απέναντι στην ελληνική πλευρά: η συνομολόγηση οριοθέτησης ΑΟΖ ανάμεσα σε Ελλάδα και Ιταλία τον Ιούνιο του 2020 και η σύναψη «μερικής χάραξης»¹ ελληνοαιγυπτιακής οικονομικής ζώνης τον Αύγουστο του 2020. Το ελληνικό κράτος, κινούμενο μέσα στα πλαίσια τού Διεθνούς Δικαίου και της Διπλωματίας, προσπαθεί να αντιμετωπίσει την εντεινόμενη προσπάθεια τής Τουρκίας να δημιουργήσει τετελεσμένα σε βάρος του. Βασικός παράγοντας αποτροπής που δημιουργεί ιδιαίτερη διστακτικότητα στη γείτονα χώρα να επιχειρήσει με στρατιωτικά μέσα εναντίον της Ελλάδας είναι το υψηλό επίπεδο επιχειρησιακής ικανότητας και ετοιμότητας των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων. Συγχρόνως, όμως, και κάτω από τις συνθήκες, όπως έχουν διαμορφωθεί στη σύγχρονη ιστορία της, καθίσταται επιβεβλημένο η χώρα μας, όσο ποτέ άλλοτε, να καταρτίσει ένα Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τη διαχείριση των εθνικών ζητημάτων. Κάτω από αυτό το πλαίσιο, τα ελληνικά κοινοβουλευτικά κόμματα θα πρέπει να ενισχύσουν άμεσα τους δύο βασικούς πυλώνες τής αποτρεπτικής ισχύος έναντι της Τουρκίας που είναι η Διπλωματία και η Στρατιωτική Ισχύς.

Η έννοια της αποτρεπτικής ισχύος

Η αποτρεπτική ισχύς ενός κράτους έναντι μιάς εν δυνάμει επιθετικής οντότητας (έτερο κράτος, αντάρτικο κίνημα, τρομοκρατική οργάνωση κλπ) είναι το σύνολο των δυνατοτήτων που διαθέτει το κράτος (διπλωματικών, στρατιωτικών, κατασταλτικών κλπ) ούτως ώστε να αποτρέψει την επιθετική οντότητα από το να αποφασίσει να δράσει. Και αυτό θα συμβεί όταν η επιθε-

1. Ο όρος «μερική χάραξη» δεν υφίσταται με βάση τη ΔΣΔΘ (Διεθνή Σύμβαση τού Δικαίου της Θάλασσας). Η συγκεκριμένη προ-συμπεφωνημένη διαδικασία που υπογράφηκε ανάμεσα σε Ελλάδα και Αίγυπτο αποτελεί μία από τις τακτικές που παρέχει με βάση τα άρθρα 74 παρ. 3 και 83 παρ. 3 η ΔΣΔΘ στους συμβαλλόμενους μέχρι να προβούν στην τελική οριοθέτηση τής υφαλοκρηπίδας και των θαλάσσιων ζωνών. Είναι με πιο απλά λόγια μία προκαταρκτική διαδικασία, η οποία αφενός διασφαλίζει αφενός δεσμεύει τα δύο μέρη μέχρι την τελική διαπραγμάτευση. Βλ. σχετ. στο [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0623\(01\)&from=PT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0623(01)&from=PT) και στο Κ. Ιωάννου- Α. Στρατή, *Δίκαιο της Θάλασσας*, β. έκδοση, Αθήνα- Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2000.

τική οντότητα - συνεκτιμώντας και αναλύοντας τα δεδομένα - προδιαγράφει ένα αρνητικό για αυτήν αποτέλεσμα (δηλαδή ότι οι αναμενόμενες ζημιές από την επιθετική δράση θα είναι μεγαλύτερες από τα προσδοκώμενα οφέλη). Συνεπώς η αποτρεπτική ισχύς αφορά στην δυνατότητα αποφυγής μίας σύρραξης (περιλαμβάνοντας επιμέρους διπλωματικές, στρατιωτικές και άλλες δυνατότητες), ενώ η αμυντική ισχύς αφορά στις καθαρά στρατιωτικές δυνατότητες ενός κράτους.²

Διπλωματία

Ο όρος - Γενικά Γνωρίσματα: Η διάσταση της Διπλωματίας είναι πολυπρισματική, καθώς θεωρείται το μέσο, το οποίο χρησιμοποιούν οι κρατικοί δρώντες, ώστε να δημιουργήσουν μεταξύ τους συμπλεκτική σχέση. Η πρακτική της έγκειται στα πλαίσια του διαλόγου και της διαπραγμάτευσης ανάμεσα στις χώρες, προκειμένου να προωθήσουν σε διμερές ή πολυμερές επίπεδο συνεργασίες οικονομικές, μορφωτικές, πολιτιστικές, στρατιωτικές, προκειμένου τη σύσφιξη των δεσμών ανάμεσά τους, ώστε να μειωθεί μεταξύ τους ο κίνδυνος εμπλοκής.³ Συγχρόνως δε, στον όρο διπλωματία περιλαμβάνεται γενικευμένα το ίδιο το διεθνές σύστημα των κρατικών δρώντων που με τις αποφάσεις του διαμορφώνουν πολιτικές. Οι δρώντες που μπορούν να ασκήσουν διπλωματία είναι φυσικά τα ίδια τα κράτη μέσω των εντεταλμένων εκπροσώπων τους που είναι συνήθως διπλωμάτες, παράλληλα δε, με την αξιοποίηση και ενός ευρύτερου πλαισίου μηχανισμών, όπως είναι οι κρατικές ή ιδιωτικές οργανώσεις (όπως είναι οι ΜΚΟ), οι ιδιώτες,⁴ οι Διεθνείς Οργανισμοί κτλ.⁵

Διπλωματία και ο ευρύτερος χώρος της Μεσογείου σήμερα

Προτού γίνει διεξοδική αναφορά στον τρόπο και κάτω από το πλαίσιο που οφείλει να χρησιμοποιήσει η Ελλάδα τον πυλώνα της Διπλωματίας ως μέσο αποτροπής από την τουρκική προκλητικότητα, είναι αναγκαίο μέσα σε γενικά πλαίσια να περιγραφεί, πώς διαμορφώνονται οι πολιτικές συνθήκες στη ΝΑ Μεσόγειο, όπου είναι στραμμένα τα βλέμματα των διεθνών δρώντων. Η απαρχή του ενδιαφέροντος των ισχυρών -κυρίως- κρατικών μορφωμάτων στη συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή έχει χρονικό ορόσημο τον λιβυκό εμφύλιο, ο οποίος, αν και ουσιαστικά ξεκίνησε μετά τον θάνατο του Καντάφι, ωστόσο, έλαβε ραγδαίες διαστάσεις μετά το 2018, όταν το τουρκικό κράτος άρχισε να λαμβάνει παρεμβατικό ρόλο στη διακυβέρνηση της χώρας.

Η στάση αυτή της Τουρκίας, η οποία δημιούργησε μία σειρά αλυσιδωτών αντιδράσεων στην ευρύτερη γεωγραφική περιφέρεια, εξαγρίωσε τη Διε-

2. Βλ. σχετ. στο Νίκος Μαλαχίας, (άρθρο), *Σκέψεις για αύξηση της ελληνικής αποτρεπτικής ισχύος*, <https://www.liberal.gr/amp/diplomacy/skepseis-gia-auxisi-tis-ellinikis-apotrep-tikis-ischuos/diplomacy/skepseis-gia-auxisi-tis-ellinikis-apotreptikis-ischuos/305968> (5/6/2020).

3. Βλ. σχετ. στο Στεφανίδης Ιωάννης, *Ο τελευταίος ευρωπαϊκός αιώνας: διπλωματία και πολιτική των δυνάμεων*, Αθήνα: Παπαζήσης, 1997, καθώς και στο Ηλίας Κουσκούβελης, *Λήψη αποφάσεων, κρίση, διαπραγμάτευση*, Αθήνα: Παπαζήσης, 1997.

4. εξυπακούεται υπό την επίβλεψη και καθοδήγηση της εκάστοτε κρατικής μηχανής, προκειμένου να αποφεύγονται ηθικά και κοινωνικά διλήμματα.

5. Βλ. σχετ. στο Νάσκου - Περράκη Π.- Ζάικος Ν., *Διπλωματικό και Προξενικό Δίκαιο*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2016.

θνή Διπλωματία και κυρίως τη Ρωσία και την Ευρωπαϊκή Ένωση που έφεραν σημειακά συμφέροντα στη ΝΑ Μεσόγειο. Μετά την ανατροπή του Λίβυου άνδρα το 2011, η Ρωσία συνέχιζε -λόγω των ιστορικών σχέσεων με το λιβυκό κράτος από τη δεκαετία κυρίως του 1960- να αποτελεί σύμμαχο των διαδόχων του και κυρίως του δευτερότοκου γιου του, Σαΐφ Καντάφι, ενώ παράλληλα ήταν ως χώρα παρούσα στις καθεστωτικές διαμάχες ανάμεσα στις φυλές που διεκδικούσαν ανάρρηση στη λιβυκή εξουσία.

Παράλληλα δε, η Ευρωπαϊκή Ένωση και κυρίως κράτη, όπως η Γαλλία είδαν με έντονο σκεπτικισμό τον «επιθετικό τρόπο» που ενεργούσε η Τουρκία σε χώρες τής Βορείου Αφρικής και της περιοχής τού Σάχελ είτε χρησιμοποιώντας το μισθοφορικό στρατό της, για να επιβληθεί είτε κάτω από τον γνώμονα του μουσουλμανικού ριζοσπαστισμού (μέσω κοινωφελών ιδρυμάτων).⁶ Συγχρόνως δε του γεγονότος, ότι με την στάση της προκαλούσε την ισορροπία τής ευρύτερης ανατολικής περιφέρειας, απειλώντας με στρατιωτικές ενέργειες τόσο την Ελλάδα και την Κύπρο όσο και αναθερμάνοντας τα «θηρσκευτικά» ζητήματα ανάμεσα στους μουσουλμανικούς λαούς, καθώς δήλωνε με οποιοδήποτε τρόπο την ηγετική φυσιογνωμία της στον ισλαμικό κόσμο.⁷ Η Ένωση στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο έχει γενικευμένα συμφέροντα και οφείλει να τα διαφυλάξει. Ο αγωγός Φ/Α, EastMed, σχεδιάστηκε ώστε να διαπερνά ένα μεγάλο τμήμα της Μεσογείου, ωστόσο το τουρκοливικό σύμφωνο που υπογράφηκε ανάμεσα στην Τουρκία και την Κυβέρνηση Σάρατζ,⁸ θέτει κατ' ουσίαν σε κίνδυνο το ευρωπαϊκό σχέδιο των αγωγών και των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στη γεώτρηση των υδρογονανθράκων. Επιπλέον, οι στενές επαφές τής γειτονικής χώρας με χώρες τής ενδιάμεσης από Βόρεια και Υποσαχάρια Αφρική ζώνης δημιουργεί, εκτός των άλλων, ένα επιπρόσθετο κίνδυνο για ροές μεταναστευτικών μουσουλμανικών πληθυσμών προς την Ευρώπη. Η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να είναι παρούσα στις εξελίξεις, δημιουργώντας ένα αποτρεπτικό πλέγμα απέναντι στην τουρκική στάση. Οι συχνές κοινές, ευρωπαϊκές, στρατιωτικές ασκήσεις, όπως συνέβη κατά το προηγούμενο χρονικό διάστημα, στη ΝΑ Μεσόγειο και η μόνιμη, ευρωπαϊκή, στρατιωτική παρουσία στην ευρύτερη περιοχή θα αποτελέσουν ενισχυτικούς παράγοντες που είναι βέβαιο, ότι θα συνδράμουν στον περιορισμό της προκλητικότητας της γειτονικής χώρας. Ωστόσο, η αποτρεπτική ισχύς μπορεί να λάβει «σάρκα και οστά» και μέσω της υιοθέτησης μίας σειράς πολιτικών ενεργειών. Είναι επιβεβλημένο, όσο ποτέ άλλοτε, λαμβάνοντας υπόψη τον τρόπο που ενεργεί σήμερα το ΝΑΤΟ, να δημιουργηθεί ένας ευρωπαϊκός στρατιωτικός θεσμός εντός της Ένωσης, ο οποίος θα περιφρουρεί την περιοχή της Μεσογείου,⁹ όπου η πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών φέρουν σημειακά συμφέροντα. Εκτός των άλλων, είναι αναγκαίο να επαναπροσδιοριστούν τα άρθρα της Συνθήκης που αφορούν τη «συμπεριφορά» των μελών εντός του ευρωπαϊκού θεσμικού οργάνου, οριοθετώντας κυρώσεις (ακόμα και σε επίπεδο απο-

6. Βλ. σχετ. στο Καραμπελιάς Γιώργος, *Ισλάμ και Παγκοσμιοποίηση - η θανάσιμη διεκδίκηση*, Αθήνα: Εναλλακτικές, 2001, καθώς και στο Χαλαζιάς Χρήστος, *Το Πολιτικό Ισλάμ*, Αθήνα: Δόμος, 2001 και στο <https://www.jpost.com/middle-east/radical-turkish-publication-call-for-a-neo-caliphate-638055>

7. Με την ανασύσταση του χαλιφάτου.

8. χωρίς τη συναίνεση της λιβυκής Βουλής.

9. Αυτός ο θεσμός θα βοηθήσει σθεναρά χώρες της ΕΕ που δεν είναι μέλη του νατοϊκού οργανισμού, όπως η Κύπρος και η Μάλτα, να περιφρουρήσουν το «ζωτικό χώρο» τους από εξωγενείς παράγοντες (πχ. απειλή μεταναστευτικών ροών, τουρκική απειλή).

πομπής) στην περίπτωση που δεν υπάρχει συστράτευση με τους θεσμούς και τις αρχές της Συνθήκης.¹⁰

Εκτός των παραπάνω επιβάλλεται να σημειωθεί, που εν πολλοίς εξηγεί κάτω από ποιο πρίσμα ενεργεί το τουρκικό κράτος, ένα είδος ανασκόπησης χρονικής, για το πότε η γειτονική χώρα με πιο πιεστικό τρόπο διεκδικούσε επίμονα να έχει κυρίαρχο «λόγο» στον ευρύτερο νοτιοανατολικό χώρο. Η Αμερική, λόγω των εσωτερικών και οικονομικών προβλημάτων που μεγιστοποιήθηκαν μετά την τελευταία παγκόσμια πανδημία, με τους χειρισμούς της στην εξωτερική πολιτική έδειχνε, ότι επιδίωκε να αφοσιωθεί αποκλειστικά και μόνο στα εσωτερικά ζητήματα,¹¹ αφήνοντας, ως εκ τούτου, κενό στη Διεθνή Διπλωματία. Πολύ φανερό η στάση της αυτή έγινε, όταν δεν ελάμβανε σαφή θέση απέναντι στη διαφαινόμενη -εδώ και αρκετό καιρό- προκλητικότητα τού τουρκικού κράτους στη μεσογειακή περιοχή. Πολλοί αναλυτές θεωρούν, ότι το αμερικανικό κράτος αντιδρά υπό το πρίσμα αυτό, επειδή η Κυβέρνηση Τραμπ τρέφει φιλοτουρκικά αισθήματα.¹² Ωστόσο, όμως οι «χλιαρές» ανακοινώσεις φαίνεται, ότι έχουν άλλα ερείσματα: αφενός, το «μαξιλάρι» ευόδωσης τής αμερικανικής πολιτικής στη ΝΑ Μεσόγειο, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει τα δικά της «έσω-οικογενειακά» ζητήματα με συνέπεια το ίδιο να αναμένει πώς θα κινηθούν τα θέματα εντός της Ευρώπης.¹³ Αφετέρου, ότι ο EastMed αποτελεί ένα επενδυτικό έργο που μόνο στα πλαίσια τής Διπλωματίας ενδιαφέρει τις ΗΠΑ.¹⁴ Όπως ήταν φυσικό, την αναβλητική αντιμετώπιση της Αμερικής απέναντι στο γεωγραφικό χώρο τής Μεσογείου, η Τουρκία την εξέλαβε, ή πιο σωστά, εξυπηρετούσε να την εκλάβει ως συναίνεση στον «επιχειρησιακό σχεδιασμό» της για την περιοχή. Συγχρόνως, είναι επιβεβλημένο να σημειωθεί, ότι το ΝΑΤΟ με τον νυν Γενικό Γραμματέα του και την έντονα διφορούμενη στάση του,¹⁵ αποτελούν ισχυρό εφελτήριο για τη συνέχιση της τουρκικής προκλητικότητας, παρά το γεγονός, ότι ο θεσμικός ρόλος τους επιβάλλει τη διασφάλιση τής κανονικότητας (με οποιοδήποτε τρόπο και μέσο) ανάμεσα στα μέλη, βάσει της Καταστατικής Συνθήκης ίδρυσης τού Οργανισμού.

Παρενθετικά, πρέπει να γίνει αντιληπτό αυτό. Ότι η Διπλωματία δεν είναι «υγιής», όταν δεν παγιώνεται στα πλαίσια των Διεθνών Κανόνων. Άλλω-

10. Στην Συνθήκη δεν υφίσταται αποπομπή μέλους από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το άρθρο 50 της ΣΕΕ κάνει λόγο για τη διαδικασία αποχώρησης μίας χώρας από τον Θεσμό, στην περίπτωση κατά την οποία αυτό επιθυμεί. Υπάρχει δηλαδή οικειοθελής αποχώρηση.

11. <https://www.dw.com>

12. Βλ. σχετ. στο Μήτσιος Γιάννης Α., *Ελληνικοί και Διεθνείς προβληματισμοί στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Ατραπός, 2019.

13. Η κρίση που βίωσε το ευρωπαϊκό οικοδόμημα από το 2010 μέχρι σήμερα, έδειξε έμπρακτα και κυρίως μετά την τελευταία πανδημία, ότι είναι υποχρεωμένη η Ευρωπαϊκή Ένωση να κάνει μία «επανεκκίνηση» των μηχανισμών της. Καθώς η Ένωση είχε ουσιαστικά στηριχθεί σε ένα πλαίσιο, μέσα στο οποίο μπορούσαν να συμπλεύσουν μόνο οι ισχυρές οικονομίες. Βλ. σχετ. στο Γκλαβίνης Παναγιώτης, *Το Μνημόνιο της Ελλάδος στην ευρωπαϊκή, τη διεθνή και την εθνική έννομη τάξη*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκουλας, 2010.

14. Οι ΗΠΑ θέλουν κυρίαρχη την Ένωση στη Μεσόγειο, εκτός των άλλων, και εξαιτίας των υπολοίπων αναδυόμενων δυνάμεων στην ανατολική περιοχή, με κυριότερη την Κίνα, αλλά και το ήδη αντίπαλο δέος, τη Ρωσία. Βλ. σχετ. και στο Π. Γκλαβίνης, Η. Ανδρεάδης, Η. Κολοβός, Α. Κωνσταντινίδου, Α. Σέμκου, (2019), *Η ολοκλήρωση των αγορών ενέργειας στην Ευρύτερη Ευρώπη*, στο Περδικ (2/2019) *Περιβάλλον και Δίκαιο*, τχ. 88, Αθήνα, σσ. 183-208.

15. Βλ. σχετ. στο Άννα Κωνσταντινίδου (άρθρο), *Μπορεί να ερμηνευτεί η φιλοτουρκική συμπεριφορά του Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ*, στο *anixneuseis.gr* (5/9/2020).

στε, η διαπραγμάτευση ανάμεσα σε κράτη δεν μπορεί να διεξαχθεί σε συνθήκες αναρχίας. Με άλλα λόγια, η Διπλωματία εδράζεται σε θέσμιο πεδίο (από τους κανονισμούς του Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου μέχρι τις νομολογίες Διεθνών Δικαστηρίων και Διαιτητικών Οργάνων). Έτσι λοιπόν, οποιαδήποτε χώρα το πώς θα αντιδράσει, είναι ένα σύμπλεγμα παραγόντων, ωστόσο όμως, αυτό που δεν πρέπει να διαφεύγει, είναι ότι δεσμεύεται από ένα συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο. Η προβληματική αυτή δεν συναντάται μόνο στους Οργανισμούς, αλλά και τις Ενώσεις. Η κάθε χώρα μέλος, εκτός από το εθνικό συμφέρον, είναι υποχρεωμένη να διασφαλίσει τα ενωσιακά συμφέροντα, στη διαφορετική περίπτωση της επιβάλλονται κυρώσεις, που συνίστανται σε επίπεδο προστίμων και χρηματικών ποινών.¹⁶ Λόγου χάρι το γερμανικό κράτος, ενώ είναι γνωστή η ιστορική σχέση με την Τουρκία σε επίπεδο εθνικό, ωστόσο όσον αφορά την ελληνοτουρκική διένεξη, θεσμικά από τους ενωσιακούς κανονισμούς, του επιβάλλεται να προασπίσει με οποιοδήποτε τρόπο την ελληνική πλευρά, καθώς είναι εταίρος στην ΕΕ. Δεν μπορούσε να μην λάβει ενεργό ρόλο στην ένταση ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία κατά το προηγούμενο χρονικό διάστημα, πόσω δε μάλλον καθώς είναι προεδρεύον του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου.

Το διπλωματικό περιβάλλον της Ελλάδας

Αυτό που πρωταρχικά είναι αναγκαίο να κατανοηθεί και αποτελεί εφελτήριο για την εκκίνηση της Ελληνικής Διπλωματίας αφορά το γεγονός, ότι ενώ το τουρκικό κράτος χρησιμοποιεί την πολιτικό-κοινωνική ανασύσταση του χαλιφάτου, ως εθνικό σκοπό, στην πραγματικότητα είναι ένα προπαγανδιστικό μέσο διπλωματίας που στη βάση αυτού επιδιώκει να υλοποιήσει τον στρατηγικό στόχο του, ο οποίος είναι η θαλασσοκρατία.¹⁷ Εκ των πραγμάτων, η ίδια η Τουρκία γνωρίζει, ότι η επιγένεση του χαλιφάτου από την ίδια είναι ανεδαφική, καθώς ξέρει πολύ καλά τα συναισθήματα που τρέφουν προς αυτήν η πλειονότητα των μουσουλμανικών χωρών. Οι κύριοι και πρωταρχικοί λόγοι, που τα ισλαμικά κράτη ενεργούν με δυσπιστία και ιδιαίτερο σκεπτικισμό απέναντι στις ενέργειες και προθέσεις της γειτονικής χώρας, είναι αποτέλεσμα τόσο της μη εθνολογικής ταύτισης (είτε εθνοτικής είτε φυλετικής) με αυτήν όσο και της πεποίθησης που έχουν σχηματίσει κατά τη διάρκεια των δεκαετιών, ότι το τουρκικό κράτος εργαλειοποιεί τη θρησκεία και το θρησκευτικό δόγμα, κάθε φορά που καθίσταται η ανάγκη για την ευόδωση των επιδιώξεών της.¹⁸

Αναμφισβήτητα, υπάρχουν θιασώτες της άποψης, ότι η Τουρκία είναι μία κραταία περιφερειακή δύναμη που δύσκολα θα περιθωριοποιηθεί από τη

16. Με βάση τα άρθρα 258 και 260 της Συνθήκης Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) στην περίπτωση κατά την οποία μια χώρα - μέλος δεν ενσωματώνει (κατά κύριο λόγο) στο εσωτερικό δίκαιο μία Οδηγία ή Απόφαση της ΕΕ, της επιβάλλονται κυρώσεις. Όπως επίσης στη βάση του άρθρου 259 της ΣΛΕΕ, κάθε κράτος μέλος δύναται να προσφύγει στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αν κρίνει ότι άλλο κράτος μέλος έχει παραβεί υποχρέωσή του εκ των Συνθηκών.

17. Βλ. σχετ. για τον στρατηγικό σκοπό του γειτονικού κράτους, στο Νταβούτογλου Αχμέτ, *Το Στρατηγικό Βάθος - Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*, 7η έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2010, καθώς και στο Ιωάννου Κ. - Στρατή Α. *Το Δίκαιο της Θάλασσας*, β' έκδοση, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκουλας, 2000.

18. Άννα Ιακ. Κωνσταντινίδου, (2019), *Το Ισλάμ και το Ενεργειακό Ζήτημα στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο*, Θες/νίκη, σσ. 66-68.

Διεθνή Διπλωματία. Το ατόπημα όσων εκφράζουν τη συγκεκριμένη θέση είναι, ότι αδυνατούν να αξιολογήσουν τις ενέργειες και τις αντιδράσεις της γειτονικής χώρας. Γιατί, αν το τουρκικό κράτος δεν είχε την ανασφάλεια, ότι είναι αναλώσιμο για τη Διεθνή Διπλωματία, δεν θα είχε διαβλέψει και οπότε επενδύσει στην έννοια της θαλάσσιας ισχύς ως μόνη συνθήκη εθνικής επιβίωσης για την ίδια, και οπότε, θα είχε διαμορφώσει την εξωτερική πολιτική του τόσο ως προς το περιφερειακό περιβάλλον του όσο και ως προς τους μεγάλους δρώντες σε πολύ διαφορετικά πλαίσια, χωρίς να δείχνει έντονη προκλητικότητα.

Ανασχεδιασμός της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής: Η Ελλάδα οφείλει να βγει μπροστά και να ανασχεδιάσει την εξωτερική πολιτική της, γιατί, εκτός των άλλων, η πλειονότητα των κρατών στέκεται με ιδιαίτερο σκεπτικισμό, επιφυλακτικότητα και κυρίως δυσaréσκεια απέναντι στον τρόπο που ενεργεί η Τουρκία. Η χώρα μας είναι αναγκαίο να κινηθεί με γοργούς ρυθμούς στη Διπλωματία της, συσφίγγοντας τόσο τις ήδη υπάρχουσες σχέσεις με την πλειονότητα των αραβικών κρατών, όσο και προωθώντας νέες με ανερχόμενες δυνάμεις της ανατολικής περιφέρειας που στο άμεσο μέλλον θα διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή.¹⁹ Βλέπουμε, ότι τόσο τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα όσο και η Αίγυπτος, όχι μόνο επιδιώκουν να λάβουν ενεργό ρόλο στη Διπλωματία μέσω της σύναψης στρατιωτικών εξοπλιστικών συμβάσεων με τη Δύση, αλλά προσεγγίζουν και ένα «προαιώνιο» αντίπαλο, το Ισραήλ. Ταυτόχρονα, τα κράτη αυτά καθίστανται στρατηγικοί εταίροι της Ελλάδας, καθώς εκτός των άλλων η χώρα μας, ιδίως, με το αιγυπτιακό κράτος διατηρούν ιστορικές σχέσεις, εξαιτίας της ελληνικής Παροικίας (σύσφιγξη σχέσεων μέσω της Διπλωματίας της Διασποράς). Παράλληλα δε, οι σχέσεις με το Ισραήλ, μία ισχυρή στρατιωτικά χώρα, «επανατοποθετούνται» σε νέο επίπεδο (αν και διατηρούσαμε φιλικές σχέσεις, λόγω των Ελλήνων Εβραίων και της Παροικίας μας στα Ιεροσόλυμα), καθώς αφενός υπογράφουμε συμφωνίες εξοπλιστικών προγραμμάτων (Διπλωματία των εξοπλισμών) αφετέρου δημιουργείται ένας κοινός άξονας δράσης, συμπεριλαμβανομένης της Κύπρου, για την αντιμετώπιση της κοινής πρόκλησης, που είναι η Τουρκία. Συγχρόνως δε, η Κίνα, η Ιαπωνία και η Ινδία είναι δρώντες, οι οποίοι αν και την παρούσα περίοδο κινούνται υπό το πρίσμα της οικονομικής (ως επί το πλείστον) διπλωματίας, καθώς επί του παρόντος σταθμίζουν πρωταρχικά τις εξελίξεις στη Δύση με την ανάρρηση και την τελική επικράτηση ως ηγετικές φυσιογνωμίες νέων χωρών στο δυτικό-ευρωπαϊκό προσκήνιο, είναι βέβαιο, ότι σύντομα, θα είναι αυτά που θα διαμορφώσουν σε μεγάλο ποσοστό τις συμμαχίες στην ανατολική περιφέρεια.

Η Γαλλία, όπως αποδεικνύεται, είναι ένα κράτος που σταθερά, εδώ και τρία χρόνια από την στιγμή ανάληψης των προεδρικών καθηκόντων από τον Εμμανουέλ Μακρόν, έχει αναπροσαρμόσει αισθητά και σε νέα πλαίσια την εξωτερική πολιτική του, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις συμμαχίες με τις χώρες της μεσογειακής περιφέρειας. Η εξωστρέφεια που επιδεικνύει η γαλλική Διπλωματία, καθώς εδώ και δεκαετίες η εθνική πολιτική της ήταν επικεντρωμένη στο ενωσιακό περιβάλλον απόλυτα και μοναδικά, διαμορφώνει την αντίληψη, ότι η Γαλλία επιδιώκει την αναμόρφωση ενός νέου διπλωματικού περιβάλλοντος (με στόχο τις πολυεπίπεδες συνεργασίες και συμμαχίες) στη

19. Όσον αφορά ειδικά τις αραβικές χώρες, η αναδίπλωση και η «επανατοποθέτηση» του ρόλου τους που επιδιώκουν στη Διεθνή Διπλωματία είναι αποτέλεσμα, εν πολλοίς, της αξιακής υποβάθμισης του πετρελαίου στην ενεργειακή αγορά έναντι του φυσικού αερίου.

ΝΑ Μεσόγειο. Η χώρα μας ιστορικά καθίσταται στρατηγικός φίλος τού γαλλικού κράτους και κρίνεται επιβεβλημένο να προωθήσει σε πολυπαραγοντικό επίπεδο τις σχέσεις της με αυτό.

Συγχρόνως δε, η Ελλάδα οφείλει να επαναπροσεγγίσει τη Ρωσία, διότι δεν πρέπει να διαφεύγει ότι η δεύτερη έχει ιδιαίτερα δυναμική παρουσία σε Βαλκάνια και Ανατολία. Η χώρα μας έχει ένα ισχυρό πλεονέκτημα, το οποίο ενώ έχουν καταλάβει οι Τούρκοι, δυστυχώς ακόμα, δεν έχει αντιληφθεί το πολιτικό και πολιτειακό κατεστημένο μας. Η γεωγραφική θέση μας, καθώς περικυκλωνόμαστε από το θαλάσσιο στοιχείο, μας δίνει τη δυνατότητα να βρισκόμαστε στο επίκεντρο τού διεθνούς διπλωματικού ενδιαφέροντος. Η χώρα μας, κάθε άλλο παρά, μπορεί να χαρακτηριστεί ως μικρό κράτος στη Διπλωματία. Και αυτό γιατί αποτελεί έναν από τους ελάχιστους δρώντες στο Παγκόσμιο Σύστημα που μπορεί να διαπραγματευτεί ταυτόχρονα με κράτη, ακόμα και μεταξύ τους αντιτιθέμενα, χωρίς να περιθωριοποιείται ή χωρίς να υφίσταται κίνδυνος κυρώσεων από τις ισχυρές Δυνάμεις. Το πρόσφατο παρελθόν της, με τη δεκαετή κρίση και παρά τα σημειακά λάθη στην οικονομική πολιτική μας, κατέδειξε, ότι οι ισχυροί δεν ήταν διατεθειμένοι να αφήσουν την Ελλάδα να φύγει από τους αναπτυσσόμενους, γιατί αποτελεί το γεωγραφικό κόμβο που συμπλέκει και συνενώνει θάλασσες, κουλτούρες και οικονομίες.

Στρατιωτική Ισχύς

Η Στρατιωτική Ισχύς αποτελεί έναν από τους δύο βασικούς πυλώνες της αποτρεπτικής ισχύος ενώ θα πρέπει να συνοδεύεται παράλληλα και από την εκπεφρασμένη βούληση του κράτους να την χρησιμοποιήσει χωρίς περιορισμούς. Σε συνδυασμό με την Διπλωματία, γιά να είναι αποτελεσματική θα πρέπει να έχει τέτοια ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά, ώστε ο αντίπαλος να θεωρήσει ότι οι ζημιές που θα υποστεί θα είναι μάλλον μεγαλύτερες από τα προσδωκόμενα οφέλη, εάν επιχειρήσει επιθετική ενέργεια. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η Στρατιωτική Ισχύς και η Διπλωματία, ως πυλώνες αποτροπής, δεν έχουν σαφώς καθορισμένα όρια μεταξύ τους αλλά σε πολλές περιπτώσεις μπορούν να αλληλοσυμπληρώνονται αυξάνοντας την συνολική αποτρεπτική ισχύ. Ως σχετικά παραδείγματα θα μπορούσαν να αναφερθούν: Η δυνατότητα απρόσκοπτης προμήθειας πολεμικών εφοδίων από φίλια κράτη, η δυνατότητα χρήσης ναυτικών βάσεων και αεροδρομίων εκτός επικρατείας, καθώς επίσης και η παροχή πολύτιμων πληροφοριών στρατηγικού/τακτικού επιπέδου απο δορυφόρους φίλιων κρατών.

Τα απαραίτητα «ποιοτικά χαρακτηριστικά» της Στρατιωτικής Ισχύος ως μέσον αποτροπής²⁰

Προκειμένου να μεγιστοποιηθούν οι προυπολογιζόμενες από τον αντίπαλο ζημιές σε περίπτωση επιθετικής ενέργειας, η Στρατιωτική Ισχύς από πλευράς του αμυνόμενου καλό θα είναι να περιλαμβάνει και τα εξής ποιοτικά χαρακτηριστικά, στον μέγιστο δυνατό βαθμό:

20. Ο H. Kissinger αναφέρει για την αποτροπή: «*Deterrence, military strategy under which one power uses the threat of reprisal effectively to preclude an attack from an adversary power. With the advent of nuclear weapons, the term deterrence largely has been applied to the basic strategy of the nuclear powers and of the major alliance systems*», στο Kissinger H., *Nuclear Weapons and Foreign Policy*, New York: Foreign Relations., pp. 455.

Α. Δυνατότητα απόκρουσης της επιθετικής ενέργειας και επικράτησης στο πεδίο της μάχης. Η δυνατότητα αυτή αναλύεται εν γένει στις εξής επιμέρους δυνατότητες, στις οποίες ο αμυνόμενος θα πρέπει να υπερτερεί: εντοπισμός-αναγνώριση-στοχοποίηση-προσβολή εχθρικών δυνάμεων και παράλληλα επιβιωσιμότητα ημετέρων δυνάμεων.

Β. Δυνατότητα πρόκλησης μεγάλης εκτάσεως ζημίας στις Ένοπλες Δυνάμεις του αντιπάλου. Βασίζεται κυρίως στην εκμεταλέυση του -κατά περίπτωση- βαθμού τρωτότητας των εχθρικών δυνάμεων και αμυντικών υποδομών και πρόκληση συντριπτικού πλήγματος, το οποίο θα αναγκάσει ενδεχομένως τον αντίπαλο ακόμη και να συνθηκολογήσει.

Γ. Δυνατότητα καταστρεπικού πλήγματος σε καίριες υποδομές του εχθρικού κράτους που σχετίζονται με την αμυντική ικανότητα, όπως πχ οι αμυντικές βιομηχανικές εγκαταστάσεις.

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, η αποτρεπτική ισχύς δεν θα μπορούσε να βασιστεί αποκλειστικά σε υποδομές και δυνατότητες, χωρίς την πεποίθηση του αντιπάλου ότι εάν επιχειρήσει επιθετική ενέργεια, θα υποστεί με καταστρεπτικές συνέπειες την πλήρη εξάσκηση των επιμέρους δυνατοτήτων που προαναφέρθηκαν. Και η πεποίθηση αυτή θα πρέπει να ενισχύεται, εκτός από πράξεις, και από ανάλογες δηλώσεις και τοποθετήσεις, όπως πχ η σχετικά πρόσφατη δήλωση του Έλληνα Αρχηγού ΓΕΕΘΑ ότι «δεν υφίσταται σημειακή κρίση». Η ανωτέρω δήλωση κατά την άποψη του γράφοντος, υπονοεί ακριβώς το δυσανάλογα μεγάλο ρίσκο το οποίο θα πάρει η Τουρκία, εάν προκαλέσει οποιαδήποτε πολεμική εμπλοκή με την Ελλάδα.

Η χρήση της Ελληνικής Στρατιωτικής Ισχύος, ως πυλώνας αποτροπής έναντι της Τουρκικής επιθετικότητας

Η επίσημη ανακήρυξη του δόγματος της «γαλάζιας πατρίδας» από τον Πρόεδρο Ερντογάν σε συνδυασμό με τις πολεμικές επιχειρήσεις στις οποίες ήδη η Τουρκία έχει εμπλακεί στην Συρία, το Ιράκ και την Λιβύη, δεν αφήνουν περιθώρια εφησυχασμού ή αισιοδοξίας στην ελληνική πλευρά. Η παραπάνω εκτίμηση ενισχύεται και από το γεγονός πως δεν διαφαίνεται κάποια αλλαγή στρατηγικής στην Τουρκική πολιτική σκηνή ακόμη και μετά από την απομάκρυνση του Ερντογάν από την εξουσία, αφού το «αφήγημα του Αναθεωρητισμού» έχει γίνει πλέον σημαία όλων σχεδόν των πολιτικών δυνάμεων της γείτονος. Κατά συνέπεια, η εξασφάλιση της ειρήνης από πλευράς της Ελλάδας, χωρίς «εκπτώσεις» επί της εθνικής κυριαρχίας, διέρχεται μέσα από την απαραίτητη αύξηση της αποτρεπτικής ικανότητάς της έναντι της Τουρκίας. Παρόλες δε τις επιπτώσεις από την πολύχρονη οικονομική κρίση, οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις διαθέτουν ακόμη αρκετά σημαντική ισχύ, η οποία μπορεί να δράσει και αποτρεπτικά έναντι της τουρκικής επιθετικότητας. Σε κάθε περίπτωση όμως, απαιτείται αύξηση της στρατιωτικής ισχύος, όπου όλες οι σχετικές ενέργειες θα πρέπει να λάβουν χώρα στο πλαίσιο μιάς επικαιροποιημένης Στρατιωτικής Στρατηγικής, ως απόρροια της Εθνικής Στρατηγικής της χώρας και προς εξυπηρέτηση των εθνικών αντικειμενικών σκοπών.

Το Αιγαίο και η Ανατολική Μεσόγειος, ως τα πλέον πιθανά πεδία Ελληνοτουρκικής σύγκρουσης

Μιλώντας θεωρητικά, τα τρία πιθανά πεδία Ελληνοτουρκικής σύγκρουσης είναι: ο Έβρος, το Αιγαίο και η Ανατολική Μεσόγειος, με τα δύο τελευταία να θεωρούνται τα πλέον πιθανά λόγω των υφισταμένων συγκυριών (πρόθεση διεξαγωγής τουρκικών ερευνητικών δραστηριοτήτων εντός της ελληνικής υφαλοκρηπίδας και έναρξη υλοποίησης των σχετικών ενεργειών). Για τον λόγο αυτό, η ανάλυση που ακολουθεί σχετικά με την στρατιωτική αποτρεπτική ικανότητα της Ελλάδας, θα εστιαστεί κυρίως σε αυτές τις δύο περιοχές. Στο πλαίσιο αυτό, μία εκ των πιό βασικών παραμέτρων που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη, είναι ο βαθμός στρατιωτικής υποστήριξης της Ελλάδας προς την Κύπρο, εάν δηλαδή η Κύπρος αποτελεί ένα εν δυνάμει πεδίο μάχης για τις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις. Το θέμα αυτό χρήζει περαιτέρω ανάλυσης, σε διάφορα επίπεδα και δεν μπορεί να εξαντληθεί στο πλαίσιο του παρόντος άρθρου.

Η σημασία της στρατηγικής σχέσης με την Γαλλία και το Ισραήλ

Οι άριστες διπλωματικές σχέσεις που διατηρεί σήμερα η χώρα μας με την Γαλλία και το Ισραήλ (και που δεν αναμένεται να διαφοροποιηθούν στο άμεσο μέλλον), αναμένεται να ωφελήσουν την χώρα μας και στον τομέα της στρατιωτικής ισχύος. Και τα δύο αυτά κράτη έχουν κορυφαία αμυντική βιομηχανία και λόγω των προβληματικών σχέσεων που διατηρούν με την Τουρκία εκτιμάται ότι θα μπορούσαν να μας παράσχουν πολύτιμο εξοπλισμό / υπηρεσίες, ειδικά στον ευαίσθητο τομέα του ΗΝ πολέμου και της απόκτησης πληροφοριών τακτικού ή και στρατηγικού επιπέδου (όπου άλλες συμμαχικές χώρες θα ήταν ενδεχομένως απρόθυμες να μας παράσχουν, λόγω πολιτικής «ίσων αποστάσεων» με την Τουρκία).

Στη συνέχεια, τα προαναφερθέντα «ποιοτικά χαρακτηριστικά» της Στρατιωτικής Ισχύος ως μέσον αποτροπής, θα αναλυθούν περαιτέρω στο πλαίσιο της υφιστάμενης Τουρκικής απειλής.

Δυνατότητα απόκρουσης της επιθετικής ενέργειας και επικράτησης στο πεδίο της μάχης. Η δυνατότητα αυτή θα μπορούσε να μεγιστοποιηθεί από ελληνικής πλευράς στο Αιγαίο, κατ'αρχήν με την κατάλληλη εκμεταλέυση της γεωγραφίας και λαμβανομένης υπόψη της πληθώρας των ελληνικών νησιών τα οποία είναι εν δυνάμει βάσεις για επίγεια συστήματα και πλατφόρμες μάχης. Παράλληλα, οι Ένοπλες Δυνάμεις μας θα πρέπει να αξιοποιήσουν στο έπακρο τα σύγχρονα δόγματα και τεχνολογίες, ιδιαίτερα αυτά που αναπτύχθηκαν μετά το πέρας του ψυχρού πολέμου και είναι κατάλληλα για παράκτιες επιχειρήσεις (littoral water operations). Ως παραδείγματα θα μπορούσαν να αναφερθούν: το δόγμα της δικτυοκεντρικής άμυνας, οι σύγχρονοι αισθητήρες και συστήματα ΗΝ πολέμου, οι μη-επανδρωμένες πλατφόρμες, καθώς και τα σύγχρονα οπλικά συστήματα υψηλής ακρίβειας (point accuracy weapon systems). Στο πλαίσιο αυτό, κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντική, η άμεση εγκατάσταση και λειτουργία ενός σύγχρονου συστήματος C4ISR στο Αιγαίο, το οποίο θα έχει ως κύρια αποστολή την σύνθεση τακτικής εικόνας και διαβίβασή της στους διάφορους συνδρομητές. Επίσης, ο τυχόν συνδυασμός ενός τέτοιου συστήματος με ένα κατάλληλο δίκτυο παρεμβολέων, θα μπορούσε να

αποτελέσει έναν επιλέον «πολλαπλασιαστή ισχύος» για τις Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις.

Όσον αφορά στο θέατρο επιχειρήσεων της Ανατολικής Μεσογείου, μιά ενδεχόμενη πολεμική εμπλοκή θα είναι κατά βάση αεροναυτική, με ενδεχόμενη συνεισφορά σε αυτή αισθητήρων και οπλικών συστημάτων εγκατεστημένων σε νησιά όπως πχ η Κρήτη, η Κάρπαθος, η Ρόδος αλλά και η Κύπρος. Σε επιχειρήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο, πρωταγωνιστικό ρόλο αναμένεται να παίξουν κυρίως αεροσκάφη διαφόρων τύπων, (μαχητικά, ναυτικής συνεργασίας, ιπτάμενα ραντάρ κλπ) οι μεγάλες ναυτικές μονάδες, τα υποβρύχια, καθώς και τα ελικόπτερα σε ανθυποβρυχιακό ρόλο. Στο πλαίσιο αυτό, η άμεση ανανέωση του στόλου των κυρίων μονάδων και η απόκτηση ενός αριθμού φρεγατών με δυνατότητα «αεράμυνας περιοχής» (Area Defence Capability) κρίνεται ως επιτακτική. Παρομοίως κρίνεται ως επιτακτική η ανάγκη άμεσου εξοπλισμού των υποβρυχίων 214 με σύγχρονες τορπίλες αλλά και η αύξηση του αριθμού των κατευθυνόμενων βλημάτων αέρος-επιφανείας, όπως πχ τα Exocet AM39.

Δυνατότητα πρόκλησης μεγάλης εκτάσεως ζημίας στις Ένοπλες Δυνάμεις του αντιπάλου. Η άποψη του γράφοντος είναι πως οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις θα πρέπει να εκμεταλευτούν την σχετική τρωτότητα των Τουρκικών μονάδων επιφανείας στο θέατρο επιχειρήσεων του Αιγαίου και να έχουν επεξεργαστεί ένα σχέδιο συνολικής εξουδετέρωσής τους αμέσως μετά την έναρξη της πολεμικής εμπλοκής. Από μόνη της αυτή η δυνατότητα και η βούληση να εξασκηθεί από ελληνικής πλευράς με τα μέγιστα καταστρεπτικά αποτελέσματα, εκτιμάται ότι ίσως και να αποτελεί την πιο σημαντική συνιστώσα της Στρατιωτικής Αποτρεπτικής μας Ισχύος. Η τυχόν απώλεια ή εξουδετέρωση σημαντικού αριθμού μονάδων επιφανείας του Τουρκικού ναυτικού, θα είναι οδυνηρή από κάθε άποψη, σαφώς δυνάμει πληρωτή και θα καταστήσει το Αιγαίο «ελληνική λίμνη» για ένα εύλογο χρονικό διάστημα με παράπλευρα οφέλη για την Ελλάδα (πχ άμεση αύξηση των χωρικών υδάτων εάν δεν έχει πραγματοποιηθεί μέχρι τότε, ευνοική θέση σε τυχόν διαπραγματεύσεις κλπ).

Ένα ολοκληρωμένο σχέδιο εξουδετέρωσης των Τουρκικών μονάδων επιφανείας θα πρέπει να βασίζεται σε σύγχρονα δόγματα και τεχνολογίες σε συνδυασμό με την ευνοική γεωγραφία του Αρχιπελάγους.

Δυνατότητα καταστρεπτικού πλήγματος σε καίριες υποδομές του εχθρικού κράτους. Ειδικά στην περίπτωση της Τουρκίας εκτιμάται ότι αυτό που θα προβλημάτιζε περισσότερο την πολιτική και στρατιωτική της ηγεσία, θα ήταν μιά στοχευμένη προσπάθεια καταστροφής των εγκαταστάσεων της αμυντικής της βιομηχανίας, όπως πχ τα ναυπηγεία και τα εργοστάσια παραγωγής πολεμικού υλικού. Στο πλαίσιο αυτό, η επένδυση των Ενόπλων μας Δυνάμεων σε όπλα μακρού πλήγματος όπως πχ οι υποστρατηγικοί πύραυλοι Scalp, είναι προς την σωστή κατεύθυνση.

Επίλογος

Ως αντίβαρο στην αυξημένη επιθετικότητα της Τουρκίας, στο πλαίσιο του δόγματος της «γαλάζιας πατρίδας» και της εν γένει αναθεωρητικής της πολιτικής, η Ελλάδα θα πρέπει να προσαρμόσει ανάλογα το επίπεδο της απο-

τρεπτικής της ισχύος. Η τελευταία βασίζεται σε δύο κύριους πυλώνες: την Διπλωματία και την Στρατιωτική Ισχύ. Μέσω της Διπλωματίας (κατάλληλες συμμαχίες, μεγιστοποίηση των οφελημάτων από την συμμετοχή σε οργανισμούς, διμερείς / πολυμερείς συμφωνίες κλπ) η χώρας μας θα πρέπει να δημιουργήσει ένα διπλωματικό περιβάλλον όσο το δυνατόν δυσχερέστερο για τις επιδιώξεις της Τουρκίας, η οποία ενδεχομένως θα απειληθεί με οικονομικές και άλλες κυρώσεις σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με τις πρόνοιες του Διεθνούς Δικαίου.

Αντίστοιχα, η Στρατιωτική Ισχύς της Ελλάδας, ως ο έτερος πυλώνας αποτροπής, θα πρέπει να διαθέτει τα κατάλληλα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά ούτως ώστε να δημιουργήσει την πεποίθηση στην τουρκική πλευρά ότι τα αντίποινα που θα υποστεί σε περίπτωση επιθετικής ενέργειας θα είναι μεγαλύτερα από τα προσδοκώμενα ωφέλη. Στο πλαίσιο αυτό, οι ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις αφενός θα πρέπει να εκμεταλευτούν στο έπακρο τον ευνοϊκό παράγοντα της γεωγραφίας στο Αιγαίο (πχ με την δημιουργία σύγχρονων αμυντικών υποδομών στα νησιά, εγκατάσταση ενός προηγμένου δικτύου C4ISR/ΗΝ πολέμου κλπ) και αφετέρου, μέσω κατάλληλων εξοπλισμών, να καλύψουν τις όποιες ανάγκες αναφορικά με τις αεροναυτικές επιχειρήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο.

Βιβλιογραφία

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0623\(01\)&from=PT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0623(01)&from=PT)

Κ. Ιωάννου - Α. Στρατή, *Δίκαιο της Θάλασσας*, β. έκδοση, Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Νίκος Μαλαχίας, (άρθρο), *Σκέψεις για αύξηση της ελληνικής αποτρεπτικής ισχύος*, <https://www.liberal.gr/amp/diplomacy/skepseis-gia-auxisi-tis-ellinikis-apotreptikis-ischuos/diplomacy/skepseis-gia-auxisi-tis-ellinikis-apotreptikis-ischuos/305968> (5/6/2020).

Στεφανίδης Ιωάννης, *Ο τελευταίος ευρωπαϊκός αιώνας: διπλωματία και πολιτική των δυνάμεων*, Αθήνα: Παπαζήσης, 1997.

Ηλίας Κουσκουβέλης, *Λήψη αποφάσεων, κρίση, διαπραγμάτευση*, Αθήνα: Παπαζήσης, 1997.

Νάσκου - Περράκη Π. - Ζάικος Ν., *Διπλωματικό και Προξενικό Δίκαιο*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2016.

Καραμπελιάς Γιώργος, *Ισλάμ και Παγκοσμιοποίηση - η θανάσιμη διεκυστίδα*, Αθήνα: Εναλλακτικές, 2001.

Χαλαζιάς Χρήστος, *Το Πολιτικό Ισλάμ*, Αθήνα: Δόμιος, 2001.
<https://www.jpost.com/middle-east/radical-turkish-publication-call-for-a-neo-caliphate-638055>

<https://www.dw.com>

Μήτσιος Γιάννης Α., *Ελληνικοί και Διεθνείς προβληματισμοί στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Ατραπός, 2019.

Γκλαβίνης Παναγιώτης, *Το Μνημόνιο της Ελλάδος στην ευρωπαϊκή, τη διεθνή και την εθνική έννομη τάξη*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2010.

Π. Γκλαβίνης, Η. Ανδρεάδης, Η. Κολοβός, Α. Κωνσταντινίδου, Α. Σέμ-

κου, (2019), *Η ολοκλήρωση των αγορών ενέργειας στην Ευρύτερη Ευρώπη*, στο *ΠερΔικ (2/2019) Περιβάλλον και Δίκαιο*, τχ. 88, Αθήνα, σσ. 183-208.

Άννα Κωνσταντινίδου (άρθρο), *Μπορεί να ερμηνευτεί η φιλοτουρκική συμπεριφορά του Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ*, στο *anixneuseis.gr* (5/9/2020).

Νταβούτογλου Αχμέτ, *Το Στρατηγικό Βάθος - Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*, 7η έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2010.

Άννα Ιακ. Κωνσταντινίδου, (2019), *Το Ισλάμ και το Ενεργειακό Ζήτημα στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο*, Θεσ/νίκη, σσ. 66-68.

Kissinger H., *Nuclear Weapons and Foreign Policy*, New York: Foreign Relations.,pp.455.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Νικόλαος Μαλαχίας γεννήθηκε στην Αθήνα το 1963, ενώ κατάγεται από την Ικαρία. Αποφοίτησε από την Σχολή Ναυτικών Δοκίμων το 1986 ως μάχιμος αξιωματικός και σήμερα είναι Πλοίαρχος Π.Ν. (ε.α.). Κατά την διάρκεια της καριέρας του στο Πολεμικό Ναυτικό, έχει υπηρετήσει σε διάφορους τύπους πλοίων και με διάφορα καθήκοντα, μεταξύ των οποίων Διευθυντής Οπλισμού και Υπαρχος στην Φ/Γ ΕΛΛΗ καθώς και Κυβερνήτης του ΠΥ ΕΡΜΗΣ. Επίσης είναι πτυχιούχος του Naval Postgraduate School των ΗΠΑ (MSc in Electrical Engineering), του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου (Ηλεκτρολόγος μηχανικός και μηχανικός Η/Υ) και της Ναυτικής Σχολής Πολέμου του Π.Ν. Είναι ακόμη συγγραφέας τριών βιβλίων σχετικών με την τεχνολογία ραντάρ, ηλεκτροοπτικών συστημάτων, και υποβρύχιας ακουστικής. Σήμερα δραστηριοποιείται στον ακαδημαϊκό τομέα, ενώ κατά το παρελθόν έχει διατελέσει και στέλεχος ελληνικής αμυντικής βιομηχανίας. Είναι μέλος του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος (ΤΕΕ) καθώς και του Institution of Engineering and Technology (IET).

Βιογραφικό Σημείωμα

Η Άννα Κωνσταντινίδου είναι Ιστορικός- Διεθνολόγος, Διδάκτωρ Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικής Επιστήμης της Νομικής Σχολής ΑΠΘ, εργάζεται ως ερευνήτρια της Νομικής Σχολής ΑΠΘ και είναι εξωτερική συνεργάτιδα της Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου. Τα γνωστικά ενδιαφέροντά της αφορούν τις ελληνοτουρκικές και ελληνοαραβικές σχέσεις. Αρθρογραφεί στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, καθώς επίσης και σε επιστημονικά περιοδικά με κριτές. Έχει εκδώσει δυο μονογραφίες από τον εκδοτικό οίκο Σταμούλη-Χαρπαντίδη: α. Ο ρόλος της Ελληνικής Παροικίας στην Αίγυπτο - Η έξοδος και το Αιγυπτιακό Ζήτημα (2017), β. Το Ισλάμ και το ενεργειακό ζήτημα στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο (2019). Συμμετέχει ως επικεφαλής σε ερευνητικά προγράμματα της Νομικής Σχολής ΑΠΘ. Το τελευταίο διάστημα επεξεργάζεται μελέτη με τον τίτλο: Αιγυπτιώτης Ελληνισμός και Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό: μία συμπλεκτική σχέση που σηματοδότησε την Νεότερη και Σύγχρονη Εθνική Ιστορία (τέλη 19ου- 1980). Είναι μέλος της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας, της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών και του Ελληνικού Ινστιτούτου Στρατηγικών Μελετών (με το οποίο συνεργάζεται στην εκπόνηση μελετών).

"Η ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο: γεωστρατηγικές εξισώσεις και προοπτικές συνεργασίας, πεδίο σύγκλισης ή ανταγωνισμού"

του Αντιπλοιάρχου Ιωάννη Σταμούτσου ΠΝ, Κυβερνήτη του Α/Γ ΧΙΟΣ

Εισαγωγή

Στο ρου της ιστορίας στη «γηραιά ήπειρο» διαμορφώθηκαν τον 17ο αιώνα οι έννοιες της «διαρκούς ειρήνης» της «ισορροπίας ισχύος» και των «*δίκαιων πολέμων*», που καθόρισαν εν πολλοίς το πλαίσιο αυτού που καλούμε πλέον, διεθνές σύστημα.

Το πέρασμα από τον 20ο στον 21ο αιώνα σημάδεψαν, πολλές περιφερειακές συγκρούσεις, δύο παγκόσμιοι και ένας ψυχρός πόλεμος και η σταδιακή μετατροπή του διεθνούς συστήματος από διπολικό σε μονοπολικό, και πλέον σε πολυπολικό σύστημα. Ήδη διανύουμε την 4η βιομηχανική επανάσταση και το αγαθό της ενέργειας, απαραίτητο συστατικό της ασφάλειας και της ισχύος των κρατών, αναδεικνύεται στο στοιχείο που χαρακτηρίζει τις γεωστρατηγικές εξισώσεις των δρώντων, ιδιαίτερα στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου που ανέκαθεν αποτελούσε χώρο σύγκλισης πολιτισμών αλλά και σφοδρών συγκρούσεων.

Σκοπός του άρθρου είναι, μέσω της περιγραφής των ιδιαιτεροτήτων της Ανατολικής Μεσογείου που συνθέτουν το ιστορικό, πολιτισμικό και γεωπολιτικό υπόβαθρο της περιοχής, να αναδειχθεί ο τρόπος που το αγαθό της ενέργειας επηρεάζει τις γεωστρατηγικές εξισώσεις των δρώντων στην περιοχή, καταδεικνύοντας τα πεδία συνεργασίας αλλά και ανταγωνισμού. Ταυτόχρονα θα καταδειχθεί η μεταβολή παραδοσιακών & ιστορικών δεσμών χωρών στο φάσμα μίας πιθανής συνεργασίας στο ενεργειακό πεδίο, καθώς και η αύξηση των συνεργασιών / συμμαχιών αλλά και της σκληρής ισχύος τοπικών δρώντων στην προσπάθεια εξασφάλισης του μεριδίου που τους αναλογεί στο ενεργειακό πεδίο. Θα καταλήγουμε σε απτά συμπεράσματα και προτάσεις εξασφάλισης των κυριαρχικών μας δικαιωμάτων, της ενεργειακής ασφάλειας και της προοπτικής ανάπτυξης μέσα σε ένα πλέγμα συμμαχιών που θα εξασφαλίζουν σταθερότητα, ως οδηγό χάραξης εθνικής στρατηγικής.

Ιστορικό - γεωγραφικό - πολιτισμικό πλαίσιο

Η Ανατολική Μεσόγειος είναι διαχρονικά μία ιδιαίτερη περιοχή καθώς αποτέλεσε και αποτελεί το σημείο συνάντησης τριών ηπείρων, δύο κυριάρχων ρευμάτων θρησκείας, αλλά και πολλών πολιτισμών που επηρέασαν όχι μόνο την ευρύτερη περιοχή αλλά ολόκληρο τον κόσμο.

Η «αραβική άνοιξη» που ξεκίνησε το 2011 στην Τунησία, επηρέασε βαθιά σχεδόν το σύνολο των κρατών στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Η *de facto* δημιουργία ενός ισλαμικού χαλιφάτου δεν κατέστη τελικά εφικτή αλλά προκάλεσε το θάνατο εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων, την μετακίνηση εκατομμυρίων προσφύγων και την ολοσχερή σχεδόν καταστροφή μεγάλου τμήματος της Συρίας και του Ιράκ. Στον απόηχο αυτής της σύγκρουσης

ανασχηματίζεται το ευρύτερο παγκόσμιο, πολυπολικό πλέον, περιβάλλον αλλά και η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, που κατέχει κεντρική θέση στη διαμόρφωση του παγκόσμιου διεθνούς συστήματος.

Ιστορικό πλαίσιο

Στη νεότερη ιστορία η περιοχή αποτέλεσε πεδίο αντιπαράθεσης στους δύο παγκόσμιους πολέμους, στις συγκρούσεις του Ισραήλ με τις Αραβικές χώρες, στον αγώνα των Παλαιστινίων για ίδρυση κράτους, στην παράνομη εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο και τις εντάσεις με την Ελλάδα, αλλά ταυτόχρονα αποτέλεσε και πεδίο έντασης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, της Αμερικής και της άλλοτε ΕΣΣΔ και σήμερα Ρωσικής Ομοσπονδίας.

Ο Β΄ ΠΠ που καθόρισε εν πολλοίς τις ισορροπίες ισχύος και τις σχέσεις των κρατών με τις μεγάλες δυνάμεις της εποχής, αποτελεί και τη βάση για τη εξαιρετικά σύντομη και επιδερμική ιστορική αναδρομή που θα επιχειρηθεί στο πλαίσιο βαθύτερης κατανόησης της πραγματικής φύσης των διαφορών των δρώντων στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Ιστορική διαδρομή κυριότερων δρώντων

Αραβικές χώρες - Ισραήλ

Οι συγκρούσεις και οι πόλεμοι που ακολούθησαν την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ με τις αραβικές χώρες της περιοχής έχουν πια καταλαγιάσει και η σχέση του Ισραήλ με τις Αραβικές χώρες πλην του Ιράν και της Συρίας έχει περάσει από το επίπεδο της αντιπαράθεσης στο επίπεδο ακόμα και της οικονομικής και στρατιωτικής συνεργασίας. Όλες οι αραβικές χώρες της Βορείου Αφρικής και της Μέσης Ανατολής επηρεάστηκαν βαθιά από την «αραβική άνοιξη» ενώ η Λιβύη και η Συρία βγήκαν σχεδόν κατεστραμμένες αγγίζοντας το όριο των failed states, ενώ και η Αίγυπτος πέρασε έντονες στιγμές που καθόρισαν τη στάση της απέναντι στις εξελίξεις.

Τουρκία

Η Τουρκία αφυπνιζόμενη από το όραμα του νεοοθωμανισμού διεκδικεί ρόλο περιφερειακής υπερδύναμης αλλά και ηγέτιδας δύναμης του μουσουλμανικού κόσμου, ρόλο που της επέτρεψαν η οικονομική της ανάπτυξη και δυναμική, η πτώση της ΕΣΣΔ και η αλλαγή στρατηγικής των ΗΠΑ που επέφεραν γεωπολιτικό κενό ισχύος, που έσπευσε να το καλύψει εύστοχα η ίδια.

Ελλάδα

Η Ελλάδα προσπάθησε με διπλωματικά μέσα παρά με σκληρή ισχύ να αντιπαρεταθεί σε κάθε πρόκληση που έλαβε χώρα στην περιοχή. Η συμμετοχή της στο ΝΑΤΟ και την ΕΕ και οι παραδοσιακά καλές σχέσεις με όλες τις χώρες της περιοχής, πλην της Τουρκίας, της έδινε κάποια πλεονεκτήματα σε αυτή την «στρατηγική». Η Ελλάδα προσπαθεί να διατηρήσει το παρόν status quo με κύριο πυλώνα το Διεθνές Δίκαιο απέναντι στην αναθεωρητική Τουρκία.

ΗΠΑ

Οι ΗΠΑ παρά την εισαγωγή νέων πεδίων πολέμου που αψηφούν τη γεωγραφία (διάστημα και κυβερνοχώρος), παραμένουν εξίσου πιστές και στο

γεωπολιτικό δόγμα Mackinder και Spykman που απαιτεί την περικύκλωση της ρωσικής χερσαίας μάζας και τον αποκλεισμό της από τις θερμές θάλασσες, ενώ προσπαθούν να κρατήσουν την Τουρκία στο δυτικό άρμα αγνοώντας τις σχέσεις Τουρκίας-Ρωσίας που αποκτούν σταδιακά και στρατηγικό χαρακτήρα. Στο ενεργειακό πεδίο, και λόγω της «τεχνολογικής επανάστασης» του σχιστολιθικού πετρελαίου και φυσικού αερίου, οι ΗΠΑ μετατράπηκαν σταδιακά σε εξαγωγείς ενέργειας. Η απεξάρτηση των ΗΠΑ από τους υδρογονάνθρακες της Μέσης Ανατολής δεν τους αφήνει αδιάφορους για τις ροές τους καθώς έτσι ελέγχουν στοιχεία ανάπτυξης γεωπολιτικών τους αντιπάλων.

Ρωσία

Η Ρωσία αντιδρώντας στα επακόλουθα της «αραβικής άνοιξης» στη Συρία και έχοντας πλέον ισχυροποιηθεί σε μεγάλο βαθμό προσπάθησε επιτυχώς να αποτρέψει την διαφοροποίηση των συνόρων και να μεγεθύνει το αποτύπωμα της εκεί καθώς η κατάρρευση της Συρίας θα της αποστερούσε τη μοναδική ναυτική βάση στη Μεσόγειο. Με πετυχημένη στρατιωτική παρουσία ενίσχυσε το διεθνές της γόητρο, ενώ ανέτρεψε σχεδιασμούς άλλων χωρών στην περιοχή.

Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ)

Η ΕΕ απέτυχε να έχει στιβαρή συμμετοχή στα τεκταινόμενα στον περίγυρο της καθώς η διαδικασία λήψης απόφασης καθιστά δυσχερή έως αδύνατη τη λήψη αποφάσεων. Ταυτόχρονα δοκιμάστηκε η ίδια η συνοχή της ΕΕ, και η ίδια ως οντότητα ήταν απασχολημένη στη διαχείριση ζωτικών ζητημάτων που αφορούσαν την επιβίωση της (Grexit, Brexit, οικονομική ύφεση, μεταναστευτικό).

Θεωρητικό - γεωπολιτικό - γεωστρατηγικό πλαίσιο

Η εμπειρία των τελευταίων δεκαετιών στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, μας δείχνει ότι πλέον έχει εισαχθεί και ο παράγοντας της γεωπολιτικής της ενέργειας, ενώ διαφαίνεται ότι τα κράτη παραμένουν οι κύριοι δρώντες, και η ισχύς εξακολουθεί να παίζει σημαντικό ρόλο (ρεαλισμός).

Υπό το πρίσμα της γεωπολιτικής και της πτυχής της γεωπολιτικής της ενέργειας μπορούν να γίνουν αντιληπτές αποφάσεις παγκόσμιων (ΗΠΑ, Ρωσία, Κίνα) αλλά και τοπικών δρώντων, ιδιαίτερα όταν βαδίζουμε σταδιακά σε έλλειψη ανεύρεσης νέων ενεργειακών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων παγκοσμίως.

Ενεργειακή Ασφάλεια

Στη σημερινή εποχή αντιμετωπίζουμε το δίλημμα μετάβασης από τους υδρογονάνθρακες στις ήπιες μορφές ενέργειας (ΗΜΕ) / ανανεώσιμες. Η ανθρωπότητα θα κληθεί να αλλάξει το είδος καυσίμου και η μετάβαση θα εξαρτηθεί από τα αποθέματα των υδρογονανθράκων, το «peak oil» και από τις τεχνολογικές καινοτομίες που θα καταστήσουν τις ΑΠΕ ανταγωνιστικές ως προς το πετρέλαιο.

Η ενέργεια δεν αντιμετωπίζεται απλά ως ένα ακόμα παγκόσμια εμπόρευσμο αγαθό αλλά ως συστατικό της ασφάλειας ενός κράτους. Αυτό έχει να

κάνει τόσο με τον κρίσιμο ρόλο που η ενέργεια παίζει στις σύγχρονες οικονομίες όσο και με το γεγονός ότι η Δύση αλλά και η Κίνα είναι έντονα ελλειμματικές σε ενεργειακούς πόρους και, κατά συνέπεια, είναι αναγκασμένες να εισάγουν ενέργεια από ασταθείς, και συχνά, εχθρικές περιοχές του πλανήτη.

Γεωπολιτική της ενέργειας

Η Ευρώπη και οι ΗΠΑ (7,5% και 4,5% του παγκόσμιου πληθυσμού αντίστοιχα) καταναλώνουν δυσανάλογα το 14,5% και το 18.7%, αντιστοίχως, της ενέργειας που καταναλώνεται παγκοσμίως¹. Η αλματώδης ανάπτυξης της Κίνας αλλά και της Ασίας γενικότερα έφερε την Ασία στην πρώτη θέση ενεργειακών απαιτήσεων παγκοσμίως. Όλες οι αναλύσεις δείχνουν ότι λόγω της αύξησης του πληθυσμού και της έστω και ασθενικής παγκόσμιας ανάπτυξης θα απαιτηθούν μεγαλύτερα ποσά ενέργειας παγκοσμίως, ζήτηση που θα δημιουργήσει ανταγωνισμούς για τον έλεγχο των πηγών ενέργειας και τη μεταφορά τους.

Σε ένα κόσμο που τα αποθεματικά θα μειώνονται συνεχώς και η όρεξη για ενέργεια θα αυξάνεται οι συγκρούσεις για τους πόρους («resource wars») αναμένεται να αποτελέσουν στον αιώνα που διανύουμε την πιο πιθανή αιτία ανάφλεξης.

Ενεργειακές και συναφείς Εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο

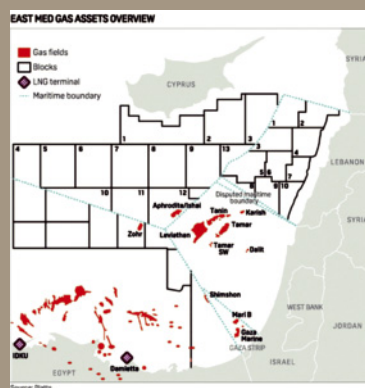
Ισραήλ: Την ανακάλυψη μικρών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων ανοικτά του Ισραήλ ακολούθησε το 2010, η ανακάλυψη του γιγαντιαίου κοιτάσματος Leviathan. Μετά την οριστική διάρρηξη της στρατηγικής συνεργασίας με την Τουρκία, η στροφή προς τη θάλασσα θα πάρει το χαρακτήρα της επέκτασης του ισραηλινού ζωτικού χώρου προς τη Δύση και συγκεκριμένα προς την Κύπρο, την Ελλάδα αλλά και την Αίγυπτο.

Κύπρος: Η Κυπριακή Δημοκρατία οριοθετεί ΑΟΖ με το Λίβανο, το Ισραήλ και την Αίγυπτο από το 2003 έως το 2010. Το 2011 ακολουθεί η ανακάλυψη του κοιτάσματος «Αφροδίτη» μεγέθους 9,2 tcf, ενώ εκκρεμούν γεωτρήσεις που θα την καταστήσουν ενεργειακά αυτόνομη. Η Κύπρος έχει συνάψει ενεργειακές συνέργειες-συμμαχίες που αποκτούν σταδιακά και στρατιωτική μορφή με το Ισραήλ, το Λίβανο και την Αίγυπτο, πέραν της παραδοσιακής στενής σχέσης με την Ελλάδα. Η υλοποίηση του αγωγού East Med δίνει γεωπολιτική διάσταση στις σχέσεις αυτές και προσφέρει μία εναλλακτική ενεργειακή τροφοδοσία στην ΕΕ, γεωπολιτικό βάθος στο Ισραήλ μαζί με ασφάλεια στην Κύπρο έναντι των αναθεωρητικών κινήσεων της Τουρκίας.

Αίγυπτος: Η Αίγυπτος έχει οριοθετήσει ΑΟΖ με το Ισραήλ, την Κύπρο, τη Λιβύη ενώ περατώθηκε η μερική οριοθέτηση ΑΟΖ με την Ελλάδα. Η Αίγυπτος συμμετέχει στις τριμερείς ενεργειακές και πολιτικές συμμαχίες με Ελλάδα και Κύπρο ενώ έχει συνάψει και ενεργειακές συμφωνίες και με το Ισραήλ. Η ανακάλυψη του κοιτάσματος Zohr το 2015 μετέτρεψε την Αίγυπτο σε χώρα παραγωγής υδρογονανθράκων με ενεργειακή αυτονομία και τεράστιες δυνα-

1. Η παγκόσμια ύφεση που παρατηρείται ένεκα της πανδημίας του κορωνοϊού έχει διαταράξει, αλλά μόνο προσωρινά, τις ενεργειακές απαιτήσεις που εκτιμάται ότι θα βαίνουν αυξανόμενες μεσοπρόθεσμα.

τότητες εξαγωγής. Η Αίγυπτος έκτοτε έχει προβεί σε μία πρωτοφανή εκστρατεία επανεξοπλισμού με σύγχρονα οπικά συστήματα.

Εικόνα Νο1.

Χάρτης των ΑΟΖ των Κρατών Κύπρου - Λιβάνου - Ισραήλ και Αιγύπτου στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο με τα ανευρεθέντα κοιτάσματα όπως αυτά είχαν μέχρι τα τέλη του 2018.

Πηγή: Platts, <https://www.platts.com/es/news-feature/2018/oil/2018-oil-natgas-outlook/2018-cyprus-lebanon-offshore>

Συρία: Η Συρία ενώ πλήττεται για δέκατη συνεχή χρονιά από τον πόλεμο που ακολούθησε την «αραβική άνοιξη» το 2011, επηρεάζει με πολυδιάστατο τρόπο τα τεκταινόμενα στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς φιλοξενεί τη μοναδική ναυτική βάση της Ρωσικής Ομοσπονδίας στην Μεσόγειο και τις θερμές θάλασσες, αποτελεί τμήμα του ενιαίου διαδρόμου, υπό ιρανικό έλεγχο ή επιρροή, προς τη Μεσόγειο και αποτελεί τμήμα της περιοχής όπου κατοικούν εκατομμύρια Κούρδοι χωρίς ενιαία αυτόνομη κρατική οντότητα.

Τουρκία: Η Τουρκία διεκδικεί μεγάλα τμήματα της ΑΟΖ της Ελλάδας και της Κύπρου, ενώ μέχρι και τα τέλη του 2019 είχε συνάψει διακρατική συμφωνία ΑΟΖ μόνο με το μη αναγνωρισμένο κατοχικό τμήμα της Βόρειας Κύπρου. Μετά τις ανακαλύψεις κοιτασμάτων από την Κύπρο και την Αίγυπτο οι διεκδικήσεις της Τουρκίας εντάθηκαν, ενώ απέκτησε πλωτά γεωτρήματα και ερευνητικά πλοία, ώστε να μπορεί να διεξάγει έρευνες και γεωτρήσεις χωρίς εξωτερική βοήθεια εντείνοντας την παρουσία πολεμικών μονάδων της σε ένα είδος «στραγγαλισμού» της Κύπρου. Μένοντας εκτός ενεργειακών συμμαχιών η Τουρκία ανακοινώνει το Νοέμβριο του 2019 τη σύναψη κοινού μνημονίου με τη κυβέρνηση της Τρίπολης (Fayez Al Sarraj) το οποίο εμπεριέχει διμερή συμφωνία ΑΟΖ αγνοώντας καταφανώς τα δικαιώματα της Ελλάδας και το διεθνές δίκαιο.

Εικόνα Νο 2.

Χάρτης στο οποίο φαίνονται τα δυνητικά όρια ΑΟΖ Τουρκίας, ΑΟΖ Ελλάδας και Κύπρου, ΑΟΖ Αιγύπτου, Κύπρου, Ισραήλ και Λιβάνου όπως τις αντιλαμβάνεται η Τουρκία, (πριν την συμφωνία με τη Λιβύη). Στους χάρτες αυτούς «παραχωρούνται» σε όλα τα υπόλοιπα κράτη πλην Ελλάδας - Κύπρου μεγαλύτερες εκτάσεις.

Πηγή: <https://www.iefimerida.gr/news/45083/oi-xartes-tis-tourkikis-propagandas-pou-katargoun-ellhnikh-kai-kypriakh-aoz>

Εικόνα Νο 3.

Χάρτης στον οποίο διαφαίνονται τα «κέρδη» ΑΟΖ της Αιγύπτου και της Λιβύης με τη θεωρία της Τουρκίας (ΑΟΖ δικαιούνται μόνο τα ηπειρωτικά τμήματα) και τις αντίστοιχες προβολές από τις τουρκικές ακτές, σύμφωνα με τη τουρκική θεώρηση, στην οποία απουσιάζουν τελείως οι θαλάσσιες ζώνες των ελληνικών νήσων.

Πηγή: <https://www.iefimerida.gr/news/45083/oi-xartes-tis-tourkikis-propagandas-pou-katargoun-elliniki-kai-kypriaki-aoz>

Ελλάδα: Η Ελλάδα προσπαθεί να αναβαθμίσει τη θέση της ως ενεργειακό κόμβου μέσω των αγωγών ITGI, TAP και IGB, ενώ υλοποιεί έργα που την αναβαθμίζουν ενεργειακά, όπως ο σταθμός υγροποίησης στην Αλεξανδρούπολη και η επαύξηση χωρητικότητας της Ν. Ρεβυθούσας ως αποθήκη υγροποιημένου φυσικού αερίου. Η Ελλάδα διεξήγαγε διεθνείς διαγωνισμούς το 2012, 2014 και 2017 στις περιοχές της Δυτικής Ελλάδας και Νότια της Κρήτης για έρευνες υδρογονανθράκων σε θαλάσσια και χερσαία οικόπεδα. Η σύμπραξη της Ελλάδας σε τριμερείς συνεργασίες ενέργειας με την Κύπρο, το Ισραήλ και την Αίγυπτο έγινε και με την υποστήριξη των ΗΠΑ οι οποίες προσβλέπουν στην σταθερότητα της περιοχής. Οι ενεργειακές αυτές συμμαχίες έχουν σταδιακά μεταβληθεί και σε στρατιωτικές συμπράξεις χωρίς ακόμα να έχουν λάβει το χαρακτήρα στρατηγικών αμυντικών συμμαχιών.

Εικόνα Νο 4.

Σχεδιάγραμμα αγωγού TAP (Trans Adriatic Pipeline) που διασχίζει Τουρκία - Ελλάδα - Αλβανία και Ιταλία.

Πηγή: Κοινοπραξία TAP

ΗΠΑ - Γαλλία - Ιταλία: Οι χώρες αυτές είναι παρούσες σε όλες τις ενεργειακές εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο διαμέσου της δραστηριοποίησης των εταιρειών Exxon Mobil, Total και ENI αντίστοιχα, μεμονωμένα ή σε σχήματα συνεργασιών σε όλες τις σημαντικές ανακαλύψεις κοιτασμάτων υδρογονανθράκων. Και οι τρεις χώρες υποστηρίζουν τις ελληνικές θέσεις, όχι όμως στον ίδιο βαθμό.

Γεωστρατηγικές Εξισώσεις στην Ανατολική Μεσόγειο

Εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο - διασύνδεση με το παρελθόν

Στον ευρύτερο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου δύο ήταν τα κύρια γεγονότα που παρήγαγαν εξελίξεις τη δεκαετία που πέρασε. Αυτά ήταν η «αραβική άνοιξη» και οι ανακαλύψεις σημαντικών σε παγκόσμιο επίπεδο κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην Αίγυπτο, το Ισραήλ και την Κύπρο.

Η «αραβική άνοιξη» προκάλεσε την κατάρρευση της Λιβύης, τον πόλεμο στη Συρία που ακόμα μαίνεται, την αλλαγή καθεστώτος στην Αίγυπτο αλλά και την επέκταση της Τουρκίας στη Συρία, στη Λιβύη και την αμφισβήτηση του status quo στην Ανατολική Μεσόγειο, ενώ ταυτόχρονα επηρέασε τη γεωπολιτική συμπεριφορά της Ρωσίας και των ΗΠΑ στην ευρύτερη περιοχή.

Η κατάρρευση της Λιβύης είχε ως αποτέλεσμα την απορύθμιση του κράτους και την έναρξη ενός εμφυλίου. Μετά και την παράνομη υπογραφή του κοινού μνημονίου Τουρκίας με την πλευρά του Sarraj η όλη διαμάχη αποκτά και ελληνικό ενδιαφέρον αφού αμφισβητείται έμπρακτα μεγάλο τμήμα της Ελληνικής ΑΟΖ ενώ δίδεται η δυνατότητα στην Τουρκία να εμπλακεί στην περιοχή.

Ο πόλεμος στη Συρία προκάλεσε την παρέμβαση της Ρωσίας για τη διάσωση του καθεστώτος Άσαντ. Σε αυτή τη δεκαετή σύγκρουση διαπιστώθηκε η αύξηση του γεωπολιτικού αποτυπώματος της Ρωσίας. Η παραμονή των ΗΠΑ μόνο στις περιοχές κοιτασμάτων υδρογονανθράκων της Συρίας, αποτυπώνει την απομάκρυνση τους από την Μέση Ανατολή. Η Τουρκία σε όλη αυτή τη σύγκρουση υποστήριξε ανοικτά το ISIS και τους αντικαθεστωτικούς της Κυβέρνησης, έχοντας εισβάλει σε τρεις περιοχές της Συρίας με αφορμή τον «έλεγχο των Κούρδων τρομοκρατών». Η αντιπαλότητα Τουρκίας Ρωσίας μετατράπηκε μετά το «πραξικόπημα» του 2016 στην Τουρκία σε μία ειδική σχέση με χαρακτηριστικά στρατηγικής συνεργασίας που επηρεάζει την ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ. Παράλληλα η προσέγγιση Ρωσίας, Ιράν & Τουρκίας, παρά τις μεταξύ τους διαφορές, ενεργοποιεί τα ανταντακλαστικά των δυτικών δυνάμεων και ιδίως των ΗΠΑ.

Η αλλαγή καθεστώτος στην Αίγυπτο, και η τελική επικράτηση του προέδρου Α. Σίσι αποτέλεσε γεγονός μεγάλης σημασίας για τη σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή καθώς η Αίγυπτος είναι χώρα οδηγός για τον αραβικό κόσμο. Η διάρρηξη των σχέσεων Αιγύπτου Τουρκίας οδήγησαν την πρώτη σε περιφερειακές συνεργασίες με το Ισραήλ, την Κύπρο και την Ελλάδα σε θέματα ενέργειας και ασφάλειας.

Η τουρκική επεκτατική πολιτική στη Συρία και στην Ανατολική Μεσόγειο αποτελεί μακροχρόνια στόχευση του καθεστώτος Ερντογάν που σκοπεύει στην ανάδειξη της Τουρκίας ως περιφερειακής υπερδύναμης. Παρά τα προφανή νομικά προβλήματα η Τουρκία πέτυχε τη υπογραφή κοινού μνημονίου με την κυβέρνηση Sarraj της Τρίπολης στη Λιβύη στα τέλη του 2019. Παράλληλα η τουρκική επεκτατικότητα και η προσπάθεια διατάραξης του status quo στην περιοχή της Κύπρου και της Ανατολικής Μεσογείου λαμβάνει χώρα μέσω διεξαγωγής ασκήσεων και ερευνών-γεωτρήσεων από τουρκικά ερευνητικά μέσα, υπό την προστασία του τουρκικού πολεμικού ναυτικού που δρα ως πολιορκητικός κριός στην περιοχή. Στη διάρκεια του 2020 Ελλάδα και Τουρκία έφτασαν στα πρόθυρα σύγκρουσης μέσω μίας πρωτοφανούς ανάπτυξης ναυτικών δυνάμεων. Η αποτροπή δημιουργίας τετελεσμένων αποτράπηκε χάρις στην αποφασιστική στάση του ελληνικού στόλου και σε παράλληλες διπλωματικές προσπάθειες που απομόνωσαν περαιτέρω την Τουρκία και την ανέδειξαν ως κράτος «ταραξία» στην Ανατολική Μεσόγειο.

Οι ανακαλύψεις σημαντικών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην Αίγυπτο, το Ισραήλ και την Κύπρο, ανέδειξαν ότι η περιοχή κατέχει σημαντικά ενεργειακά αποθέματα τα οποία μπορούν να βοηθήσουν στην ενεργειακή απεξάρτηση της ΕΕ, ή ρεαλιστικότερα στην μείωση της ενεργειακής της εξάρτησης από τη Ρωσία. Τα ίδια τα κοιτάσματα θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη και την περαιτέρω σταθεροποίηση της ευρύτερης περιοχής, που αποτελεί ζητούμενο μετά τα γεγονότα που ακολούθησαν την «αραβική άνοιξη».

Ανάλυση εξελίξεων σε σχέση με στρατηγικές δρώντων

Οι εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο έχουν δύο αντίθετα χαρακτηριστικά. Αφενός έδειξαν ότι υφίσταται σημαντικό ενεργειακό δυναμικό ικανό να τροφοδοτήσει τις ολοένα και αυξανόμενες ανάγκες για ενέργεια καλύπτοντας τις απαιτήσεις, αφετέρου οδήγησαν σε μερική αποσταθεροποίηση της περιοχής.

Οι ΗΠΑ επικρότησαν αν όχι οδήγησαν στα τριμερή σχήματα συνεργασίας της Ελλάδας, Ισραήλ, Αιγύπτου και Κύπρου στο πλαίσιο σταθεροποίησης της περιοχής, επαύξησης της συνεργασίας μεταξύ των και της απεξάρτησης της ΕΕ από το ρωσικό φυσικό αέριο. Η Στάση των ΗΠΑ εντάσσεται σε ένα πλαίσιο ενεργειών αντιμετώπισης και περιορισμού της ρωσικής γεωπολιτικής απειλής διατηρώντας σημαντικά στοιχεία της πολιτικής της «ανάσχεσης» που είχε τηρήσει επί μισό αιώνα ακολουθώντας τις επιταγές των Mackinder & Spykman.

Η Ρωσία στον αντίποδα διατηρεί μία ενεργειακή σχέση εξάρτησης με την ΕΕ, καθώς εξάγει το 60% περίπου των φυσικού αερίου στη γηραιά ήπειρο ενώ η ΕΕ εισάγει το 1/3 περίπου των αναγκών της από τη Ρωσία. Η ΕΕ στις διακηρύξεις προβλέπει μείωση της δέσμευσης των εισαγωγών ενέργειας στο πλαίσιο της δικής της στρατηγικής για την ενεργειακή ασφάλεια και σε αυτό το πλαίσιο συμφώνησε σε χρηματοδότηση της αρχικής μελέτης βιωσιμότητας του αγωγού East Med.

Η ΕΕ με τα αργά αντανakλαστικά της δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στα γεγονότα που συνέβησαν στο γεωπολιτικό της περίγυρο, λόγω της οξείας οικονομικής κρίσης πολλών χωρών του Νότου που ενέτειναν τον ευρωσκεπτικισμό και λόγω της εξόδου του Ηνωμένου Βασιλείου, γεγονότα που επηρέασαν τη λήψη αποφάσεων εντός της ΕΕ. Παραμένει όμως παρούσα στις εξελίξεις με έμμεσο τρόπο, καθώς πολλές ευρωπαϊκές χώρες συμμετέχουν στις έρευνες και τις εξορύξεις υδρογονανθράκων με εταιρείες τους.

Η Τουρκία που είχε έντονη συμμετοχή στις εξελίξεις στα θέατρα των στρατιωτικών συγκρούσεων, δημιουργεί εξελίξεις που απορρέουν από τη στρατηγική της για απόκτηση ηγεμονικής θέσης στην περιοχή. Η λογική της «γαλάζιας πατρίδας» και η ρητορική του τούρκου προέδρου υποδηλώνουν ότι η Τουρκία διεκδικεί θέση ρυθμιστή στην Ανατολική Μεσόγειο για τον εαυτό της. Σταδιακά και παράλληλα με μία άνευ προηγουμένου συνεχή ναυτική παρουσία ξεκίνησαν οι έρευνες και οι γεωτρήσεις από τουρκικά κρατικά πλοία εντός της κυπριακής ΑΟΖ, που παρά τα αρνητικά τους αποτελέσματα, παράγουν τετελεσμένα. Το κοινό μνημόνιο Τουρκίας - Λιβύης δημιουργεί νέα δεδομένα και είναι πιθανό, έχοντας πλέον ένα νομιμοφανή λόγο, η Τουρκία να διε-

ξάγει έρευνες σε θαλάσσιο χώρο που αποτελεί τμήμα της ελληνικής υφαλοκρηπίδας.

Η Ελλάδα που αποτελεί τον κυριότερο διαχρονικά αντίπαλο της Τουρκίας στην περιοχή, καλείται να ανατρέψει τη τουρκική σχεδίαση και να επικρατήσει στην περιοχή ενδιαφέροντος της χρησιμοποιώντας τη παραδοσιακά καλή σχέση με τον αραβικό κόσμο, τις πρόσφατες συμμαχίες και την συμμετοχή της σε διεθνείς οργανισμούς.

Απαρίθμηση εξελίξεων που δημιουργούν πεδίο σύγκλισης-συνεργασίας και διασύνδεση και με έτερους παράγοντες πλην της ενεργειακής ασφάλειας

Η ανακάλυψη γιγαντιαίων κοιτασμάτων στο Ισραήλ και την Αίγυπτο αλλά και οι προσδοκίες για βραχυπρόθεσμες ανακαλύψεις σημαντικών ποσοτήτων στα κυπριακά οικόπεδα δείχνουν ότι η ευρύτερη περιοχή μπορεί να καλύψει τις ενεργειακές ανάγκες των κρατών και να διοχετεύσει ενέργεια και στην ΕΕ. Σε αυτό το πλαίσιο το πλέγμα συμμαχιών με τη συμμετοχή της Ελλάδας και της Κύπρου σε αυτές ως κοινός παρανομαστής, είναι εξαιρετικά σημαντικό καθώς δημιουργείται κλίμα συνεννόησης και ασφάλειας.

Ο αγωγός East Med ήδη εκτός από ενεργειακή έχει αποκτήσει και γεωπολιτική σημασία καθώς συνοψίζει την συστράτευση όλων σχεδόν των χωρών της περιοχής ενάντια στις τουρκικές επιδιώξεις, ακόμα και αν η υλοποίηση του δεν είναι ούτε η οικονομικότερη ούτε η ευκολότερη.

Εικόνα Νο 5.

Σχεδιάγραμμα αγωγού East Med (East Mediterranean Pipeline) που εκκινεί από την πλατφόρμα ή την Κύπρο διασχίζει τη θαλάσσια περιοχή Κύπρου - Κρήτης και Κρήτης - ηπειρωτικής Ελλάδας και καταλήγει μετά από υποθαλάσσιο αγωγό στην Ιταλία.

Πηγή: IENE (Ινστιτούτο Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης)

Σε όλο αυτό το πλέγμα στρατιωτικής συνεργασίας απουσιάζει η αναθεωρητική Τουρκία, καθώς θεωρείται απειλή για την ασφάλεια και τη σταθερότητα στην περιοχή. Η γενικότερη στάση της Τουρκίας ως περιφερειακής υπερδύναμης στην περιοχή ανάγκασε το Ισραήλ να αναζητήσει στρατηγικές συμμαχίες στη Δύση με την Κύπρο, την Ελλάδα αλλά και την Αίγυπτο. Στρατηγικές συμμαχίες που έχουν ωριμάσει τα τελευταία δέκα έτη και υποστηρίζονται και από τις ΗΠΑ, ως στοιχείο σταθερότητας στην περιοχή.

Η Γαλλία μετά την αμυντική συμφωνία με την Κύπρο προωθεί μία ελληνογαλλική αμυντική συμφωνία που θα περιλαμβάνει κοινές αεροναυτικές ασκήσεις και αύξηση της ναυτικής παρουσίας της Γαλλίας στις αμφισβητούμενες περιοχές, γεγονός που ενισχύει την αποτρεπτική ικανότητα Ελλάδας και Κύπρου.

Η κατασκευή σταθμού υγροποίησης φυσικού στην περιοχή της Αλεξανδρούπολης, η κατασκευή του αγωγού IGB, η μελλοντική κατασκευή του αγωγού ITGI που θα συνδέεται με τον Turk Stream, και η αποπεράτωση του αγωγού TAP, η αύξηση χωρητικότητας της Ρεβουθούσας, θα ενισχύσουν την ενεργειακή ασφάλεια της Ελλάδας και θα προσφέρουν επιλογές στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης.

Εικόνα Νο 6.

Σχεδιάγραμμα σχεδιαζόμενου σταθμού LNG στην Αλεξανδρούπολη και τις οδεύσεις ενέργειας που θα καλύπτει στο μέλλον (από την Ελλάδα σε Βουλγαρία, στο κράτος των Σκοπίων (Βόρεια Μακεδονία) και δυνητικά και στην Τουρκία) εκμεταλλευόμενο υπάρχουσες υποδομές (IGB-ITGI).

Πηγή: ΔΕΣΦΑ

Απαρίθμηση εξελίξεων που δημιουργούν πεδίο ανταγωνισμού και διασύνδεση και με άλλους παράγοντες

Η εμπλοκή της Τουρκίας στη Λιβύη και η στήριξη του Sarraj, απόρροια του κοινού μνημονίου Τουρκίας-Λιβύης που περιλαμβάνει παράνομη συμφωνία οριοθέτησης κοινής ΑΟΖ και στρατιωτική συνεργασία μεταξύ της Τουρκίας και της Λιβύης, θεωρήθηκε από την Ελλάδα και την Αίγυπτο ως εχθρική κίνηση για διαφορετικούς λόγους από την κάθε χώρα. Για την Ελλάδα το παράνομο μνημόνιο ήταν αυτό που δραστηριοποίησε την ελληνική αντίδραση και την διπλωματία καθώς δίνει νομιμοφάνεια στις διεκδικήσεις της Τουρκίας και αποτελεί αν και εξόχως παράνομη διαδικασία, τη μοναδική διακρατική συμφωνία ΑΟΖ με κράτος της Μεσογείου. Για την Αίγυπτο αυξάνει τη τουρκική παρουσία στην περιοχή και την στήριξη στους αδερφούς μουσουλμάνους στη Λιβύη, γεγονός που θεωρείται κρίσιμο για την ασφάλεια της Αιγύπτου.

Συμπεράσματα υπό το πρίσμα της ενεργειακής ασφάλειας και του γεωπολιτικού ανταγωνισμού

Τη τελευταία δεκαετία έχει συντελεστεί μία σημαντική αναδιάταξη στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, όπου δύο κρατικές οντότητες (Συρία, Λιβύη) σπαράσσονται από πόλεμο και βία, ενώ μία άλλη (Τουρκία) φιλοδοξεί να αποτελέσει την περιφερειακή υπερδύναμη της περιοχής δρώντας αναθεωρητικά και χρησιμοποιώντας συχνότερα τη στρατιωτική ισχύ. Οι τριμερείς ενεργειακές συμφωνίες Ελλάδας - Κύπρου - Ισραήλ και Ελλάδας - Κύπρου - Αιγύπτου σταδιακά έχουν αποκτήσει και αμυντικό χαρακτήρα και έχουν τις προδιαγραφές να μετατραπούν σε στρατηγικές συμφωνίες ασφάλειας. Για να συμβεί αυτό θα πρέπει να λυθούν σε σχετικά εύλογο χρόνο θέματα οριοθέτησης ΑΟΖ της Ελλάδας με την Κύπρο και την Αίγυπτο, ενώ η Ελλάδα με κάθε μέσο πρέπει να αποτρέψει de jure και de facto το κοινό μνημόνιο Τουρκίας - Λιβύης.

Ο αγωγός East Med έχει μετατραπεί σε μία βιώσιμη λύση μεταφοράς ενέργειας από την Ανατολική Μεσόγειο στην ΕΕ. Οι χώρες της περιοχής, αλλά

και άλλες σημαντικές όπως η Γαλλία και οι ΗΠΑ υποστηρίζουν τη δημιουργία του αγωγού παρά το υψηλό κόστος και τις τεχνικές δυσκολίες και επιλέγουν την λύση αυτή παρακάμπτοντας τη μεταφορά δια ξηράς μέσω Τουρκίας. Τα ανωτέρω δίνουν γεωπολιτική διάσταση στο έργο με ότι συνεπάγεται αυτό για τις ισορροπίες της περιοχής.

Η αύξηση των εξοπλισμών της Τουρκίας ταυτόχρονα με τις διακηρύξεις της περί «γαλάζιας πατρίδας» και τοποτηρητή της Ανατολικής Μεσογείου προκαλεί αντίστοιχη φρενίτιδα εξοπλισμών στην Αίγυπτο και ιδιαίτερη αύξηση εξοπλισμών ναυτικών μονάδων σε Ισραήλ και Ελλάδα. Οι συμφωνίες ασφάλειας με Ισραήλ, Αίγυπτο, Γαλλία και ΗΠΑ μπορούν να μετατραπούν σε κάτι μετρήσιμο και απτό, ενώ με έξυπνα εξοπλιστικά βήματα η χώρα μας δύναται να μειώσει το κενό ισχύος ενισχύοντας την αποτρεπτική της ικανότητα.

Προτάσεις ελληνικής υψηλής στρατηγικής συναφείς με την ενεργειακή ασφάλεια και τις εξελίξεις στην περιοχή υπό το πρίσμα του ρεαλισμού.

Σε ότι αφορά αμιγώς την ενεργειακή ασφάλεια η ολοκλήρωση των σχεδιαζόμενων αγωγών φυσικού αερίου (TAP, ITGI, IGB, East Med), αγωγών μεταφοράς ηλεκτρικού ρεύματος (Πελοπόννησος - Κρήτη, Euro Asia Interconnector) και άλλων έργων ενέργειας (Ρεβυθούσα, σταθμός υγροποίησης στην Αλεξανδρούπολη), μαζί με την επιτάχυνση των ερευνών για την ανεύρεση κοιτασμάτων σε περιοχές ελληνικού ενδιαφέροντος, θα αναβαθμίσουν σημαντικά την ενεργειακή επάρκεια της Ελλάδας και θα συνεισφέρουν στην ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ, μειώνοντας την εξάρτηση από το ρωσικό φυσικό αέριο.

Για την επιτάχυνση των ερευνών στις ήδη διατεθείσες περιοχές θα πρέπει η ελληνική πολιτεία να προβεί στην οριοθέτηση των ορίων της ελληνικής υφαλοκρηπίδας ή ακόμα καλύτερα στην μονομερή κήρυξη ΑΟΖ στις περιοχές που δεν έχουν οριοθετηθεί. Αυτό προϋποθέτει την εκμετάλλευση όλων των διαθέσιμων μέσων (διπλωματία, ισχύς, τριμερείς συμμαχίες, ΕΕ & άλλους φορείς) για την επιτάχυνση των επιμέρους οριοθετήσεων με την Αλβανία, Λιβύη, Αίγυπτο (ανατολικότερα της υπάρχουσας οριοθέτησης), και την Κύπρο, αλλά και για την ακύρωση στην πράξη του κοινού μνημονίου Τουρκίας-Λιβύης.

Για την άρση του φοβικού συνδρόμου που διακατέχει τις ελληνικές κυβερνήσεις τα τελευταία σαράντα έτη, προτείνεται η επέκταση των ΧΥ της χώρας μας στα 10 ή στα 12 νμ, σε κατάλληλο χρόνο που η γεωπολιτική συγκυρία και η στρατιωτική κατάσταση θα το επιτρέπει. Εκτίμηση του γράφοντος είναι ότι η παρούσα συγκυρία είναι ιδανική.

Οι τριμερείς συμμαχίες πρέπει να αναβαθμιστούν σε επίπεδο στρατηγικών συμμαχιών. Οι αμυντικές συμφωνίες της Γαλλίας με Ελλάδα και Κύπρο και η συχνότερη παρουσία γαλλικής ναυτικής δύναμης δείχνει το δρόμο για την δημιουργία μίας μεικτής ισχυρής αερο-ναυτικής δύναμης επιτήρησης της ΑΟΖ των χωρών των συμμαχιών που θα πλέει σε μόνιμη βάση, ως παράγοντας αποτροπής της αναθεωρητικής Τουρκίας. Η τετραμερής στρατιωτική παρουσία Ελλάδας Γαλλίας Ιταλίας και Κύπρου στην Ανατολική Μεσόγειο είναι ένα βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση.

Η Ελλάδα πρέπει να αναδεικνύει συνεχώς σε όλα τα φόρα την αναθεωρητική και άκρως παράνομη στάση της Τουρκίας αποδομώντας όλα τα επιχειρήματα της (Stratcom). Θα πρέπει επίσης να καταδείξει τη στροφή προς τον ακραίο ισλαμισμό χάριν της μεγαλομανίας της ηγεσίας της που αναζητεί την πραγμάτωση μίας νέας «*raha turka*» στην οποία η Τουρκία θα παίζει το ρόλο περιφερειακής υπερδύναμης (διδαιτητής) αλλά και ηγέτιδας του μουσουλμανικού κόσμου, μία στάση που ενοχλεί την Αίγυπτο, το Ισραήλ, την Ελλάδα και την Κύπρο αλλά και πολλές χώρες της ΕΕ, όπως τη Γαλλία και την Αυστρία.

Επίλογος

Η Ελλάδα κείται στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων και πολλών πολιτισμών που αποτέλεσε τόπο σύγκλισης αλλά και συγκρούσεων διαχρονικά, και συμμετείχε σε αυτές, ευρισκόμενη πάντα στο σωστή πλευρά της ιστορίας, όσο αν κόστισε αυτό σε ανθρώπινες ζωές και σε υλικές καταστροφές. Ο εικοστός πρώτος αιώνας αλλά και η περιοχή μας χαρακτηρίζονται από μία πρωτοφανή ρευστότητα που έχει χαρακτηριστικά έντονης ανασφάλειας, απότοκο των συγκρούσεων στην περιφέρεια της Ευρώπης, συγκρούσεων που έχουν έντονη την οσμή των «*resources wars*». Οι ενεργειακοί ανταγωνισμοί των μεγάλων δυνάμεων αλλά και οι προσπάθειες όλων των χωρών για την επίτευξη της πολυπόθητης ενεργειακής ασφάλειας δημιουργούν ένα πεδίο αντιπαράθεσης αλλά και σύγκλισης. Η γεωπολιτική συγκυρία είναι ευνοϊκή για την χώρα μας αρκεί να πιστέψει στον εαυτό της και στις δυνατότητες της, αποτινάσσοντας τα φοβικά σύνδρομα και την αδράνεια του παρελθόντος.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Cohen S. B. (2015), *Geopolitics the Geography of International Relation*, Rowman & Littlefield, 3η έκδοση.
- Corbett J. S. (1911), *Some Principles of Maritime Strategy*, London, Longmans, Green and Co. σσ. 3-60.
- Gray, S. Colin (1988), *The Geopolitics of superpower*.
- Huntington Samuel P. (1993), «*The Class of Civilizations*», *Foreign Affairs*, Summer 1993, Vol. 72 No3.
- Klare T. Michael (2001), *Resource Wars: The new Landscape of Global Conflict*, New York Metropolitan Books/Henry Holt & Co, σσ 1-20.
- Mackinder H. J. (1904), «*The Geographical Pivot of History*», *Royal Geographical Journal*, No4, April 1904, Vol. XXIII.
- Mearsheimer John (2001), *The Tragedy of Great Power Politics*, New York, Norton.
- Spykman N.J., Nicholl H.R., Yale University, Institute of International Studies (1944), *The Geography of the Peace*, New York, Harcourt, Brace and Co.
- Waltz Kenneth *Theory of International Politics*, Νέα Υόρκη, McGraw-Hill, 1979.

Ελληνόγλωσση

- Κόκκινος Δ.Β. (2015), *Γεωπολιτική της Ενέργειας στο Σύστημα Ευρώπη - Ασία - Μέση Ανατολή*, Αθήνα, Εκδόσεις ΛΕΙΜΩΝ.

Κονδύλης Παναγιώτης (1998), *Από τον 20ο στον 21ο Αιώνα. Τομές στην πλανητική πολιτική περί το 2000*, Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, επίμετρο.

Μαρκεζίνης Β. «Μια νέα εξωτερική πολιτική για την Ελλάδα», Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2010.

Τζιαμπήρης Α. Λίτσας Σ. *The Eastern Mediterranean in transition. Multipolarity Politics and Power*, Taylor And Francis Group Routledge, London & New York, 2015.

Διαδίκτυο

Άρθρο στο περιοδικό Foreign Affairs για τους Resource Wars. <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/2001-05-01/resource-wars-new-landscape-global-conflict>, (ανάκτηση Ιανουάριος 18, 2020).

Άρθρο Δρ. Δ.Β. Κόκκινου «Energy 2020. The Disruption Decade» που επιχειρηματολογεί για την ενεργειακή μετάβαση στις ΑΠΕ. <https://dvkconsultans/energy-2020/>, (ανάκτηση Μάρτιος 31, 2020).

Κέντρο Ανατολικών Σπουδών. Στροφή προς τη θάλασσα του Ισραήλ. <https://www.kans.gr/h-στροφή-του-ισραήλ-προς-τη-θάλασσα-κ>, (ανάκτηση Απρίλιος 1, 2020).

Δήλωση του Υπ. Άμυνας των ΗΠΑ για την παρουσία των ΕΔ στη Συρία. <https://www.capital.gr/diethni/3389019/oi-kourdoi-ta-petrelaia-kai-h-allagh-stashs-trump-sti-syria>, (ανάκτηση Μάρτιος 30, 2020).

Ινστιτούτο ΕΛΙΣΜΕ για τις τουρκικές προκλήσεις στην ΑΟΖ της Κύπρου και τη εργαλειακή χρήση του τουρκικού ΠΝ για τις διεκδικήσεις της. <https://www.elisme.gr/en/2013-01-17-19-11-53/3>, (ανάκτηση Ιανουάριος 5, 2020)

Ετήσια έκθεση της εταιρείας BP για ενεργειακά δεδομένα σε παγκόσμιο επίπεδο. <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html>, (ανάκτηση Απρίλιος 5, 2020).

ΕΛΙΑΜΕΠ - μία ανάλυση για την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2009/07/europaiki-energeiaki-asfaleia_new.pdf, (ανάκτηση Απρίλιος 2, 2020).

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Αντιπλοίαρχος Ιωάννης Σταμούτσος ΠΝ, γεννήθηκε στη Πάτρα το έτος 1976 και αποφοίτησε από τη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων το 1998 ως Σημαιοφόρος ΠΝ. Κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του υπηρέτησε σε πλοία της Διοίκησης Φρεγατών, αλλά κυρίως σε πλοία της Διοίκησης Ταχέων Σκαφών. Διετέλεσε Κυβερνήτης στο ΠΠ ΚΥΚΝΟΣ και στην ΤΠΚ Υποπλοίαρχος ΔΑΝΙΟΛΟΣ, ενώ την παρούσα περίοδο είναι Κυβερνήτης στο Α/Γ ΧΙΟΣ. Έχει λάβει μέρος σε αποστολές ΟΗΕ, επιχειρήσεις του ΝΑΤΟ και σε όλες τις Εθνικές Επιχειρησιακές δραστηριότητες. Έχει υπηρετήσει στο Επιτελείο του Αρχηγείου Στόλου στη Διεύθυνση Επιχειρήσεων, Ασκήσεων και Επιχειρησιακής Εκπαίδευσης, και στο Γενικό Επιτελείο Ναυτικού στον Κλάδο Επιχειρήσεων, στο Τμήμα Χειρισμού Κρίσεων και στο Τμήμα Πολιτικής ως επιτελής Διακρατικών Σχέσεων. Φοίτησε σε όλα τα προβλεπόμενα για το βαθμό του σχολεία, έχει εξειδίκευση Πυροβολικού και έχει τιμηθεί με όλα τα προβλεπόμενα για το βαθμό του παράσημα, μετάλλια και διαμνημονεύσεις. Είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού στις Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές από το Πάντειο Πανεπιστήμιο, μέλος του Ινστιτούτου Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης (IENE), ενώ γνωρίζει άριστα την Αγγλική και πολύ καλά την Ισπανική γλώσσα.

"90 Χρόνια από την οργάνωση της Πολεμικής Αεροπορίας ως ανεξάρτητου Κλάδου των ΕΔ (1931-2021)"

του Σμηνάρχου (Ι) Χαρίτων Χαρούση, Προϊσταμένου Γραφείου Θεμάτων Ηγεσίας Έδρας Ακαδημαϊκών Σπουδών της ΑΔΙΣΠΟ

Η περίοδος του Μεσοπολέμου βρήκε την Ελλάδα σε μια περίοδο ανασυγκρότησης, μετά τις περιπέτειες των Βαλκανικών Πολέμων, του Α' ΠΠ και της εκστρατείας στη Μ. Ασία. Αυτό το χρονικό διάστημα συνέπεσε επιχειρησιακά με τη ραγδαία ανάπτυξη του αεροπορικού όπλου σε παγκόσμιο επίπεδο. Την εποχή εκείνη οι Κλάδοι του Στρατού και του Ναυτικού σε πολλές χώρες διατηρούσαν ανεξάρτητες αεροπορικές δυνάμεις για την κάλυψη των επιχειρησιακών τους αναγκών, ενώ το αεροπορικό όπλο αντιμετωπιζόταν ως ο «φτωχός συγγενής» των άλλων Κλάδων, με καθαρά υποστηρικτικό ρόλο. Όμως, είχαν ήδη αρχίσει να επικρατούν δόγματα και σκέψεις για έναν τρίτο ανεξάρτητο Κλάδο, ο οποίος θα συγκέντρωνε όλη την αεροπορική ισχύ. Η Ελλάδα είναι μία από τις πρώτες χώρες που διαπίστωσε την αναγκαιότητα αυτή. Φέτος συμπληρώνονται 90 χρόνια από την οργάνωση της Πολεμικής Αεροπορίας στην Ελλάδα ως ανεξάρτητου Κλάδου των Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ).

Το αεροπορικό όπλο στην Ελλάδα μέχρι το 1931

Η Ελλάδα ήταν από τις πρώτες χώρες που οργάνωσαν αεροπορικές δυνάμεις για πολεμικούς σκοπούς. Το 1911 ανατέθηκε η οργάνωση Στρατιωτικής Αεροπορίας (ΣΑ) σε Γάλλους Αξιωματικούς, ενώ πραγματοποιήθηκε η αποστολή έξι Αξιωματικών του Στρατού Ξηράς στη Γαλλία, και η προμήθεια αεροσκαφών Henry Farman με κινητήρα 50 ίππων. Οι πρωτοπόροι αυτής της προσπάθειας συμμετείχαν στους Βαλκανικούς Πολέμους με εντυπωσιακά για την εποχή αποτελέσματα. Τέτοια ήταν η πρώτη πολεμική αεροπορική αποστολή στην Ελλάδα από τον Υπολοχαγό Καμπέρο, ο οποίος εκτέλεσε αποστολή αναγνώρισης στο μέτωπο της Θεσσαλίας, στις 5 Οκτωβρίου 1912, κατά την οποία βομβάρδισε συμβολικά τα τουρκικά στρατεύματα με χειροβομβίδες.¹

Ανάλογη προσπάθεια ξεκίνησε το 1911 και το Πολεμικό Ναυτικό, με την ανάθεση της οργάνωσης Ναυτικής Αεροπορίας (ΝΑ) σε ομάδα Βρετανών Αξιωματικών. Η πρώτη πτήση υδροπλάνου από Έλληνα στρατιωτικό έγινε από τον Καμπέρο στις 24 Ιουνίου 1912, με ένα τροποποιημένο Farman με πλωτήρες. Το Ναυτικό προμηθεύτηκε ένα υδροπλάνο Astra Hydroplane, το οποίο ονομάστηκε «Ναυτίλος», αλλά αποδείχτηκε αποτυχημένο. Για το λόγο αυτό η εμβληματική αποστολή της 5 Ιανουαρίου 1913 πραγματοποιήθηκε με αεροσκάφος Maurice Farman Hydravion. Ήταν η πρώτη αποστολή ναυτικής συνεργασίας παγκοσμίως, κατά την οποία ο Υπολοχαγός Μουτούσης και ο Σημαιοφόρος Μωραϊτίνης αναγνώρισαν πλοία του τουρκικού στόλου και τις θέσεις τους στον Ελλήσποντο, την Καλλίπολη και το Ναγαρά, και εκτέλεσαν συμβολικό βομβαρδισμό με μικρές αυτοσχέδιες βόμβες.²

1. *Ιστορία της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας, Τόμος Α'* (Αθήνα: Έκδοση ΓΕΑ/ΥΠΙΣΤΠΑ, 1980) 26-42.

2. Χαρίτων Χαρούσης, *Αριστοτέλης Μωραϊτίνης, ο μεγαλύτερος Άσος της Ελληνικής Αεροπορίας*, Περιοδικό Διακλαδική Επιθεώρηση, Τεύχος 24 (Θεσσαλονίκη: ΑΔΙΣΠΟ, 2012), 18-29.

Για περίπου δύο δεκαετίες οι ΣΑ και η ΝΑ ακολούθησαν παράλληλους δρόμους σε ότι αφορά την εκπαίδευση, τις αποστολές, τη φιλοσοφία επιχειρήσεων, τα εκπαιδευτικά κέντρα και τις προμήθειες υλικού. Αρκετοί χαρακτήριζαν την Αεροπορία ως «πάρεργο Όπλο», ενώ πολλοί Αξιωματικοί απέφευγαν να λάβουν αεροπορική εκπαίδευση, γιατί θεωρούσαν ότι αυτό καθιστούσε την εξέλιξή τους αβέβαιη.³

Τα πρώτα χρόνια επίκεντρο της ΣΑ υπήρξε η Σχολή Καμπέρου (1913-1917). Κατά τον Α΄ ΠΠ η ΣΑ αναπτύχθηκε στη Μακεδονία με τη βοήθεια των Γάλλων, όπου συγκροτήθηκαν 4 ελληνικές Μοίρες αεροσκαφών, οι οποίες έδρασαν στο Μακεδονικό Μέτωπο στο διάστημα 1917-18. Επίκεντρο αυτής της προσπάθειας ήταν το αεροδρόμιο Σέδες, το οποίο αποτέλεσε το κυριότερο εκπαιδευτικό κέντρο της ΣΑ μέχρι το 1931. Το υλικό αποτελούνταν κατά βάση από γαλλικής κατασκευής αεροσκάφη.⁴ Αντίστοιχα η ΝΑ οργανώθηκε επίσημα το 1914 στην Αττική,⁵ όπου ιδρύθηκε Ναυτική Αεροπορική Σχολή (1914-15). Η ανάπτυξή της ΝΑ κατά τον Α΄ ΠΠ έγινε με βάση τα βρετανικά πρότυπα. Η ΝΑ έδρασε κυρίως από βάσεις στη Λήμνο και στη Θάσο υπό τον Πλωτάρχη Μωραϊτίνη, ενταγμένη στις βρετανικές δυνάμεις. Τα πληρώματά της απέκτησαν στο διάστημα 1916-19 άρτια εκπαίδευση και σημαντική επιχειρησιακή πείρα σε αερομαχίες, βομβαρδισμούς και αναγνωρίσεις εναντίον των Γερμανών, των Βούλγαρων και των Τούρκων. Τα αεροσκάφη της ΝΑ ήταν βρετανικής προέλευσης, και ανάλογες ήταν και οι επιρροές στις τακτικές, το δόγμα και την εκπαίδευση.⁶

Η λήξη του Α΄ ΠΠ βρήκε τις δύο κλαδικές αεροπορίες με έναν ετερόκλητο στόλο μεταχειρισμένων βρετανικών και γαλλικών αεροσκαφών, με τα οποία κλήθηκαν να συμμετέχουν στην εκστρατεία στη Μ. Ασία. Η συνεργασία μεταξύ των δύο αεροποριών ήταν μικρή, με εξαίρεση το γεγονός ότι συχνά χρησιμοποιούσαν τα ίδια αεροδρόμια. Λόγω του υλικού και της εξειδίκευσης των πληρωμάτων, εξαιτίας της κλαδικής τους προέλευσης, η ΣΑ αναλάμβανε κατά κύριο λόγο - αλλά όχι περιοριστικά - τις αναγνωρίσεις, και η ΝΑ τους βομβαρδισμούς, ενώ και οι δύο χρησιμοποιούσαν καταδιωκτικά.⁷

Εικ. 1. Χειριστές της Στρατιωτικής Σχολής Αεροπορίας ΣΕΔΕΣ μπροστά σε αεροσκάφος Breguet -19.

3. *Η Πορεία προς την ενιαία Πολεμική Αεροπορία 1912-1946* (Αθήνα: Μουσείο Ιστορίας ΠΑ, 2010), 31.

4. Χαρίτων Χαρούσης, *Αεροδρόμιο Σέδες, κοιτίδα της σύγχρονης Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας*, Περιοδικό Μάχες & Στρατιώτες, Τεύχος 1 (Αθήνα: Δυρός, 2009), 36-45.

5. Νόμος 257 (ΦΕΚ Α΄/121 της 2 Μαΐου 1914) περί συστάσεων Αεροπόρων του Βασιλικού Ναυτικού.

6. Ιωάννης Παλούμπης, *Απ' τα πελάγη στους αιθέρες Το χρονικό της Ναυτικής Αεροπορίας 1913-1941* (Πειραιάς: Έκδοση Ναυτικού Μουσείου Ελλάδας, 2009) 37-99.

7. Χαρίτων Χαρούσης, *Η δράση της Ελληνικής Στρατιωτικής και Ναυτικής Αεροπορίας στη Μ. Ασία, 1919-1922*, Περιοδικό Διακλαδική Επιθεώρηση, Τεύχος 46 (Θεσσαλονίκη: ΑΔΙΣΠΟ, 2020), 25-37.

Μετά τις επιχειρήσεις στη Μ. Ασία οι δύο Αεροπορίες συνέχισαν σε παράλληλες πορείες σε ότι αφορά την οργάνωση, την εκπαίδευση και το υλικό. Η ΣΑ παρέμεινε προσκολλημένη στα γαλλικά πρότυπα, ενώ η ΝΑ στα βρετανικά. Στο διάστημα 1922-1930 έγινε μια αξιόλογη προσπάθεια ανανέωσης του υλικού της ΣΑ με αεροσκάφη Breguet-19 και εκπαιδευτικά Morane Saulnier 35/137/147. Επίκεντρο παρέμεινε και πάλι το Σέδες, αλλά άρχισε η ανάπτυξη και των αεροδρομίων Μίκρας, Λάρισας και Τατοΐου. Αντίστοιχα η ΝΑ εκσυγχρονίστηκε με την απόκτηση υδροπλάνων τύπου «Βέλος», τα οποία παράχθηκαν στην Ελλάδα από το Κρατικό Εργοστάσιο Αεροπλάνων κατόπιν βρετανικής άδειας.⁸ Ξεχωριστή παρέμεινε και η διοικητική υπαγωγή. Η ανάπτυξη των κλαδικών αεροποριών οδήγησε το 1925 στη δημιουργία της Διοικήσεως Αεροπορίας Στρατού υπό το Υπουργείο Στρατιωτικών, με έδρα τη Θεσσαλονίκη, ενώ η ΣΑ αποτέλεσε ξεχωριστό Όπλο του Στρατού Ήφρας. Το 1926 οργανώθηκε η Ανωτέρα Διοίκηση Ναυτικής Αεροπορίας υπό το Υπουργείο Ναυτικών, με έδρα το Παλαιό Φάληρο.

Εικ. 2. DH-4 της Ναυτικής Αεροπορίας στο Καζαμίρ Σμύρνης, στις 8-10-1919.

Η εκπαίδευση εξακολουθούσε να διεξάγεται χωριστά. Η ΣΑ εκπαιδευε τα πληρώματά της στη Στρατιωτική Σχολή Αεροπλοΐας Σέδες (1919-1932), ενώ η ΝΑ στη Σχολή Ναυτικής Αεροπορίας Παλαιού Φαλήρου και Τατοΐου (1917-1931). Οι Σχολές αυτές ολοκλήρωσαν την εκπαίδευση των τελευταίων σειρών Ιπταμένων και Παρατηρητών το 1932, οπότε και σταμάτησε η αεροπορική εκπαίδευση κατά κλάδο.⁹

Τα προβλήματα της κλαδικής χρησιμοποίησης του αεροπορικού όπλου

Οι έννοιες του δόγματος αεροπορικών επιχειρήσεων και της διακλαδικής αξιοποίησης των αεροπορικών δυνάμεων ήταν άγνωστες στη Μ Ασία. Οι επιχειρησιακές απαιτήσεις οδήγησαν εξ ανάγκης στην υιοθέτηση τακτικών συνεργασίας με τις δυνάμεις εδάφους, στη χρήση ασυρμάτων, στη διενέργεια βομβαρδισμών από μεγάλους για την εποχή σχηματισμούς, στην οργάνωση προκεχωρημένων αεροδρομίων, στην αυτάρκεια των Μοιρών αεροσκαφών σε μέσα, και περιορισμένα στη συνεργασία μεταξύ διαφορετικών αεροπορικών υπηρεσιών (ΣΑ και ΝΑ). Τέτοιες τακτικές αύξησαν σταδιακά την αποτελεσματικότητα των αεροπορικών επιχειρήσεων και τη συνεισφορά τους στη συνολική προσπάθεια.¹⁰

Η κριτική που ασκήθηκε συνολικά στο αεροπορικό όπλο στη Μ. Ασία ήταν ότι δεν απέδωσε τα αναμενόμενα. Η πράξη απέδειξε ότι δεν υπήρχε η απαραίτητη τεχνογνωσία στα Στρατηγεία και Επιτελεία που σχεδίαζαν τις επιχειρήσεις, για τις δυνατότητες που είχε το νέο όπλο και τον τρόπο που έπρεπε να αξιοποιηθεί. Στις τάξεις της ΣΑ αποσπάστηκαν Αξιωματικοί που είχαν αρνητική προκατάληψη για αυτή, με αποτέλεσμα να κάνουν άστοχες εισηγήσεις για

8. *Ιστορία της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας, Τόμος Β΄* (Αθήνα: ΓΕΑ/ΥΠΙΣΤΠΑ, 1983), 247-262.

9. *Η Πορεία προς την ενιαία Πολεμική Αεροπορία*, 33-91.

10. *Χαρούσης, Η δράση της Ελληνικής Στρατιωτικής και Ναυτικής Αεροπορίας στη Μ. Ασία*, 36-37.

την τακτική της χρησιμοποίησης. Επιπλέον η κατάτμηση των αεροπορικών δυνάμεων μεταξύ Στρατού και Ναυτικού, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι αυτές υπάγονταν στα αντίστοιχα Υπουργεία Στρατιωτικών και Ναυτικών,¹¹ δεν επέτρεψε τη χρησιμοποίηση του αεροπορικού δυναμικού ως ενιαίο σύνολο.

Οι διαφορές νοοτροπίας μεταξύ ΣΑ και ΝΑ φάνηκαν έντονα στη Μ. Ασία και αργότερα. Οι ιθύνοντες της ΣΑ ενδιαφέρονταν αποκλειστικά για την επιτυχία της αποστολής, ενώ αυτοί της ΝΑ συνδύαζαν τόσο την αποτελεσματικότητα, όσο και τη μέριμνα για καλή διαβίωση του προσωπικού, αλλά και προβολή του έργου τους, καθώς το Υπουργείο Ναυτικών είχε μεγάλη επίδραση στον τύπο της εποχής. Επίσης, το κλίμα εντός του αεροπορικού όπλου επιβαρύνθηκε από τις συνεχείς αποστρατείες αξίων στελεχών, εξαιτίας της πολιτικής αντιπαράθεσης που πυροδότησαν τα συνεχή κινήματα¹² της εποχής του μεσοπολέμου.¹³

Εικ. 3. Αεροπόροι της Στρατιωτικής Αεροπορίας με αεροσκάφος Breguet -14 στο αεροδρόμιο Παράδεισου Σμύρνης.

Σε γενικές γραμμές οι Κλάδοι ήταν αρνητικοί στη διακλαδική συνεργασία, οι Αξιωματικοί των Μοιρών αεροσκαφών θεωρούνταν υποδεέστεροι και αντιμετώπιζαν ζητήματα υπηρεσιακής εξέλιξης εντός του Κλάδου τους.¹⁴ Οι διαφορές στην εκπαίδευση, την εξέλιξη και τη νοοτροπία των στελεχών ήταν μεγάλη. Στη ΣΑ προβλεπόταν και η χρησιμοποίηση Υπαξιωματικών στα πληρώματα των αεροσκαφών, ενώ στη ΝΑ ήταν όλοι Αξιωματικοί, και μάλιστα με γρηγορότερη εξέλιξη και καλύτερη κατάρτιση. Άλλη σημαντική διαφορά ήταν ότι στη ΝΑ οι Αξιωματικοί είχαν ξεχωριστή επετηρίδα, ενώ στη ΣΑ μέχρι το 1925 ανήκαν στα Όπλα από όπου προέρχονταν, με δυσμενή επίδραση στην εξέλιξή τους.¹⁵ Η πρόσμιξη Αξιωματικών, Υπαξιωματικών αλλά και ιδιωτών στα πληρώματα της ΣΑ, σε συνδυασμό με την απροθυμία των Αξιωματικών να συνεχίσουν την αεροπορική τις καριέρα, επειδή αυτή είχε αρνητική επίδραση στην εξέλιξή τους, μετέφερε την εμπειρία και αρκετές διακρίσεις σε Υπαξιωματικούς. Σύμφωνα με την πρακτική της εποχής, ο παρατηρητής ήταν Αξιωματικός και για μεγάλο χρονικό διάστημα θεωρείτο ο κυβερνήτης του αεροπλάνου, ενώ ο οδηγός του αεροπλάνου (όπως ονομαζόταν τότε ο χειριστής), μπορούσε να είναι και Υπαξιωματικός. Το κλίμα αυτό σταδιακά δημιούργησε προστριβές, διότι μόνο οι Αξιωματικοί είχαν εκπαίδευση για διοικητικά καθήκοντα, και μοιραία κάλυπταν τις θέσεις διοίκησης και ευθύνης, ενώ αρκετοί Υπαξιωματικοί είχαν αποκτήσει μεγάλη πτητική εμπειρία.¹⁶

11. Την εποχή εκείνη κάθε Κλάδος των ΕΔ υπαγόταν σε διαφορετικό Υπουργείο, και δεν υπήρχαν οι σημερινοί Οργανισμοί ΓΕΕΘΑ και ΥΕΘΑ και η ανάλογη οργανωτική δομή.

12. Στο διάστημα 1924-1935 στην Ελλάδα έλαβαν χώρα 14 στρατιωτικά κινήματα.

13. *Η Πορεία προς την ενιαία Πολεμική Αεροπορία*, 85-86.

14. Παλούμπης, *Απ' τα πελάγη στους αιθέρες*, 108.

15. Εμμανουήλ Α. Βροντάκης, *Ιστορία της Ελληνικής Αεροπορίας (1908-1935)* (Αθήνα: Τυπείοργλου, 1935), 361-362.

16. *Η Πορεία προς την ενιαία Πολεμική Αεροπορία*, 83-85.

Η οργάνωση ενιαίας Πολεμικής Αεροπορίας

Από επιχειρησιακή άποψη την περίοδο του μεσοπολέμου δεν είχαν γίνει πλήρως αντιληπτές οι δυνατότητες που πρόσφερε το αεροπορικό όπλο. Στις περισσότερες χώρες δεν υπήρχε ανεξάρτητος Κλάδος Αεροπορίας, ενώ οι αεροπορικές δυνάμεις του Στρατού και του Ναυτικού είχαν καθαρά υποστηρικτικό ρόλο, χωρίς ξεκάθαρο δόγμα και τακτικές.¹⁷

Οι πρώτες σκέψεις για τη συγχώνευση των δύο κλαδικών αεροποριών δημιουργήθηκαν κατά τον Α΄ ΠΠ, με πρωτοβουλία του Ελευθέριου Βενιζέλου. Παρόμοιες εισηγήσεις υπήρξαν και κατά την εκστρατεία στη Μ. Ασία. Το όραμα του Βενιζέλου για μια ενιαία Αεροπορία αναθερμάνθηκε το 1928, όταν ανέθεσε στον Αλέξανδρο Ζάννα¹⁸ την οργάνωση του Υπουργείου Αεροπορίας,¹⁹ γεγονός που πραγματοποιήθηκε το Δεκέμβριο του 1929. Η ανάληψη της θέσης του Υπουργού από τον ίδιο το Βενιζέλο, έδωσε στο εγχείρημα το απαραίτητο κύρος και την πολιτική κάλυψη, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι ισχυρές αντιδράσεις Στρατού και Ναυτικού, που ήθελαν να διατηρήσουν τα κεκτημένα τους στον τομέα της Αεροπορίας.²⁰

Σημαντική επίδραση προς αυτή την κατεύθυνση δέχτηκαν και ορισμένα στελέχη της ΝΑ, λόγω της εκπαίδευσής τους σε βρετανικές σχολές. Αυτοί διαπίστωσαν ότι η διατήρηση δύο ξεχωριστών αεροπορικών δυνάμεων επέφερε καταμερισμό της εθνικής προσπάθειας για τον ίδιο σκοπό, ενώ απαιτούσε διπλές εγκαταστάσεις και συστήματα εκπαίδευσης, συντήρησης, εφοδιασμού, ανταλλακτικών κ.λπ. Επιπλέον η διαφορετική προέλευση των στελεχών δεν εξασφάλιζε αρμονία και αποτελούσε τροχοπέδη για την ανάπτυξη αεροπορικού δόγματος, αρμονικής διοίκησης και μελλοντικής εξέλιξης του όπλου.²¹ Με σημερινούς όρους δεν επιτυγχανόταν οικονομία κλίμακας και ήταν πολύ δύσκολη η επιχειρησιακή αξιοποίηση του αεροπορικού όπλου.

Εικ. 4. 1η σειρά της Σχολής Αεροπορίας.

Με το Ν. 5123/1931 καθορίστηκαν οι ειδικότητες και ο τρόπος εκπαίδευσης των στελεχών της Αεροπορίας. Σημαντικό βήμα ήταν η οργάνωση της Σχολής Δοκίμων Αξιωματικών Αεροπορίας,²² η οποία μετά από αυστηρές εισαγωγικές εξετάσεις λειτούργησε με τους πρώτους 11 επιτυχόντες από τις 23 Νοεμβρίου 1931. Πρώτος Διοικητής ήταν ο Πλωτάρχης Βήλος, ο οποίος είχε εκπαιδευτεί στην Αγγλία.²³ Το 1935 άρχισε να λειτουργεί και Τμήμα Υπαξιωματικών Χειριστών, ενώ από το 1938 και Μηχανικών.

17. Ηλίας Καρταλαμάκης, *Ελληνικά φτερά 1912-1932* (Αθήνα: 1983), 176.

18. Υπήρξε ένας από τους πρώτους αεροπόρους και πρωτεργάτες της οργάνωσης της ΣΑ με γαλλική βοήθεια κατά τον Α΄ ΠΠ.

19. Νόμος 4451 (ΦΕΚ Α'/442 της 23 Δεκεμβρίου 1929) περί συστάσεως Υπουργείου Αεροπορίας.

20. *Η Πορεία προς την ενιαία Πολεμική Αεροπορία*, 90-93.

21. Καρταλαμάκης, *Ελληνικά φτερά*, 409.

22. Μετονομάστηκε το 1967 σε «Σχολή Ικάρων».

23. *Ιστορία της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας, Τόμος Γ΄* (Αθήνα: ΓΕΑ/ΥΠΙΣΤΠΑ, 1990), 45-47.

Δυσκολίες και αντιδράσεις

Η Αεροπορία αποτέλεσε στην αρχή ένα υβρίδιο, στο οποίο κυριαρχούσαν αρκετές συντεχνιακού τύπου νοοτροπίες αλλά και ιδιαίτερη υπερηφάνεια για την αίγλη που έδινε το υπερφυσικό γεγονός της πτήσης.²⁴ Στην Αεροπορία εντάχθηκαν οι 156 από τους 250 Ιπταμένους που υπήρχαν στις ΣΑ και ΝΑ το 1929. Συνολικά εντάχθηκαν 17 διαφορετικές κατηγορίες προέλευσης, γεγονός που μεγιστοποιούσε την ανομοιογένεια λόγω διαφορών στην εκπαίδευση, την εμπειρία και τη νοοτροπία.²⁵ Οι Ιπτάμενοι της ΣΑ αντιπροσώπευαν το 80% του δυναμικού των αεροπόρων της χώρας, αλλά ταυτόχρονα ήταν οι πλέον χαμηλόβαθμοι, με εξαίρεση 5 ανώτερους. Αντίθετα το 50% των ιπταμένων της ΝΑ ήταν βαθμού Πλωτάρχη και Υποπλοίαρχου (σχετικά υψηλόβαθμοι για την εποχή). Ήταν τόσο μεγάλες οι δυσκολίες ενοποίησης, που ακόμα και οι πρώτες στολές προέβλεπαν ταυτόχρονα τη χρήση των διακριτικών του βαθμού του Στρατού και του Ναυτικού, ενώ για ένα μεταβατικό διάστημα επιτρεπόταν και οι στολές προέλευσης του όπλου κάθε στελέχους.²⁶

Εικ. 5. Υποσημναγός τη δεκαετία του 1930. Διακρίνονται διακριτικά με καταβολές από τη ΣΑ και τη ΝΑ.

Η ενιαία Αεροπορία κινδύνευσε να καταργηθεί από την αρχή της ίδρυσής της. Την κατάσταση έσωσε η σθεναρή προσπάθεια του Ζάννα. Δυστυχώς οι πολιτικές παρεμβάσεις και οι προσωπικές υποσχέσεις των πολιτικών παρέσυραν τους Αεροπόρους της εποχής, αρκετοί από τους οποίους τάχτηκαν απροκάλυπτα υπέρ διαφόρων πολιτικών παρατάξεων, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις προσωπικές τους φιλοδοξίες καριέρας. Το κλίμα φορτίστηκε από τις ομαδικές αποστρατείες και τις ανακλήσεις αποστράτων για κομματικούς λόγους. Οι αρνητές της ενοποιημένης Αεροπορίας στήριζαν κάθε νέα Κυβέρνηση, προκειμένου να καταργηθεί η ενοποίηση, και προσπάθησαν να υπονομεύσουν τη λειτουργία της Σχολής Αεροπορίας. Η παραίτηση της Κυβέρνησης Βενιζέλου, το Μάρτιο του 1932, παραλίγο να σημάνει και τη διάλυση της Αεροπορίας. Ο επόμενος Πρωθυπουργός Παναγής Τσαλδάρης, αν και δεχόταν μεγάλες πιέσεις, υιοθέτησε την πολιτική Βενιζέλου και διατήρησε την ενιαία Αεροπορία.²⁷ Η ενιαία Αεροπορία δέχτηκε επίσης σκληρό πλήγμα μετά την

24. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Επισμηναγού Ξύδη, ο οποίος το Μάρτιο του 1933 συνάντησε τον Υπουργό Αεροπορίας Ιωάννη Ράλλη στις σκάλες του Υπουργείου, και καθώς αυτός ήταν νέος Υπουργός δεν τον αναγνώρισε και δε τον χαιρέτησε στρατιωτικά. Στη δριμύτατη παρατήρηση του Υπουργού απάντησε: «Ακούστε κύριε Υπουργέ! Η Ελλάδα βγάζει πολλούς Υπουργούς, αφού ο καθένας μπορεί να γίνει Υπουργός! Επισμηναγός όμως δύσκολα γίνεται και μάλιστα Επισμηναγός Ξηρός». Δες και Ηλίας Καρταλαμάκης, *Η γενιά των Ικάρων 1931-1940* (Αθήνα: 1987), 124-125.

25. *Η Πορεία προς την ενιαία Πολεμική Αεροπορία*, 96-98.

26. Καρταλαμάκης, *Ελληνικά φτερά*, 419-432.

27. *Η Πορεία προς την ενιαία Πολεμική Αεροπορία*, 101-104.

αποστρατεία πολλών έμπειρων στελεχών, λόγω της συμμετοχής τους στο κίνημα του 1935. Παρά τις προσπάθειες ενίσχυσής της από το Στρατό Ξηράς και την οικειοποίησή της από το Ναυτικό, τελικά πορεύτηκε μόνη της σε μια προσπάθεια ριζικού εκσυγχρονισμού.²⁸

Ο μετασχηματισμός σε ενιαία μάχιμη δύναμη

Αρχικά η Αεροπορία οργανώθηκε σε δύο Διοικήσεις, στις οποίες υπάγονταν οι Σμηναρχίες και οι Αεροπορικές Βάσεις. Το 1933 όλες οι υπηρεσίες (Σμηναρχίες, Σχολές, Εργοστάσια, Αποθήκες κ.λπ.) ενοποιήθηκαν στην Ανωτέρα Διοίκηση Αεροπορίας, η οποία υπαγόταν στο Υπουργείο Αεροπορίας. Με το Νόμο 6026 /1934 οργανώθηκε η Γενική Διεύθυνσις Αεροπορίας, η οποία με το Νόμο 6248/1934, μετονομάστηκε σε Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας (ΓΕΑ) με Αρχηγό Συνταγματάρχη, Πλοίαρχο ή Σμήναρχο.²⁹ Το 1935 η Αεροπορία ονομάστηκε Ελληνική Βασιλική Αεροπορία (ΕΒΑ).

Από το 1936 τέθηκαν οι βάσεις για την οργάνωση Αεροπορικών Μονάδων Συνεργασίας Στρατού, Συνεργασίας Ναυτικού, Διώξεως και Βομβαρδισμού. Το 1940 η Αεροπορία εξακολουθούσε να αντιμετωπίζεται από τα ελληνικά Επιτελεία ως βοηθητικό όπλο του Στρατού και του Ναυτικού, είχε δε την εξής οργάνωση:³⁰

1. Ανωτέρα Διοίκηση Αεροπορίας Στρατού (ΑΔΑΣ) με υπαγωγή στον Αρχιστράτηγο, η οποία περιλάμβανε:

α) Τη Διοίκηση Αεροπορίας Στρατιωτικής Συνεργασίας (ΔΑΣΣ) με 5 Μοίρες/Σμήνη Παρατήρησης.

β) Τη Διοίκηση Αεροπορίας Βομβαρδισμού (ΔΑΒ) με 3 Μοίρες βομβαρδιστικών.

Εικ. 6. Καταδιωκτικά PZL P.24 στο αεροδρόμιο του Σέδες, πριν τον πόλεμο του 1940.

γ) Τη Διοίκηση Αεροπορίας Διώξεως (ΔΑΔ) με 4 Μοίρες καταδιωκτικών.

2. Ανωτέρα Διοίκηση Αεροπορίας Ναυτικού (ΑΔΑΝ), υπό τον Αρχηγό Στόλου, και 3 Μοίρες ναυτικής συνεργασίας.

3. Μονάδες υπαγόμενες στο Υπουργείο Αεροπορίας, κυρίως για αποστολές επισκευών, εφοδιασμού και εκπαίδευσης.

Η Κυβέρνηση Μεταξά είχε επιδοθεί σε ένα τεράστιο για τα δεδομένα της χώρας πρόγραμμα εξοπλισμού της ΕΒΑ. Παραγγέλθηκαν (και σε ορισμένες περιπτώσεις πληρώθηκαν και δεν παραδόθηκαν λόγω του πολέμου) 297 αεροσκάφη κάθε κατηγορίας, συμπεριλαμβανομένων πολλών σύγχρονων

28. *Ιστορία της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας, Τόμος Γ', 80-81.*

29. *Ibid*, 57-59.

30. Χαρίτων Χαρούσης, *Η Ελληνική Αεροπορία στον πόλεμο 1940-41*, Περιοδικό Ελληνικά Φτερά Νο1 (Αθήνα: Αμυντική Γραμμή, 2007), 8-10.

τύπων.³¹ Τελικά παραδόθηκαν μόλις 121 με αρκετές ελλείψεις, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν πολύ αποτελεσματικά. Οι Έλληνες αεροπόροι, παρά τη συντριπτική υπεροχή των Ιταλών σε υλικό και αριθμούς, κατάφεραν 64 καταρρίψεις ιταλικών αεροσκαφών και κατέστρεψαν με βομβαρδισμό ακόμα 23, με αντίστοιχες απώλειες 24 και 8 αεροσκάφη.³²

Μετά την κατάληψη της Ελλάδας το 1941 οργανώθηκαν στη Μ. Ανατολή με βρετανική βοήθεια τρεις Μοίρες, οι οποίες ανέλαβαν κυρίως αποστολές δίκης, συνοδείας και ανθυποβρυχιακής κάλυψης. Αυτές συνέχισαν το 1944 τις αποστολές από την Ιταλία, και επανήλθαν στην Ελλάδα ως συγκροτημένη μάχημη δύναμη, η οποία αποτέλεσε και τον πυρήνα της μεταπολεμικής ΕΒΑ. Στο ενεργητικό τους καταγράφηκαν δεκάδες χιλιάδες ώρες επιχειρησιακών αποστολών, στις οποίες μεταξύ άλλων επιτεύχθηκε η καταστροφή δύο υποβρυχίων, 131 διαφόρων στόχων εδάφους, η προστασία 368 νηοπομπών και η καταστροφή τεσσάρων γερμανικών αεροσκαφών.³³

Εικ. 7. 7. Πανηγυρισμοί των πληρωμάτων των Hurricane της 335 Μοίρας, την 28η Οκτωβρίου 1942, μετά την επίθεση στο ιταλικό στρατηγείο της Μ. Ανατολής.

Μεταπολεμική εξέλιξη και επιχειρησιακή δράση

Η ΕΒΑ μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας, τον Οκτώβριο του 1944, συνέχισε να μάχεται και να εκσυγχρονίζεται. Ο πυρήνας που επέστρεψε από την Ιταλία συνέχισε τις επιχειρήσεις κατά των Γερμανών που είχαν απομείνει στα νησιά του Αιγαίου, ενώ είχε καθοριστικό ρόλο στην εξουδετέρωση των ανταρτικών δυνάμεων κατά τον Εμφύλιο 1946-49.³⁴ Παράλληλα με τον Αναγκαστικό Νόμο 696/21-2-46 τακτοποιήθηκαν εκκρεμότητες στην κατάταξη του ιπτάμενου προσωπικού και τέθηκαν οι βάσεις για την εκπαίδευση νέου προσωπικού.

Η είσοδος της Ελλάδας στο NATO σηματοδότησε την προμήθεια αεριωθούμενων 1ης γενιάς. Στο διάστημα 1951-1969 η ΕΒΑ εξοπλίστηκε με εκατοντάδες μαχητικά (133 F-84G, 112 F-86E, 202 F-84F, 38 F-86D, 24 F-102, 109 F-104G και 77 F-5), αναγνωριστικά (20 RT-33 και 43 RF-84F), και αεριωθούμενα εκπαιδευτικά (156 T-33 και 34 T-37). Ταυτόχρονα οργανώθηκαν σύγχρονες αεροπορικές βάσεις στη Μίκρα, τη Λάρισα, τη Ν. Αγχίαλο, την Τανάγρα, τον Άραξο την Ανδραβίδα και τη Σούδα. Μετά το 1976 παραλήφθηκαν

31. Περιλαμβάνονταν μεταξύ άλλων 12 καταδιωκτικά Spitfire, 30 F4F Wildcat, 25 Bloch MB.151 (παραδόθηκαν 9) και 36 PZL P.24. Επίσης 24 βομβαρδιστικά Blenheim (παραδόθηκαν 12), 48 Maryland (δεν παραδόθηκαν) και 24 Potez 633 (παραδόθηκαν 12), καθώς και 48 αναγνωριστικά Henschel Hs.126 (παραδόθηκαν 16). Τέλος 12 Avro Anson και 12 υδροπλάνα Do-22 ναυτικής συνεργασίας.

32. Χαρούσης, *Η Ελληνική Αεροπορία στον πόλεμο 1940-41*, 18-88.

33. Χαρίτων Χαρούσης, *Η Ελληνική Αεροπορία στη Μ. Ανατολή και την Ιταλία 1941-44*. (Αθήνα: Δυρός 2011).

34. Ηλίας Καρταλαμάκης, *Η Αεροπορία στον Εμφύλιο* (Αθήνα: 2000), 176.

Εικ. 8. Αεριοθούμενα 1ης γενιάς T-33 και F-86E στην 112 πτέρυγα Μάχης στην Ελευσίνα.

Εικ. 9. Το πλήρωμα του ΝΙΚΗ-8 επιθεωρεί δέχτηκε το αεροσκάφος μετά την αποστολή.

Εικ. 10. Τη δεκαετία του 1990 η ΠΑ διέθετε μια πανοπρermία από μαχητικά 1ης, 2ης και 3ης γενιάς: Mirage F-1CG, F-5A, Mirage-2000, F-4E Phantom II, A-7H Corsair, F-104G και F-16C.

επιπλέον F-5/NF-5, F-104G και T-37.³⁵ Στο δυναμικό της ΕΒΑ εντάχτηκαν επίσης μεταγωγικά C-47 και 50 Noratlas, εκπαιδευτικά T-6 και T-41, ανθυποβρυχιακά HU-16 Albatros και ελικόπτερα Sikorsky UH-19.³⁶

Σημαντική ήταν η μεταπολεμική δράση της Αεροπορίας κατά τον πόλεμο της Κορέας. Στο διάστημα 1950-1955 συμμετείχε με το 13ο Σμήνος Α/Φ C-47 Dakota, το οποίο εκτέλεσε 2.916 επιχειρησιακές αποστολές τακτικών μεταφορών, με την απώλεια 4 Α/Φ και 12 Αεροπόρων. Εμβληματική παραμένει ακόμα και σήμερα η αποστολή «ΝΙΚΗ», της νύχτας 21/22 Ιουλίου 1974, κατά την οποία 15 μεταγωγικά Noratlas της 354 ΜΤΜ πέταξαν σε νυκτερική αποστολή μεταφοράς της Α' Μοίρας Καταδρομών, με σκοπό την ενίσχυση της άμυνας του Α/Δ Λευκωσίας. Η αποστολή στέφθηκε με επιτυχία, παρά τις βαριές απώλειες, που ανέρχονται σε 4 Α/Φ, 4 πεσόντες Αεροπόρους, 29 πεσόντες καταδρομείς και 12 τραυματίες καταδρομείς.³⁷

Ο εκσυγχρονισμός της Πολεμικής Αεροπορίας³⁸ συνεχίστηκε με τη 2η γενιά αεριοθουμένων. Από το 1974 εντάχτηκαν στο δυναμικό της 56 F-4E, 40 Mirage F-1CG, 65 A/TA-7H, 8 RF-4E, και αποσύρθηκαν τα υποηχητικά μαχητικά 1ης γενιάς. Επίσης αποκτήθηκαν 40 εκπαιδευτικά T-2E, 12 μεταγωγικά C-130H, πυροσβεστικά CL-215 και 30 PZL M-18, ελικόπτερα AB-205 και 10 CH-47 Chinook, καθώς και δεκάδες μεταχειρισμένα F-5A/B, F-104G, F/RF-4E, 6 P-3B Orion και 5 C-130B. Από το 1986 η ΠΑ εισήλθε στο χώρο των μαχητικών 3ης γενιάς, με την απόκτηση 40 Mirage 2000 EGM/BGM και 40 F-16 C/D Blk30. Σταδιακά τα παλαιά μαχητικά 1ης και 2ης γενιάς αποσύρθηκαν.

35. Χαρίτων Χαρούσης, *Η Ελληνική Αεροπορία στην εποχή των αεριοθουμένων 1951-69*, Περιοδικό Ελληνικά Φτερά Νο3 (Αθήνα: Αμυντική Γραμμή, 2007), 18-95.

36. Αντώνης Τσαγκαράτος, *80 χρόνια Ελληνική Πολεμική Αεροπορία* (Αθήνα: Special Projects, 2010), 14.

37. Χαρίτων Χαρούσης, *112 Πτέρυγα Μάχης, μια «Πτήση» στην Ιστορία και το έργο της Μονάδος* (Αθήνα: Μόστρα, 2005), 22-27.

38. Η ονομασία ΕΒΑ χρησιμοποιήθηκε μέχρι το 1973, οπότε και καταργήθηκε η Μοναρχία στην Ελλάδα.

Ακολούθησε ο εκσυγχρονισμός 36 F-4E και η απόκτηση 10 CL-415, 12 Ε/Π Super Puma, 45 εκπαιδευτικών T-6A, 8 μεταγωγικών C-27J και 4 αεροφερόμενων radar EMB-145 Erieye. Η απόκτηση μαχητικών 3ης γενιάς συνεχίστηκε με διαδοχικές παραγγελίες 40 F-16 C/D Blk50, 60 F-16 C/D Blk52+, 30 F-16 C/D Blk52 Adv, 15 Mirage 2000-5 και εκσυγχρονισμό 10 Mirage-2000 σε -5. Η αντιαεροπορική άμυνα βασίζεται σε συστήματα Patriot, S-300, Skyguard, Crotale και Stinger, ενώ το δίκτυο επιτήρησης αέρος σε σύγχρονα radar.³⁹ Στο παραπάνω διάστημα ο Στρατός Ξηράς και το Πολεμικό Ναυτικό έχουν οργανώσει σημαντικές δυνάμεις Ε/Π για ορισμένες εξειδικευμένες αποστολές (κυρίως μεταφορές, αντιαρματικό αγώνα και ανθυποβρυχιακό πόλεμο).

Εικ. 11. Στη φωτογραφία οι εκπρόσωποι του σημερινού στόλου μαχητικών της ΠΑ (F-16, Mirage-2000 και F-4E Phantom II) πάνω από το Μνημείο Σιαλμά.

Ο εκσυγχρονισμός της ΠΑ βρίσκεται στη φάση απόκτησης Α/Φ 4ης γενιάς, μετά την έναρξη υλοποίησης του εκσυγχρονισμού 84 F-16 σε F-16 Viper και την παραγγελία 18 Rafale. Παράλληλα βρίσκονται σε εξέλιξη προγράμματα για την αναβάθμιση της πτητικής εκπαίδευσης και την ενοικίαση UAV τύπου Heron.

Τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες τα στατιστικά της αντιμετώπισης της τουρκικής αναθεωρητικής πολιτικής στο Αιγαίο είναι αμειλίκτα και η ανάλωση πόρων τεράστια. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στο διάστημα 2001-2020 σημειώθηκαν 23.238 παραβάσεις και 42.089 παραβιάσεις του Εθνικού Εναέριου Χώρου, καθώς και 1.347 υπερπτήσεις πάνω από ελληνικό έδαφος (κυρίως νησιά). Σε αυτές τις περιπτώσεις διεξήχθησαν 4.978 εμπλοκές Α/Φ, εναντίον 52.438 Α/Φ - ΕΠ, εκ των οποίων τα 7.495 ήταν οπλισμένα.⁴⁰

Στον ακήρυχτο αυτό πόλεμο χάθηκαν αρκετοί Έλληνες πιλότοι, με πρώτους τους Σμηναγό Γιαννικάκη και Ανθγό Πετρούτσο, το 1977. Σε μια επική αερομαχία χάθηκε ο Υποσός Νικόλαος Σιαλμάς, στις 18-6-1992, και με άνανδρο τρόπο ο Σγός Ηλιάκης, στις 23-5-2006. Από την εμφάνιση του αεροπλάνου στην Ελλάδα το αεροπορικό όπλο μετράει τη θυσία 697 Αεροπόρων, που έπεσαν στο καθήκον, εκ των οποίων οι 626 μετά τη συγκρότηση της Ενιαιάς Αεροπορίας (10 Ιουλίου 1931).⁴¹

Ανάλογα υψηλό είναι και το κοινωνικό έργο της ΠΑ. Στη δεκαετία 2011-2020 πραγματοποιήθηκαν 27.382 ώρες πτήσης για δασοφυλάκηση, 21.275 ώρες για την αεροδιακομιδή 12.501 ασθενών, όπως επίσης και 2.243,7

39. Τσαγκαράτος, *80 χρόνια Ελληνική Πολεμική Αεροπορία*, 18-28.

40. Παραβάσεις - Παραβιάσεις, Επίσημη Ιστοσελίδα ΓΕΕΘΑ, <https://geetha.mil.gr/paravaseis-paraviaseis/> (πρόσβαση την 13 Μαρτίου 2021).

41. Πανελλήνιος Σύνδεσμος Οικογενιών Πεσόντων Αεροπόρων, http://www.pasoipa.org.gr/lefkoma/period_browser/ (πρόσβαση την 13 Μαρτίου 2021).

Εικ. 12. Το κοινωνικό έργο της ΠΑ είναι πολύπλευρο. Στη φωτογραφία αποστολή δασοπυρόσβεσης.

ώρες Έρευνας-Διάσωσης, για τη διάσωση 283 ατόμων και τη συμμετοχή στη διάσωση ακόμα 4.850 ατόμων.⁴²

Επίλογος

Η Αεροπορία, ως ανεξάρτητος κλάδος των ΕΔ πέρασε από πολλές δυσκολίες και αντιδράσεις, η μελέτη των οποίων αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα μετεξέλιξης των ΕΔ. Οι σύγχρονες συμβατικές πολεμικές αναμετρήσεις απέδειξαν ότι η δύναμη που υπερέ-

χει στην αέρα είναι αυτή που τελικά κερδίζει. Τα τελευταία χρόνια, μέσω της διακλαδικής εκπαίδευσης και συνεργασίας, τα νέα στελέχη των ΕΔ έχουν κατανοήσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του αεροπορικού όπλου και τα πλεονεκτήματα που προσδίδει σε μια μάχιμη δύναμη, ενώ έχουν αμβλυθεί αρκετές κλαδικές αγκυλώσεις του παρελθόντος, που οφείλονταν στην άγνοια. Η τάση αυτή, αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την αύξηση της μαχητικής ισχύος της χώρας.

Βιβλιογραφία

- Βροντάκης Α. Εμμανουήλ, *Ιστορία της Ελληνικής Αεροπορίας* (1908-1935). Αθήνα: Τιλπέρογλου, 1935.
- Η πορεία προς την ενιαία Πολεμική Αεροπορία, 1912-1946*. Αθήνα: Μουσείο Ιστορίας ΠΑ, 2010.
- Ιστορία της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας*, Τόμος Α'. Αθήνα: ΓΕΑ/ΥΠΙΣΤΠΑ, 1980.
- Ιστορία της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας*, Τόμος Β'. Αθήνα: ΓΕΑ/ΥΠΙΣΤΠΑ, 1983.
- Ιστορία της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας*, Τόμος Γ'. Αθήνα: ΓΕΑ/ΥΠΙΣΤΠΑ, 1990.
- Ιωάννης Παλούμπης, *Απ' τα πελάγη στους αιθέρες. Το χρονικό της Ναυτικής Αεροπορίας 1913-1941*. Πειραιάς: Έκδοση Ναυτικό Μουσείο Ελλάδας, 2009.
- Καρταλαμάκης Ηλίας, *Ελληνικά Φτερά 1912-32*. Αθήνα, 1983.
- Καρταλαμάκης Ηλίας, *Η Αεροπορία στον Εμφύλιο*. Αθήνα, 2000.
- Καρταλαμάκης Ηλίας, *Η Γενιά των Ικάρων, 1931-40*. Αθήνα, 1987.

42. Στατιστικά Στοιχεία Κοινωνικού Έργου ΠΑ, Επίσημη Ιστοσελίδα ΠΑ, <https://www.haf.gr/news/haf-social-contribution/statistics-social/> (πρόσβαση την 13 Μαρτίου 2021).

Πανελλήνιος Σύνδεσμος Οικογενειών Πεσόντων Αεροπόρων, http://www.pasoipa.org.gr/lefkoma/period_browse/ (πρόσβαση την 13 Μαρτίου 2021).

Παραβάσεις-Παραβιάσεις, Ιστοσελίδα ΓΕΕΘΑ, <https://geetha.mil.gr/paravaseis-paraniaseis/> (πρόσβαση την 13 Μαρτίου 2021).

Στατιστικά Στοιχεία Κοινωνικού Έργου ΠΑ, Ιστοσελίδα ΠΑ, <https://www.haf.gr/news/haf-social-contribution/statistics-social/> (πρόσβαση την 13 Μαρτίου 2021).

Τσαγκαράτος Αντώνης, *80 χρόνια Ελληνική Πολεμική Αεροπορία*. Αθήνα: Special Projects, 2010.

Χαρούσης Χαρίτων, *112 Πτέρυγα Μάχης Μια «Πτήση» στην Ιστορία και το έργο της Μονάδος*. Αθήνα: Μόστρα, 2005.

Χαρούσης Χαρίτων, *Αεροδρόμιο Σέδες, κοιτίδα της σύγχρονης Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας*, Περιοδικό Μάχες & Στρατιώτες, Τεύχος 10. Αθήνα: Δυρός, 2009.

Χαρούσης Χαρίτων, *Αριστοτέλης Μωραϊτίνης, ο μεγαλύτερος Άσος της Ελληνικής Αεροπορίας*, Περιοδικό Διακλαδική Επιθεώρηση, Τεύχος 24. Θεσσαλονίκη: ΑΔΙΣΠΟ, 2012.

Χαρούσης Χαρίτων, *Η δράση της Ελληνικής Στρατιωτικής και Ναυτικής Αεροπορίας στη Μ. Ασία, 1919-1922*, Περιοδικό Διακλαδική Επιθεώρηση, Τεύχος 46. Θεσσαλονίκη: ΑΔΙΣΠΟ, 2020.

Χαρούσης Χαρίτων. *Η Ελληνική Αεροπορία στην εποχή των αεριωθουμένων 1951-69*, Περιοδικό Ελληνικά Φτερά Νο3. Αθήνα: Αμυντική Γραμμή, 2007.

Χαρούσης Χαρίτων. *Η Ελληνική Αεροπορία στον πόλεμο 1940-41*, Περιοδικό Ελληνικά Φτερά Νο1. Αθήνα: Αμυντική Γραμμή, 2007.

Χαρούσης Χαρίτων. *Η Ελληνική Αεροπορία στη Μ. Ανατολή και την Ιταλία 1941-44*. Αθήνα: Δυρός, 2011.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Σμχος (Ι) Χαρίτων Χαρούσης αποφοίτησε από τη Σχολή Ικάρων το 1991. Έχει πετάξει με μαχητικά αεροσκάφη RF-4E Phantom II και πυροσβεστικά αεροσκάφη CL-415, με συνολική πτητική εμπειρία 3.300 ώρες πτήσης. Έχει υπηρετήσει σε επιτελικές θέσεις στο ΕΚΑΕ, το ΓΕΑ και το ΓΕΕΦ στην Κύπρο. Διετέλεσε Διοικητής του Σμήνους Μετεκπαίδευσης αεροσκαφών CL-415, του Αεροπορικού Αποσπάσματος Χρυσούπολης, και Διευθυντής Επιχειρήσεων-Εκπαίδευσης της 113 Πτέρυγας Μάχης.

Την παρούσα περίοδο υπηρετεί ως Εκπαιδευτής στην Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου στη Θεσσαλονίκη. Από το 1988 ασχολείται με τη μελέτη και συγγραφή θεμάτων αεροπορικής και στρατιωτικής ιστορίας, και έχει δημοσιεύσει 4 μονογραφίες και περισσότερα από 100 άρθρα με ανάλογο περιεχόμενο.

"Χαρακτηριστικά γεγονότα του ναυτικού αγώνα της επανάστασης"

του Πλοίαρχου Σαμοθράκη Ιωάννη ΠΝ, Προϊσταμένου Γραφείου Εθνικών και Διεθνών Σχολείων της ΑΔΙΣΠΟ

Ο Γάλλος Φιλέλληνας και αγωνιστής της Επανάστασης του '21 Olivier Voutier¹, θέλοντας να αποδώσει τον καταλυτικό ρόλο που διαδραμάτισε το Πολεμικό Ναυτικό στην επιτυχή έκβαση της Επανάστασης υπογράμμισε τα ακόλουθα:

«Δεν μπορούμε να μην επαναλαμβάνουμε επαρκώς στους Ευρωπαίους, ότι η ελευθερία της Ελλάδος εξαρτάται περισσότερο από τον πόλεμο στην θάλασσα και λιγότερο από τον πόλεμο στην ξηρά. Όσο οι Έλληνες είχαν την υπεροχή στην θάλασσα, κανένας τουρκικός στρατός δεν μπόρεσε να επικρατήσει στον Μοριά.»

Πυρπόληση Οθωμανικής Ναυαρχίδας στη Χίο

Στις 6 Ιουλίου 1822 πυρπολήθηκε² από τον Κωνσταντίνο Κανάρη η Οθωμανική ναυαρχίδα έξω από τον λιμένα της Χίου, η οποία ήταν ένα από τα ακριβότερα πλοία του στόλου. Αποτέλεσε δε την απάντηση των επαναστατών στην καταστροφή της Χίου, η οποία έπληξε ένα από τα Επαναστατικά Κέντρα Βάρους (Κ.Β.) που εστιάζονταν στον τομέα της θέλησης.

Μέσω της πυρπόλησης της ναυαρχίδας επλήγη ένα από τα Κ.Β. του αντιπάλου, καθώς απωλέσθη σχεδόν το σύνολο των υψηλόβαθμων Αξιωματικών και Επιτελών του οθωμανικού στόλου συμπεριλαμβανομένου του Καπουδάν Πασά (Αρχηγού του Ναυτικού), καταστράφηκε μία από τις πολυτιμότερες μονάδες του στόλου και καταρρακώθηκε το ηθικό των Οθωμανών. Η σφαγή της Χίου και η ανατίναξη της οθωμανικής ναυαρχίδας συγκαταλέγονται στα σημεία καμπίης του αγώνα, διότι συνετέλεσαν στην μεταστροφή του κλίματος της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης υπέρ της επανάστασης. Με την ανατίναξη της ναυαρχίδας εκτός των Οθωμανών, έχασαν τη ζωή τους και αρκετοί Ευρωπαίοι Αξιωματούχοι, οι οποίοι αν και Χριστιανοί παρευρίσκονταν επί της ναυαρχί-

1. Ο Olivier Voutier έλαβε το βαθμό του Συνταγματάρχου του Ελληνικού Στρατού και συμμετείχε σε πολλές επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται η πολιορκία της Τριπολιτσάς και η πολιορκία των Αθηνών, στην οποία και επέδειξε ιδιαίτερη προσήλωση στην προστασία των αρχαίων μνημείων της Ακρόπολης. Ο Voutier άλλωστε είναι ο άνθρωπος που ανακάλυψε το 1820 γλυπτό της Αφροδίτης της Μήλου, το οποίο και εκτίθεται στο Μουσείο του Λούβρου.

2. Η χρησιμοποίηση του απαρχαιωμένου όπλου του πυρπολικού σε νέες τακτικές επίθεσης, εναντίων κινούμενων στόχων και όχι αγκυροβολημένων, αποτέλεσε έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες της επικράτησης της επανάστασης. Επιπροσθέτως, οι ναυτικοί μας εξέλιξαν την τεχνική πυροδότησης του πυρπολικού, με αποτέλεσμα τη δραστική μείωση του χρόνου ανάφλεξής του. Πέρα όμως από τις επιτυχημένες προσβολές του εχθρού, η μεγαλύτερη ίσως επιτυχία των πυρπολικών εντοπίζεται στον ψυχολογικό τομέα. Είναι δεκάδες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες και μόνο η εμφάνιση του ανορθόδοξου αυτού όπλου της Επανάστασης, ήταν αρκετή για να αποδιοργανώσει τις τάξεις των Οθωμανών και να αποδημήσει τους σχηματισμούς μάχης.

δας, στους εορτασμούς των πρωταγωνιστών της σφαγής του χριστιανικού πληθυσμού της Χίου.

Ναυμαχία των Σπετσών

Η ναυμαχία των Σπετσών πραγματοποιήθηκε στις 8 Σεπτεμβρίου 1822. Στόχος των Οθωμανών ήταν:

- Η καταστροφή των Σπετσών που αποτελούσε Επαναστατικό Κ.Β., καθώς ήταν μία από τις τρεις κύριες βάσεις του επαναστατικού ναυτικού.
 - Ο ανεφοδιασμός της στρατιάς του Δράμαλη από θαλάσσης που αποτελούσε Οθωμανικό Αποφασιστικό Σημείο (ΑπΣ).
 - Ο ανεφοδιασμός του Ναυπλίου, που αποτελούσε Οθωμανικό ΑπΣ., το οποίο πολιορκείτο από τους Επαναστάτες.
- Η ήττα των Οθωμανών οδήγησε στη διάλυση της στρατιάς του Δράμαλη, στην παράδοση της Οθωμανικής Φρουράς του Ναυπλίου, καθώς και στον αποκεφαλισμό του Οθωμανού Ναυάρχου από τον Σουλτάνο.

Ναυμαχία του Γέροντα

Ο Ιμπραήμ ακολουθώντας το στρατηγικό σχέδιο του Σουλτάνου, που στόχευε στην καταστολή³ της επανάστασης μέσω της ταυτόχρονης επίθεσης του Κιουταχί από το βορρά και του Ιμπραήμ από το νότο, χρησιμοποίησε στην κίνησή του από την Αλεξάνδρεια προς την Πελοπόννησο, ως ενδιάμεσους σταθμούς την Αλικαρνασσό της Μικράς Ασίας και τη Σούδα της Κρήτης.

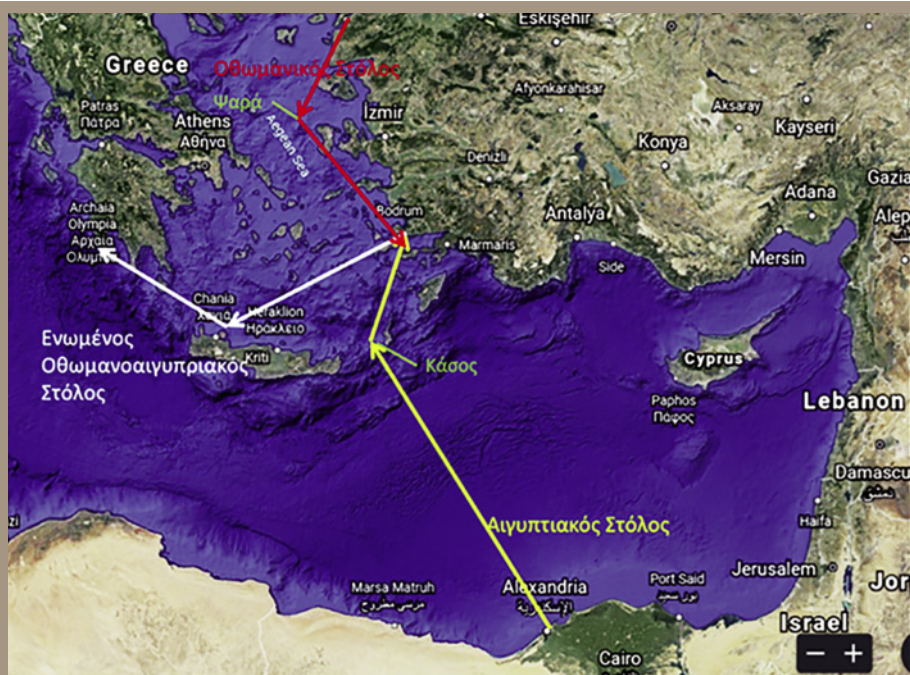
3. Στην παρούσα χρονική περίοδο υπήρξε σαφέστατη αλλαγή του Αντικειμενικού Σκοπού του Σουλτάνου, λόγω της εγγενούς αδυναμίας του για την ανακατάληψη της Πελοποννήσου με ιδία μέσα. Ως εκ τούτου, ο Σουλτάνος συμμάχησε με τον Πασά της Αιγύπτου, με σκοπό την εξάλειψη της Επανάστασεως, με αντάλλαγμα την παραχώρηση της Πελοποννήσου στον Ιμπραήμ για εποίκισμό.

Εικ. 1. Πυρπόληση Οθωμανικής ναυαρχίδας (Νικηφόρος Λύτρας)

Εικ. 2. Ναυμαχία Σπετσών (Ιωάννης Κούτσης)

Εικ. 3. Κινήσεις Ιμπραήμ στο θέατρο επιχειρήσεων του Αιγαίου

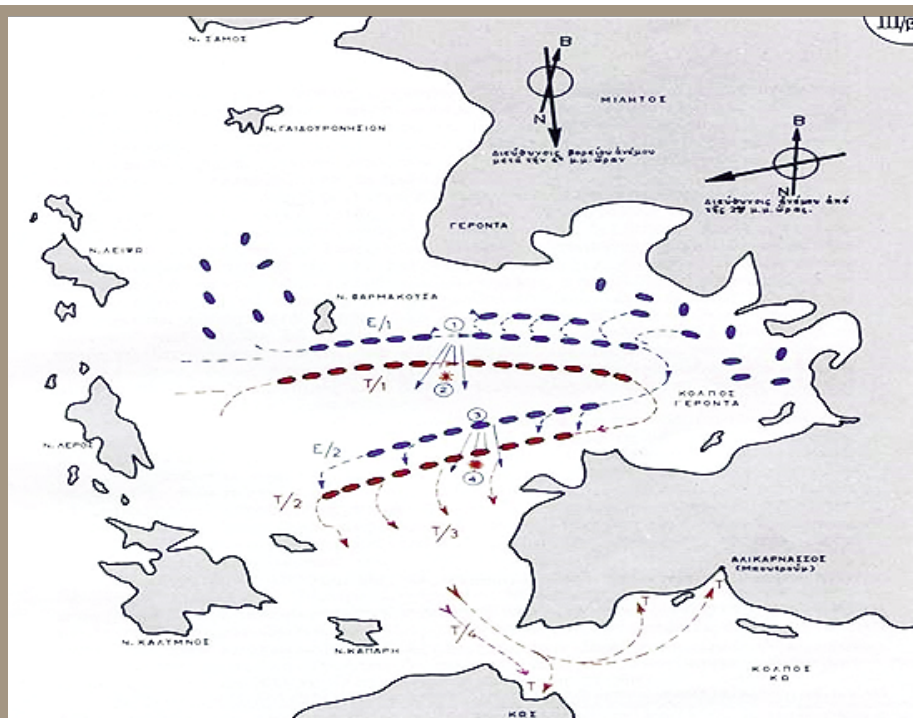
Ο προβληματισμός του Ιμπραήμ έγκειτο στην ασφαλή μεταφορά ενός στρατεύματος 26.000 ανδρών και 2.000 αλόγων, συνοδευόμενων από τα αντίστοιχα εφόδια και πυρομαχικά, εντός 300 μεταγωγικών πλοίων, τα οποία προστατεύονταν από 100 Πολεμικά. Ο Ελληνικός Στόλος διέθετε 70 πλοία. Οι αντίπαλοι πραγματοποίησαν από τον Αύγουστο έως το Νοέμβριο του 1824 μια σειρά συμπλοκών στα Δωδεκάνησα και το Κρητικό Πέλαγος, στις οποίες συγκαταλέγεται και η ναυμαχία του Γέροντα, με αποτέλεσμα την πρόκληση σημαντικότερων απωλειών των Τουρκοαιγυπτίων που ανέρχονται σε 12.000 νεκρούς και 4.000 αιχμαλώτους. Στις παραπάνω απώλειες συνυπολογίζονται και οι θάνατοι λόγω ασθενειών των μουσουλμανικών στρατευμάτων, τα οποία ήταν εφοδιασμένα μόνο με καλοκαιρινό ιματισμό, καθώς ο Ιμπραήμ στο σχεδιασμό του εκτιμούσε ότι τα στρατεύματά του θα αποβιβάζονταν στην Πελοπόννησο εντός ενός μήνα και όχι σε επτά, με αποτέλεσμα την απουσία τόσο χειμερινών στολών, όσο και των απαιτούμενων ποσοτήτων τροφίμων. Από ελληνικής πλευράς οι απώλειες ήταν ελάχιστες, ενώ παράλληλα διασώθηκε και η Σάμος που αποτελούσε Επαναστατικό ΑπΣ.

Λίγο πριν την έναρξη της ναυμαχίας του Γέροντα, η οποία πραγματοποιήθηκε στο στενό μεταξύ Καλύμνου και Μικρασιατικών παραλίων στις 29 Αυγούστου 1824, ο ελληνικός στόλος ακινητοποιήθηκε λόγω νηνεμίας. Τότε ο Μιαούλης έδωσε εντολή να ρυμουλκηθούν τα πλοία με βάρκες έξω από το στενό, για να βρουν ευνοϊκό άνεμο. Παράλληλα απέστειλε πυροπολικά για τη διαρραγή της διάταξης του Οθωμανοαιγυπτιακού Στόλου, ο οποίος για να τα αντιμετωπίσει έσπασε τις γραμμές του. Ακολούθως, βρίσκοντας ευνοϊκό άνεμο ο ελληνικός στόλος διείσδυσε στις γραμμές του εχθρικού στόλου που

δεν είχε προλάβει ακόμα να ανασυνταχθεί προκαλώντας μεγάλες απώλειες. Αν η ναυμαχία δινόταν κατά παράταξη ο Ελληνικός Στόλος δεν θα είχε καμία ελπίδα επικράτησης.

Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του Γάλλου Ναυάρχου Edmond Jurien de la Graviere, ο οποίος δήλωσε για τη ναυμαχία τα εξής: «*Η παγκόσμια Ναυτική ιστορία ίσως να μην έχει σελίδα περισσότερο ενδιαφέρουσα από αυτήν, για ένα ναυτικό*».

Η Ναυμαχία του Γέροντα αποτέλεσε μία μεγάλη νίκη, ενώ και στην συνέχεια ο ενωμένος ελληνικός στόλος κατάφερε να νικήσει τον οθωμανοαιγυπτιακό Στόλο σε άλλες δύο ναυμαχίες στην Σούδα και στο Ηράκλειο, εμποδίζοντας την αποβίβαση των στρατευμάτων του Ιμπραήμ στην Σούδα. Όταν στα μέσα του Νοεμβρίου του 1824, ο Ελληνικός Στόλος επέστρεψε στις βάσεις του λόγω οικονομικών προβλημάτων και εκτέλεσης επισκευών, ο αιγυπτιακός στόλος ανασυντάχθηκε και αναδιοργανώθηκε στην Ρόδο. Μέχρι το τέλος Δεκεμβρίου οι αιγυπτιακές δυνάμεις αποβιβάζονται στην Κρήτη⁴ και προετοιμάζεται η εισβολή στην Πελοπόννησο. Τελικά, τον Φεβρουάριο του 1825 ο Ιμπραήμ διεκπεραιώνεται στη Μεθώνη της Πελοποννήσου, που αποτελούσε οθωμανικό προγεφύρωμα.

Εικ. 3. Ναυμαχία του Γέροντα

4. Η επανάσταση στην Κρήτη είχε σχεδόν σβήσει και ως εκ τούτου, το νησί ήταν κατάλληλο να χρησιμοποιηθεί ως ορμητήριο του Ιμπραήμ και χώρος στρατολογίας. Επιπροσθέτως, η Κρήτη φιλοξενούσε μεγάλο και εμπειροπόλεμο μουσουλμανικό πληθυσμό.

Η εν λόγω ναυμαχία αποτέλεσε Σημείο Καμπής του αγώνα, καθώς εάν είχε ηττηθεί ο ελληνικός στόλος, η επανάσταση θα είχε σβήσει πριν προλάβουν να επέμβουν οι Ευρωπαίοι και η ναυμαχία του Ναβαρίνου δεν θα είχε γίνει ποτέ. Η ναυμαχία του Γέροντα καθυστέρησε επί επτάμηνο την αποβίβαση του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο (όπως παρομοίως καθυστέρησαν οι Γερμανοί στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο την επίθεσή τους στη Ρωσία, λόγω της ελληνικής αντίστασης). Όμως το γεγονός αυτό δεν έτυχε κατάλληλης εκμετάλλευσης από τους επαναστάτες, ούτως ώστε να οργανωθούν καλύτερα για την αντιμετώπισή του Ιμπραήμ στη στεριά.

Από την εν λόγω ναυμαχία μας έχει κληροδοτηθεί η φράση «μου έκανε τα νεύρα τσατάλια» (μου κατέστρεψε τα νεύρα) από το όνομα της βραχονησίδας της Μικράς Ασίας Τσατάλ, εγγύς της οποίας πραγματοποιήθηκε η ναυμαχία.

Χρήζει δε επισήμανσης το γεγονός ότι την χρονική περίοδο που αναλύουμε ο ελληνικός στόλος πολεμούσε επί επτά συνεχόμενους μήνες με το σύνολο των δυνάμεών του. Λόγω λανθασμένων αποφάσεων της τότε Κυβερνώσας ομάδας (μην ξεχνάμε ότι ο 2ος και καταστροφικός εμφύλιος βρίσκεται στην κορύφωσή του αυτή την περίοδο), έχουν χαθεί η Κάσος και τα Ψαρά με μεγάλο μέρος των πλοίων και των πληρωμάτων τους. Δηλαδή ο ελληνικός στόλος έχει χάσει δύο προκεχωρημένες βάσεις στον χώρο των επιχειρήσεων και σημαντικό αριθμό μονάδων και πληρωμάτων. Ως εκ τούτου, με στρατηγικούς όρους, ο ελληνικός στόλος στερείται πλέον της κρίσιμης μάζας, που απαιτείται για να αντιμετωπιστεί η συνολική οθωμανικοαιγυπτιακή απειλή, ενώ παράλληλα έχουν χαθεί και ναυτικές βάσεις που απαιτούνται για να μπορέσει να συντηρηθεί ο ρυθμός μάχης σε βάθος χρόνου. Παρόλο που έχει βγει νικητής ο ελληνικός στόλος επιδεικνύοντας μαχητική ανωτερότητα, είναι υποχρεωμένος να αποσυρθεί στα μέσα Νοεμβρίου για επισκευές, αφήνοντας ελεύθερο το πεδίο μάχης στον αντίπαλο.

Προσπάθεια πυρπολήσης του Αιγυπτιακού ναυστάθμου της Αλεξάνδρειας

Παράλληλα με τα τεκταινόμενα στο πεδίο επιχειρήσεων του Νοτίου Αιγαίου και του Κρητικού Πελάγους, που αναλύθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο, επισημαίνεται και η προσπάθεια του Κανάρη να πυρπολήσει τον Αιγυπτιακό Στόλο μέσα στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας τον Ιούλιο του 1825, που αποτελούσε Οθωμανικό Κ.Β. Αν και αποτυχημένη, καταδεικνύει την εξαιρετική τακτική που υιοθετήθηκε, κατά την οποία, ως παραπλάνηση υψώθηκαν Ρωσικές σημαίες στα ελληνικά πλοία, καθώς αυτά προσέγγιζαν το λιμένα της Αλεξάνδρειας. Σε περίπτωση επιτυχούς κατάληξης της επιχείρησης θα αποστέρευτο ο Ιμπραήμ από κρίσιμες εφεδρείες στην εκστρατεία του στην Πελοπόννησο. Αντίστοιχη καταδρομική επιχείρηση επαναλήφθηκε 2 έτη αργότερα πάλι με τον Κανάρη επικεφαλής, όπου για ακόμα μία φορά ο αντίθετος άνεμος απέτρεψε την επιτυχία του εγχειρήματος.

Τέλος, τον Μάρτιο του 1826 καταστρώθηκε σχέδιο δημιουργίας δεύτερου μετώπου έναντι του Ιμπραήμ στον Λίβανο, μέσω της ενίσχυσης του επα-

ναστατικού κινήματος του Λιβανέζου Εμίρη Μπεσίρ, με τη συμμετοχή δεκατεσσάρων ελληνικών πλοίων. Το εν λόγω σχέδιο τελικά δεν καρποφόρησε διότι στερούνταν της ελληνικής κρατικής νομιμοποίησης, που αποτελούσε όρο απαραίτητο του Εμίρη, για να συνδράμει με μέσα και δυνάμεις στην υλοποίηση του όλου εγχειρήματος.

Εικ. 5. Ο Εμίρης Μπεσίρ του Λιβάνου

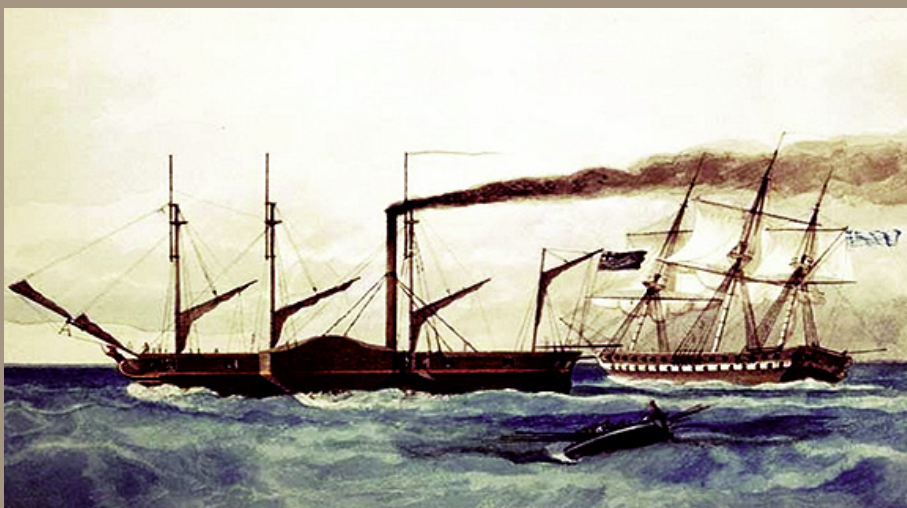
Απόπειρα αιχμαλωσίας του Ιμπραήμ

Το 1827 ο Ιμπραήμ κυριαρχούσε στην Πελοπόννησο, ενώ ο Κιουταχής στη Ρούμελη. Το Μάιο οι επαναστάτες επιχειρώντας να πλήξουν καίρια ένα από τα Οθωμανικά Κ.Β., σχεδίασαν να αιχμαλωτίσουν τον Ιμπραήμ. Μία μοίρα σκαφών του επαναστατικού στόλου κινήθηκε εναντίον σκαφών του αιγυπτιακού στόλου που συνόδευαν τον Ιμπραήμ, καθώς αυτός βρισκόταν εν πλω, παραπλέοντας τα ύδατα της βορειοδυτικής Πελοποννήσου. Ο Αιγύπτιος στρατηγός πρόλαβε μόλις την τελευταία στιγμή να αποβιβαστεί στην ξηρά διαφεύγοντας της σύλληψης.

Ναυμαχία Αγκάλης (Ιτέα)

Στις 17 Σεπτεμβρίου 1827 έλαβε χώρα η Ναυμαχία της Αγκάλης, κατά την οποία το ατμοκίνητο ΚΑΡΤΕΡΙΑ⁵ κατέστρεψε 9 αντίπαλα πλοία με ισάριθμες βολές πυροβόλων, σε αντίθεση με τον καταγισμό πυρός που απαιτείτο μέχρι τότε.

5. Η εν λόγω Κορβέτα αποτελώντας το πρώτο πλοίο του είδους του που συμμετείχε σε πολεμικές επιχειρήσεις, εγκαινίασε την παγκόσμια ναυτική ιστορία της μηχανοκίνητης πρόωσης, κάτι το οποίο φάνταζε εκείνη την εποχή ως αδιανόητο ενδεχόμενο, που ερχόταν σε απευθείας σύγκρουση με την παγιωμένη νοοτροπία της πρόωσης μέσω ιστίων. Στη ναυμαχία το ΚΑΡΤΕΡΙΑ είχε δύο τακτικά πλεονεκτήματα. Πρώτον μπορούσε να κινηθεί σε άπνοια με ταχύτητα 7 κόμβων. Δεύτερον, μέσω των μηχανών του μπορούσε να αλλάξει μέτωπο ταχύτατα. Επιπροσθέτως, τα σιδερένια βλήματα του σκάφους πυρακτώνονταν στις μηχανές του, πριν την εισαγωγή τους στα πυροβόλα, με αποτέλεσμα οι βολές να είναι πολλαπλασίως καταστροφικότερες από τις αντίστοιχες των συμβατικών πυροβόλων. Το ΚΑΡΤΕΡΙΑ επιλέχθηκε με σκοπό να αντισταθμίσει την παντελή απουσία του ελληνικού Στόλου σε συμβατικά πολεμικά πλοία, τα οποία όχι μόνο είχαν πενταπλάσιο κόστος πρόσκτησης (63.000 λίρες Αγγλίας έναντι 15.000 λιρών), αλλά απαιτούσαν και την ύπαρξη εξαπλάσιου πληρώματος (900 άνδρες έναντι 150 ανδρών).

Εικ. 6. Το ΚΑΡΤΕΡΙΑ στη ναυμαχία της Αγκάλης

Επίσης αποκατέστησε την επικοινωνία των επαναστατικών τμημάτων Πελοποννήσου και Στερεάς Ελλάδας που αποτελούσαν Επαναστατικό ΑπΣ., ενώ παράλληλα εξόργισε τον Ιμπραήμ, ο οποίος αποφάσισε να σπάσει την ανακωχή που επιβαλλόταν από τη Συνθήκη του Λονδίνου και να εφοδιάσει την Πάτρα, στέλνοντας ισχυρή μοίρα πλοίων, παρά την υπόσχεση που είχε δώσει στον Βρετανό Ναύαρχο Κόδριγκτον. Βρετανική μοίρα πλοίων αιφνιδίασε το στόλο του Ιμπραήμ αναγκάζοντάς τον να επιστρέψει στο Ναβαρίνο. Η εν λόγω ναυμαχία όξυνε τις σχέσεις του Ιμπραήμ, με τον Κόδριγκτον, με αποτέλεσμα οι «διαφορές» τους να λυθούν λίγο αργότερα στο Ναβαρίνο με την πανωλεθρία του οθωμανοοαιγυπτιακού Στόλου.

Αυτής της ναυμαχίας είχε προηγηθεί η καταστροφή του Γαλαξιδίου 6 έτη νωρίτερα την 22α Σεπτεμβρίου 1821, μετά από κοινή βρετανική και οθωμανική δράση με πλοία και αποβατικές δυνάμεις. Οι Οθωμανοί επιδόθηκαν σε σφαγή των ηλικιωμένων κατοίκων του Γαλαξιδίου που είχαν παραμείνει στις εστίες τους, ενώ κατέσχεσαν τα 34 μεγαλύτερα πλοία από το στόλο του Γαλαξιδίου και όλα τα άλλα τα έκαψαν. Όμως έξι χρόνια αργότερα, οι γεωπολιτικές επιδιώξεις και τα συμφέροντα των Βρετανών είχαν αντιστραφεί, με αποτέλεσμα την συμμετοχή τους στη ναυμαχία του Ναβαρίνου.

Βιβλιογραφία

- Brewer David. *Ελλάδα 1453-1821. Οι άγνωστοι αγώνες. Μετάφραση Νίκος Γάσπαρης*. Αθήνα: Πατάκης, 2018.

- Brewer David. *Η Φλόγα της Ελευθερίας. Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία 1821-1833*. Μετάφραση Τιτίνα Σπερελάκη. Αθήνα: Πατάκης, 2004.
- Dakin Douglas. *The Greek Struggle for Independence 1821-33*. London: B.T. Batsford L.t.d., 1971.
- Hastings Maurice Abney. *Commander of the Karteria. Honoured in Greece. Unknown at home*. Bloomington: Author House, 2011.
- Hobsbawm J. Eric. *Η Εποχή των Επαναστάσεων (1789-1848)*. Μετάφραση Μαριέτα Οικονομόπουλου. Αθήνα: ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2002.
- *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Τόμος ΙΒ' (1821-1832). Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1975.
- Κόκκινος Διονύσιος. *Η Ελληνική Επανάσταση*, Έκδοση 6η. Αθήνα: Μέλισσα, 1974.
- Κονδυλάκης Ι., Ασπρέας Γ., Πετρουνάκος Ι., Τσοκόπουλος Γ., Παντελίδης Ε., Στράτος Α. *Μεγαλουργήματα του 1821*. Αθήνα: Φέξης, 1914.
- Παπαρρηγόπουλος Κωνσταντίνος. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμοι Ε' και ΣΤ', Βιβλία 14-17, Προσθήκες Παύλου Καρολίδη. Αθήνα: Ελευθερουδάκης, 1963.
- Τρικούπης Σπυρίδωνας. *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, έκδοση 2η. Λονδίνο: Τυπογραφία Ταϋλόρου και Φρανκίσκου, 1860-62.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Πλοίαρχος Ιωάννης Σαμοθράκης ΠΝ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1966 και είναι απόφοιτος της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων (1986 - 1990). Υπηρέτησε κυρίως σε Φρεγάτες του Πολεμικού Ναυτικού ως Αξιωματικός Αεράμυνας και Διευθυντής Οπλισμού. Έχει διατελέσει Κυβερνήτης του Ναρκαλιευτικού ΚΙΧΛΗ. Η Επιτελική του εμπειρία περιλαμβάνει καθήκοντα Τμηματάρχου Ασφαλείας του Ναυστάθμου Σαλαμίνας, Επιτελούς στο Τμήμα Ενημέρωσης Τύπου του Επιτελικού Γραφείου Αρχηγού ΓΕΕΘΑ, Τμηματάρχου Προβολής και Ενημέρωσης στη Διεύθυνση Δημοσίων Σχέσεων & Εθιμοτυπίας του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού, Τμηματάρχου Περιβάλλοντος του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού και Εκπαιδευτού στην Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου. Παρακολούθησε με επιτυχία όλα τα σταδιοδρομικά σχολεία της ειδικότητάς του και είναι απόφοιτος της Ναυτικής Σχολής Πολέμου Επιτελών και της Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου. Επιπρόσθετα κατέχει μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών (Master of Business Administration) από το Naval Postgraduate School στο Monterey της Καλιφόρνιας των ΗΠΑ. Είναι παντρεμένος και έχει δύο παιδιά.

"Φιλελληνισμός"

του Πλοιάρχου Σαμοθράκη Ιωάννη ΠΝ, Προϊσταμένου Γραφείου Εθνικών και Διεθνών Σχολείων της ΑΔΙΣΠΟ

Η επιτυχία της επανάστασης του 1821 ήταν γινόμενο πολλών παραγόντων και συνισταμένη πολλών δυνάμεων, ομόρροπων και αντίρροπων. Αδιαμφισβήτητα στους παράγοντες επιτυχίας κατατάσσονται και οι Φιλέλληνες που υποστήριξαν, αγωνίστηκαν και πέθαναν για την ανεξαρτησία της Ελλάδας, ποτίζοντας με το αίμα τους το δέντρο της ελευθερίας μαζί με τους υπόλοιπους Έλληνες. Στο εύλογο γιατί, θα αφήσουμε τον Κιουταχή να απαντήσει με το κείμενο μίας επιστολής του προς τον Σουλτάνο: «είναι πολύ σημαντικό να πάρουμε την Ακρόπολη των Αθηνών, γιατί όλοι οι άπιστοι την έχουν για σπίτι τους». Όσοι λοιπόν έχουν την Ακρόπολη για σπίτι τους με ότι αυτό σημαίνει, είναι συμπατριώτες μας και μάλιστα όχι εξ ανάγκης, αλλά κατόπιν δικής τους επιλογής.

Εικ. 1. Ευρωπαίοι Αξωματικοί και Φιλέλληνες (Λιθογραφία Εθνικού Ιστορικού Μουσείου)

Άλλωστε και ο Διονύσιος Σολωμός έχει αφιερώσει τους ακόλουθους στίχους των Ελεύθερων Πολιορκημένων στο Φιλελληνισμό:

*«Χωρίς τη λευτεριά, τι θα ήσουν συ, Ελλάδα;
Χωρίς εσένα, Ελλάδα τι θα ήταν ο κόσμος; [...]
Ελάτε, σεις λαοί όλων των χωρών,
Ελάτε και βοηθήστε να την κάνετε λεύτερη,
Αυτή που σας έχει κάνει όλους λεύτερους! [...]»*

Περισσότεροι από 1.200 Ευρωπαίοι Φιλέλληνες¹ συμμετείχαν ενεργά ως μαχητές στην Επανάσταση του 1821 σε μάχες εναντίον των Οθωμανών, ενώ παράλληλα Φιλελληνικές Επιτροπές του εξωτερικού² ενίσχυαν τον αγώνα τόσο υλικά όσο και ηθικά. Απτή απόδειξη της ηθικής συμπαράστασης των Φιλελλήνων προς τον αγώνα της ανεξαρτησίας αποτελεί ο πρόλογος του Άγγλου ποιητή Πέρσι Σέλλεϋ, στο ποίημά του με τον τίτλο «Ελλάς»³:

«Όλοι είμαστε Έλληνες. Οι νόμοι μας, η φιλολογία μας, η θρησκεία μας, οι τέχνες μας, έχουν τις ρίζες τους στην Ελλάδα. Γιατί, χωρίς την Ελλάδα η Ρώμη, η οδηγήτρα, η κατακτήτρια, δεν θα μπορούσε να σκορπίσει κανένα φως κι εμείς θα είμαστε ειδωλολάτρες και άγριοι. Η μορφή και το πνεύμα του ανθρώπου έφτασαν την τελειότητά τους στην Ελλάδα...».

Εξίσου συγκινητική είναι και η μακροσκελέστατη επιστολή⁴ του τρίτου Προέδρου των ΗΠΑ Τόμας Τζέφερσον⁵ προς τον Αδαμάντιο Κοραή (Εικόνα 2), στις 31 Οκτωβρίου 1823, η οποία μεταξύ άλλων επεσήμαινε τα ακόλουθα:

«...Κανένας λαός δεν αισθάνεται ζωηρότερη συμπάθεια από μας για τα δεινά που υποφέρουν οι συμπατριώτες σας, κανένας δεν απευθύνει στο Θεό πιο θερμές και πιο ειλικρινείς παρακλήσεις για την επιτυχία των σκοπών τους. Και πραγματικά, τίποτε άλλο παρά η κεφαλαιώδης αρχή της κυβερνήσεώς μας να μην μπλεκόμαστε στις έριδες της Ευρώπης δεν θα μπορούσε ν' αναχαιτίσει τη φιλελεύθερη νεολαία μας από το να συμμετάσχει με κάποιο τρόπο στον ιερό αυτόν αγώνα. Σε αυτούς, τους Έλληνες, όλοι εμείς οφείλουμε τα φώτα που αρχικώς μας οδήγησαν για να βγούμε από το γοτθικό σκοτάδι...».

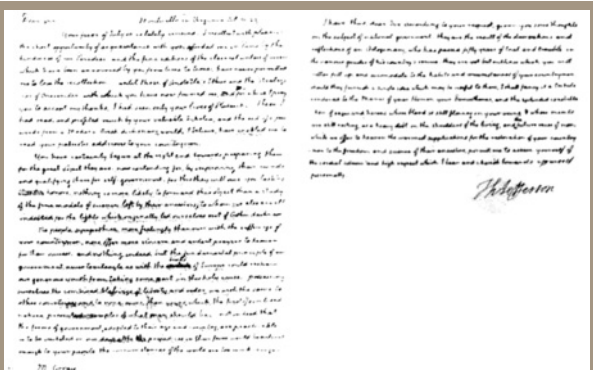
1. Οι Φιλέλληνες αποτέλεσαν μία υπολογίσιμη δύναμη, αν αναλογιστούμε ότι στην αρχή της Επανάστασης τα άτακτα σώματα των Κλεφταρματολών αριθμούσαν περίπου 22.000 πεζούς σε ετερόκλητες ομάδες, χωρίς σταθερό αριθμό ενόπλων.

2. Χαρακτηριστικά αναφέρεται και η ύπαρξη Φιλελλήνων στην Καλκούτα της Ινδίας, οι οποίοι στις αρχές του 1825 πανηγύρισαν με συμπόσιο τις ελληνικές επιτυχίες στη θάλασσα και συμμετείχαν ενεργά μαζί με Κινέζους σε έρανο για την ενίσχυση του αγώνα.

3. Πέρσι Σέλλεϋ, Ελλάς, μετάφραση Αναστάσιος-Μιλάνος Στρατηγόπουλος, Αθήνα 1932, σσ. 18-20.

4. Χρήστου Λάζου, Η Αμερική και ο ρόλος της στην επανάσταση του 1821, Αθήνα 1983, σσ. 92-93.

5. Ελληνομαθής, ορθολογιστής και υπέρμαχος του διαχωρισμού κράτους-εκκλησίας, συνέταξε την περίφημη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας των ΗΠΑ. Είχε δηλώσει ότι η αγαπημένη του φιλοσοφική σχολή ήταν αυτή του Επικούρου.

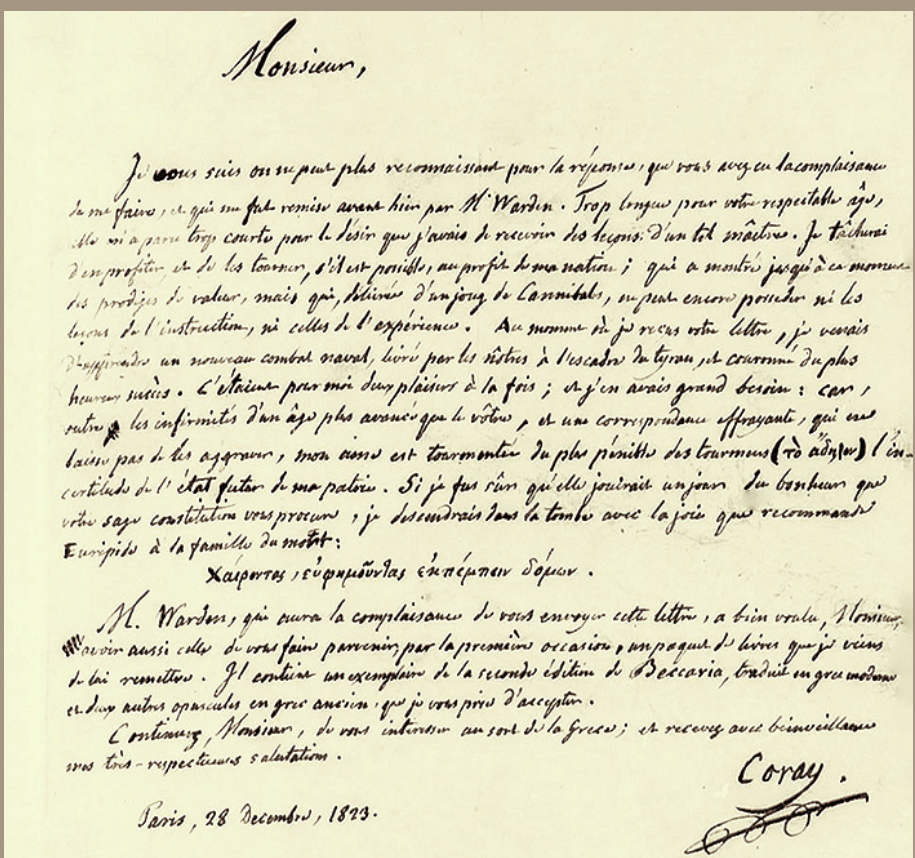

Εικ. 1. Ευρωπαίοι Αξιωματούχοι και Φιλέλληνες (Λιθογραφία Εθνικού Ιστορικού Μουσείου)

Πιθανότατα η ανωτέρω επιστολή αποτέλεσε την έμπνευση του Διονύσιου Σολωμού για το ακόλουθο τετράστιχο του 'Υμνου προς την Ελευθερία:

Γκαρδικά χαροποιήθη
Και του Βάσιγκτον η γη,
Και τα σίδερα ενθυμήθη
Που την έδεναν και αυτή.

Στην επιστολή του Τόμας Τζέφερσον ανταπάντησε ο Αδαμάντιος Κοραής με την ακόλουθη επιστολή (Εικόνα 3), στην οποία εκφράζει την θλίψη του για το ξέσπασμα του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα και ζητά από τον Τζέφερσον να μην πάψει να ενδιαφέρεται για τους Έλληνες.

Εικόνα 3: Επιστολή του Αδαμάντιου Κοραή προς τον Τόμας Τζέφερσον (Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου, Ουάσιγκτον)

"Ευτυχία ως Στόχος ή Σκοπός Ζωής"

της Κυριακής Παπαδημητρίου, Υπεύθυνης Κέντρου Αγωγής Υγείας
του Θεαγενείου Αντικαρκινικού Νοσοκομείου Θεσσαλονίκης

Τι είναι η ευτυχία;

*Υπάρχει επί γης ευτυχία;
Μπορεί να έχει διάρκεια; Μπορεί να
είναι στόχος ή σκοπός Ζωής;*

Ευτυχία είναι η ψυχική ικανοποίηση του ανθρώπου, προερχόμενη από την εκπλήρωση των επιθυμιών και την επιτυχία των σκοπών του. Δεν υπάρχει μόνιμη ευτυχία, υπάρχουν μόνο στιγμές ευτυχίας. Στη σύγχρονη εποχή οι περισσότεροι άνθρωποι θεωρούν ευτυχία την υλική ευμάρεια, τα υλικά αγαθά, την ανάπτυξη της τεχνολογίας, τα κοινωνικά αξιώματα, τη δόξα, ενώ άλλοι πιστεύουν πως ο πλούσιος είναι ευτυχισμένος. Έτσι, όταν αυτά χαθούν, χάνεται και η ευτυχία τους. Από την άλλη, ο Αριστοτέλης στα Ηθικά του συγγράμματα διακρίνει την ευτυχία, η οποία μπορεί να είναι προϊόν τύχης και πρόσκαιρη, από την ευδαιμονία, η οποία συνδέεται με τη διαβίωση και τη δράση σύμφωνα με τις ηθικές αρετές και τη λογική.

- Έχουμε αναρωτηθεί τι μας κρατά χαρούμενους και υγιείς όσο ζούμε;

Ο καθένας μας ας προσπαθήσει να απαντήσει για τον εαυτό του, πριν ακόμα διαβάσει αυτό το άρθρο, όπου ερευνητικά αποδεικνύεται ένας σημαντικός παράγοντας-συστατικό της ευτυχίας του ανθρώπου. Ποιος είναι ο προσωπικός σας στόχος, αυτός που πιστεύετε ότι θα μπορούσε να σας οδηγήσει στην ευτυχία; Ή με άλλα

λόγια σε ποιον τομέα της ζωής σας επενδύετε ψυχική ενέργεια και χρόνο, περιμένοντας να σας οδηγήσει στην προσωπική ευτυχία;

- *Κλείστε τα μάτια και κάντε την ερώτηση στον εαυτό σας. Δώστε μία απάντηση στον εαυτό σας. Τι θεωρείται ότι μπορεί να σας πάει στην ευτυχία;*

Σε πρόσφατη κοινωνιολογική έρευνα σχετικά με την ευτυχία που προέρχεται από στόχους ζωής, περισσότερο από 80% των πολιτών θεωρεί πως στόχος είναι το να γίνουν πλούσιοι, ενώ 50% είπαν το να γίνουν διάσημοι. Εσείς; Σίγουρα κάποιοι από εμάς θέλω να πιστεύω ότι θα σκέφτηκαν τις ανθρώπινες σχέσεις! Τουλάχιστον θυμάμαι τον εαυτό μου να είναι στις προτεραιότητές του από πολύ νεαρή ηλικία.

Ας δούμε όμως καλύτερα το μακροβιότερο πείραμα του Harvard University. Το δύσκολο κοινωνικό πείραμα διάρκειας 75 ετών, δίνει μία ενδιαφέρουσα απάντηση μιας και μελετά κοινωνικές εικόνες ολόκληρων ζωών, όπου οι άνθρωποι έκαναν τις επιλογές τους, αλλά κυρίως ήρθαν στο τέλος της ζωής τους, με την επίγνωση του αποτελέσματος της επιλογής, να ομολογήσουν στους ερευνητές το απόσταγμα της σοφίας μιας ολόκληρης ζωής. Στην έρευνα του Harvard University for adult development, συμμετείχαν 70.045 άτομα! Η έρευνα ξεκίνησε το 1938, με δύο αρχικές ομάδες, μία φοιτητών του Harvard University και μία εφήβων από τις φτωχογειτονιές της Βοστόνης, που επιλέχτηκαν, γιατί ήταν σε δύσκολες κοινωνικές συνθήκες. Ο καθηγητής του ομώνυμου Πανεπιστημίου, Robert Waldinger, είναι ο τέταρτος στη σειρά ερευνητής στη σπάνια μακροχρόνια αυτή κοινωνική έρευνα.

Τα μαθήματα Ζωής, έρχονται από τους δεκάδες συνανθρώπους μας, με ένα καθαρό μήνυμα, που επαναλαμβάνεται: **«οι καλές σχέσεις μας κρατούν υγιείς.»**

Άλλα συμπεράσματα, σύμφωνα με την ίδια καθηλωτική έρευνα:

- Οι κοινωνικές σχέσεις είναι πολύ καλές για εμάς!
- Η μοναξιά σκοτώνει! Είναι τοξική! (Οι μόνοι άνθρωποι είναι περισσότερο δυστυχισμένοι, έχουν περισσότερα θέματα υγείας από τη μέση ακόμα ηλικία και ζουν λιγότερο!)

Ωστόσο, μπορείς να νιώθεις μόνος και μέσα στο γάμο. Η μοναξιά δεν είναι προνόμιο των ανύπαντρων. Μπορεί επίσης να έχεις χάσει το σύντροφο σου. Οι ερευνητές καταλήγουν πως αυτό που μετράει είναι η ποιότητα της σχέσης! Ιδιαίτερα βλαπτική για την υγεία η κακή σχέση, χειρότερη ακόμη και από το διαζύγιο.

- Αντίθετα, προστατευτική για την υγεία είναι η καλή σχέση. Ακόμα και ο φυσικός πόνος δεν είναι σημαντικός, αν έχεις αγάπη. Μπορεί να προσπεραστεί. Η καλή σχέση δεν προστατεύει μόνο το σώμα, αλλά και τον εγκέφαλό μας. Οι ερευνητές είχαν δείκτες τόσο στοιχεία του αίματος, όσο και τομογραφίες εγκεφάλων.
- Τελικά, οι άνθρωποι με μεγάλα κοινωνικά δίκτυα - οικογένεια, φίλους-εργασία, είναι ευτυχέστεροι, υγιέστεροι και ζουν περισσότερο!

Θυμηθείτε τον εαυτό σας, στιγμές που ήταν ευτυχισμένος. Τι είχε συμβεί;

Θυμάμαι τη λάμψη και την απύθμενη χαρά που ένιωθα τη μέρα του γάμου μου στα 25 μου χρόνια. Τη χαρά της στιγμής που κράτησα για πρώτη φορά την κόρη μου στην αγκαλιά μου, τη χαρά των συναντήσεων και της επικοινωνίας με αγαπημένα πρόσωπα που μας είχε χωρίσει η ζωή. Όλες οι δυνατός μου στιγμές είχαν να κάνουν με σχέσεις.

Οι καλές σχέσεις είναι λοιπόν το μυστικό για την ευζωία μας. Το περιμένατε; Ούτε τα πλούτη, ούτε η δόξα. Αυτή είναι η σοφία εκατοντάδων ανθρώπων που γέρασαν, για να δουν τι είναι το πιο σημαντικό στη Ζωή και εμείς είχαμε την τύχη να το διαβάσουμε!

Μπορούμε να εμπνευστούμε από αυτή τη Σοφία. Δεν είναι αργά να δούμε τις σχέσεις μας. Ποιες είναι όμως οι δικές μας δυνατές σχέσεις;

- *Και τώρα θα ήθελα να κλείσετε πάλι τα μάτια σας και να αναρωτηθείτε: ποια είναι η πιο σημαντική σχέση που έχω;*

Ας την ονοματίσετε και αν είναι δύο οι τρεις, θα ήθελα να τις βάλετε σε σειρά προτεραιότητας. Ας πούμε οι γονείς έχουν την τάση να βάζουν στις μέρες μας, τα παιδιά πάνω από τους συντρόφους τους, το οποίο φέρνει ανισορροπία σε όλες τις ενδοοικογενειακές σχέσεις. Το ζευγάρι είναι που στηρίζει την Οικογένεια. Αν η μητέρα ή ο πατέρας ή και οι δύο βάζουν τα παιδιά πάνω από το σύντροφο, τι λέτε θα γίνει; Αλλά αυτό δεν θα είναι το σημερινό μας θέμα. Μόλις ολοκληρώσετε την κατανομή, θέλω να προχωρήσετε στην επόμενη ερώτηση:

- Θα ήθελα να εξετάσετε αν βάλατε στις σχέσεις που σκεφτήκατε, τη σχέση με τον Εαυτό σας.

Στατιστικά πιστεύω πως όχι. Και ξέρετε, αυτή είναι η πυρηνική σχέση, που καθορίζει την ποιότητα όλων των άλλων σχέσεων. Αυτή είναι η σχέση, που παράγει ισορροπία και δύναμη. Αυτή ακριβώς είναι η καθοριστική σχέση για την πορεία μας προς την ευτυχία.

Και εδώ είναι που το ταξίδι μας αρχίζει. Στη συνειδητοποίηση της σημασίας αυτής της σχέσης και στη στροφή του ανθρώπου προς τον Εαυτό του. Στην αναζήτηση του κέντρου του, του πυρήνα και της Αλήθειας του. Και αυτό είναι το κλειδί για τις καλές σχέσεις με τους γύρω, είτε στην οικογένεια, είτε στην εργασία. Το κλειδί είσαι ΕΣΥ και η σχέση με ΕΣΕΝΑ.

Όμως παραμένει αν ισχύει το αρχικό ερώτημα: Υπάρχει ευτυχία; Ο Αθανάσιος Σμοκοβίτης, ακαδημαϊκός και συγγραφέας που έφυγε από τη Ζωή, μας λέει σε ένα από τα έργα του:

«Παρόλα αυτά, υπάρχει η αίσθηση της ευτυχίας: είναι οι φευγαλέες εκείνες στιγμές που η ψυχή απογειώνεται και γίνεσαι ικανός να κατανοείς, να συγχωρείς, να αγαπάς, να υπερβαίνεις τα όριά σου.»

Υπάρχει λοιπόν ΕΥΤΥΧΙΑ!
Και ποιο κομμάτι μας μπορεί να
τη φτάσει; Το μυαλό ή η καρδιά;
Ή κάτι άλλο; Να ένα επόμενο
ερώτημα. Πως κατακτάμε την
ευτυχία τελικά;

Αν οι σχέσεις είναι μία προϋ-
πόθεση για την προσωπική
ευτυχία, πως φτάνουμε να έχου-
με καλές σχέσεις;

Οφείλω να είμαι σύντομα
μαζί σας, να προχωρήσουμε τις
σκέψεις και κυρίως τις μικρές
πολύτιμες συνειδητοποιήσεις
μας.

Κυριακή Μ. Παπαδημητρίου

Βιβλιογραφία

<https://el.wikipedia.org>

<https://www.ted.com/>

<http://www.lifespanresearch.org/>

«Φωτεινή επιγραφή σε ξύλινη παράγκα», Σμοκοβίτης Α., University Studio Press, 1993

Βιογραφικό Σημείωμα

Γεννήθηκε στη Χίο τον Ιούνιο του 1968. Σπούδασε Κτηνιατρική στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και εναλλακτική ιατρική στη Θεσσαλονίκη και την Ακαδημία Ομοιοπαθητικής στην Αλόννησο. Μετεκ-
παιδεύτηκε στη Νευροφυσιολογία στο Α.Π.Θ. και τη Δημόσια Υγεία από
την Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας και τον Π.Ο.Υ. στην Κοπεγχάγη. Επι-
μορφώθηκε σε θέματα ψυχολογίας, βιωματικών μεθόδων μάθησης, και
Υγιεινής και Ασφάλειας (HACCP). Εκπαιδεύτηκε για τέσσερα χρόνια
στη συμβουλευτική με τεχνικές ψυχοδράματος από το King College του
Λονδίνου. Εκπαιδεύτηκε στη συμβουλευτική από το Dr's Bach Institute του Λονδίνου.
Για δύο χρόνια διετέλεσε Προϊσταμένη Υγιεινής και Ασφάλειας στην 4η ΔΥΠΕ Μακεδο-
νίας και Θράκης, ενώ εργάζεται πάνω σε θέματα Δημόσιας Υγείας εδώ και 17 χρόνια.
Επί δεκαετίας συνέγραψε, ερεύνησε, εφάρμοσε και δίδαξε προγράμματα αγωγής υγεί-
ας, με παρεμβάσεις σε σχολεία και κύρια θέματα την πρόληψη της παχυσαρκίας και της
εξάρτησης στον καπνό. Για πέντε χρόνια ασχολήθηκε με την κινητοποίηση για τη δια-
κοπή του καπνίσματος, ενώ από το 2013 μέχρι σήμερα συντονίζει το Κέντρο Αγωγής
του Θεαγενείου, με συμβουλευτική πρόληψης σε υγιή πληθυσμό. Ζει και εργάζεται στη
Θεσσαλονίκη. Ασχολείται ερασιτεχνικά με το θέατρο, το κουκλοθέατρο, την ποίηση και
την «παραμυθοποιία...»

"Μύθος, πόλεμος και προπαγάνδα πάνω σε ένα κρασο- πότηρο. Το εικονογραφικό θέμα της Άλωσης της Τροίας στα μακεδονικά γραμματικά αγγεία της Ελληνιστικής εποχής"

του Δρ Γεώργιου Μάλλιου, Αρχαιολόγου, Εκπαιδευτικού

Από όλες τις κατηγορίες της μακεδονικής κεραμικής των ελληνιστικών χρόνων η μοναδική που φέρει διηγηματικές, ενεπίγραφες παραστάσεις είναι αυτή των γραμματικών αγγείων (εικ.1). Τον όρο πρότεινε πρόσφατα η Μαρία Νασιούλα αντί του ασαφούς και μη βασιζόμενου στις αρχαίες πηγές παλιότερου όρου «ομηρικά αγγεία». Τα γραμματικά λοιπόν αγγεία είναι κυρίως σκύφοι, κρατήρες και αμφορείς, σκεύη δηλαδή που χρησιμοποιούνταν στα συμπόσια. Αν και υπήρχαν αντίστοιχα αγγεία σε πολυτελή υλικά, αυτά που βρίσκουμε στις ανασκαφές είναι πήλινα, κατασκευασμένα σε μήτρες όπου πιέζονται σφραγίδες με σκαλισμένες μορφές (εικ.2). Με τον συνδυασμό των μορφών αυτών μεταξύ τους συντίθενται ανάγλυφες σκηνές μυθολογικού κυρίως περιεχομένου που συχνά ακολουθούν την υπόθεση συγκεκριμένων έργων της επικής και τραγικής ποίησης. Αποδεικνύεται έτσι ο βαθμός εγγραμματισμού των Μακεδόνων, ειδικά αν σκεφτούμε ότι τα σκεύη αυτά δεν χρησιμοποιούνταν από την ελίτ, αλλά έβρισκαν την θέση τους στα γλέντια ανθρώπων της μέσης τάξης. Τα περισσότερα από τα δημοσιευμένα αγγεία αυτού του είδους χρονολογούνται γενικά στον 2ο αι. ή στον πρώιμο 1ο π.Χ., όταν δηλαδή το μακεδο-

Εικ.1. Ανάγλυφος σκύφος Π8366.
Αρχαιολογικό Μουσείο Βέροιας

Εικ.2. Μήτρα 81.106. Αρχαιολογικό Μουσείο Πέλλας (πηγή: Ακαμάτης 2004, σελ.44 εικ.40).

* Το παρόν άρθρο συνοψίζει τα συμπεράσματα της μελέτης με τίτλο «Το 'γραμματικόν ποτήριον' του Μουσείου της Βέροιας. Ένα (ακόμη) αγγείο με το θέμα της Ιλίου Πέρσεως από την Μακεδονία» που δημοσιεύτηκε στο συλλογικό έργο: *Τῷ διδασκάλῳ. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Ι. Ακαμάτη*, (επιμ. Ν. Ακαμάτης κ.ά.), Θεσσαλονίκη 2019, σελ. 251-262.

νικό βασίλειο συγκρούεται με την Ρώμη και τελικά μετατρέπεται σε επαρχία της νέας κοσμοκρατειρας δύναμης.

Είναι γνωστό ότι μεταξύ των μακεδονικών γραμματικών αγγείων η *Ίλιου Πέρσις*, η άλωση δηλαδή της Τροίας από τους Αχαιούς, είναι μακράν το πιο δημοφιλές θέμα. Η παράσταση κατά κανόνα βαίνει αριστερόστροφα (εικ.3). Στην αρχή βρίσκεται συνήθως ο *Δούρειος Ίππος* από την κοιλιά του

Εικ. 3. Ανάπτυγμα εκμαγείου ανάγλυφης μήτρας 81.104. Αρχαιολογικό Μουσείο Πέλλας (πηγή: Ακαμάτης 1993, σχ.16)

οποίου προβάλλει το κεφάλι ενός ένοπλου άνδρα. Μπροστά στέκεται νεανική μορφή με κοντό χιτώνα και χλαμύδα, κρατώντας σάλπιγγα. Είναι ο θορυβώδης *Κέλαδος*, η προσωποποίηση της βοής της μάχης. Προπορεύονται ο *Επειός*, ο μυθικός κατασκευαστής του *Δούρειου Ίππου*, και οι υπόλοιποι Έλληνες ήρωες. Σε επιγραφή ενός αγγείου από την Φλώρινα χαρακτηρίζονται συλλογικά ως *Στρατιώται*. Συχνότατα όμως ταυτίζονται ξεχωριστά ο καθένας με τους πιο γνωστούς ήρωες που έδρασαν την νύκτα της άλωσης: *Νέστωρ*, *Διομήδης*, *Αίας*, *Οδυσσεύς*. Όλοι τους φορούν κράνος και κρατούν ασπίδες, δόρατα και πυρσούς. Στην κεφαλή αυτής της παράταξης βρίσκεται πάντα ο νεαρός γιος του Αχιλλέα, ο *Νεοπτόλεμος*, που εφορμά πάνοπλος προς την Τροία, αποδιδόμενη εικονογραφικά ως μια περιτειχισμένη πόλη και επιγραφικά ως *Ίλιον*.

Εικ. 4. Ανάγλυφος σκύφος P8366. Μουσείο Βέροιας. Λεπτομέρεια του συμπλέγματος Αϊάντος και Κασσάνδρας.

Σε αρκετά γραμματικά αγγεία η παράσταση κορυφώνεται στο πιο τραγικό επεισόδιο της άλωσης της Τροίας (εικ.4). Αμέσως μετά την παράσταση του τειχισμένου Ιλίου εικονίζεται ορμητικός ο *Αίας* να αρπάζει την *Κασσάνδρα* που έχει καταφύγει ικέτισσα στο άγαλμα της θεάς

Αθηνάς. Ο τοπογραφικός εντοπισμός του επεισοδίου γίνεται ακόμη πιο ρητός με την απεικόνιση και του ναϊκού οικοδομήματος.

Σημειώθηκε παραπάνω πως το θέμα της άλωσης της Τροίας είναι το αγαπημένο των Μακεδόνων κεραμένων και καταναλωτών στα ύστερα ελληνιστικά χρόνια. Αντίθετα, στα εργαστήρια γραμματικών αγγείων της υπόλοιπης Ελλάδας το θέμα εμφανίζεται μόνο σποραδικά. Επιχειρώντας να ερμηνεύσει την περίεργη «ενδημικότητα» της *Ιλίου Πέρσεως* στην Μακεδονία η αρχαιολογική έρευνα (Akamatis 2010, Νασιούλα 2013) έχει υποστηρίξει ότι με το εικονογραφικό αυτό θέμα εκφράζονται τα αντιρρωμαϊκά αισθήματα των Μακεδόνων μετά την διάλυση του βασιλείου. Συγκεκριμένα, με δεδομένη την παράδοση της καταγωγής των Ρωμαίων από Τρώες πρόσφυγες που κατέφυγαν στην Ιταλία μετά τα Τρωικά, η απεικόνιση της *Ιλίου Πέρσεως* απηχεί με τρόπο συμβολικό την απαίτηση για τιμωρία της ύβρεως που διέπραξαν οι Ρωμαίοι εναντίον της Μακεδονίας, για εκδίκηση και ανταπόδοση. Με άλλα λόγια μπορεί να ιδωθεί ως μια μορφή πνευματικής αντίστασης προς τους Ρωμαίους κατακτητές μετά τα μέσα του 2ου αι. π.Χ.

Αν και ορισμένοι σύγχρονοι ιστορικοί εκφράζουν αμφιβολίες σχετικά με την έκταση και την ένταση του αντιρρωμαϊκού φρονήματος μεταξύ των Μακεδόνων μετά την επιβολή της ρωμαϊκής αρχής, η λειτουργία του θέματος της *Ιλίου Πέρσεως*, όπως έχει προταθεί, ερμηνεύει με τρόπο αποτελεσματικό και την δημοτικότητα και την αποκλειστικότητά του στον μακεδονικό χώρο. Κυρίως όμως, εντάσσεται καλά στο ευρύτερο πολιτικό/διπλωματικό κλίμα της εποχής της σύγκρουσης Μακεδόνων-Ρωμαίων (περίπου 220-148 π.Χ.) και μπορεί να εξηγηθεί ως έκφραση μιας διαμορφωμένης ήδη από τους προηγούμενους αιώνες ιδεολογίας των ίδιων των Μακεδόνων, όπως δειχθεί παρακάτω.

Καταρχάς δέον να τονιστεί ότι μόνον οι Μακεδόνες από όλους τους Έλληνες αντιστάθηκαν σταθερά και σθεναρά εναντίον των Ρωμαίων. Μάλιστα, δεν έπαψαν τις επαναστατικές κινήσεις και μετά διάλυση του βασιλείου. Οι τελευταίοι βασιλείς της Μακεδονίας κατά τον όψιμο 3ο αι. π.Χ. και το α' μισό του 2ου, ο Φίλιππος Ε' και ο Περσέας (εικ.5-6), αναδείχθηκαν κύριοι εκφραστές μιας ευρύτερης αντιρρωμαϊκής κίνησης στην Ελλάδα, που σε πολιτικό

Εικ. 5. Αργυρό νόμισμα Φιλίππου Ε' (πηγή: Τσαγκάρη 2009, σελ.55, πίν.47)

Εικ. 6. Αργυρό νόμισμα Περσέως (πηγή: Τσαγκάρη 2009, σελ.56, πίν.49)

επίπεδο εκδηλώθηκε με όρους Πανελληνισμού. Στο πλαίσιο αυτό οι Ρωμαίοι παρουσιάζονταν ως ξένοι προς τους Έλληνες, ικανοί για την πιο βάναιυση συμπεριφορά· οι δε Έλληνες καλούνταν να ομονοήσουν και να στραφούν συλλογικά εναντίον τους.

Η αντιρρωμαϊκή αυτή τάση διατυπώθηκε σε τρεις σημαντικούς λόγους Ελλήνων πολιτικών ανδρών που εκφωνήθηκαν με στόχο την επίτευξη της ειρήνευσης των Ελλήνων και παραδίδονται από τον Μεγαλοπολίτη ιστορικό Πολύβιο. Στον πρώτο ο Αγέλαος ήδη από το 217 π.Χ. προέβλεπε την εξάπλωση των Καρχηδονίων ή των Ρωμαίων στην Ελλάδα, μόλις η μεταξύ τους διαμάχη λάμβανε τέλος. Υποστήριζε δε με θέρμη τον τερματισμό των εμφύλιων συγκρούσεων και την σύναψη μιας συμμαχίας των Ελλήνων, για να σώσουν τους εαυτούς τους και τις πόλεις τους, απομακρύνοντας τὰς **τῶν βαρβάρων** ἐφόδους. Όχι πολύ αργότερα όμως οι Αιτωλοί συμάχησαν με τους Ρωμαίους εναντίον των Μακεδόνων, σε έναν πόλεμο (Α΄ Μακεδονικό) που επέφερε πολλά δεινά στους Έλληνες. Στο πλαίσιο του πολέμου αυτού, την άνοιξη του 210 π.Χ., εκφωνήθηκε ο λόγος του Λυκίσκου από την Ακαρνανία εναντίον των Αιτωλών που είχαν συνάψει συμμαχία με **τους βάρβαρους και αλλοφύλους** Ρωμαίους εναντίον όλης της Ελλάδας. Λίγα χρόνια αργότερα, το 207 π.Χ. κι ενώ ακόμη ο πόλεμος μαινόταν ακόμη, ο Ρόδιος Θρασυκράτης κατήγγειλε για μια ακόμη φορά την συμμαχία αυτή που είχε ως συνέπεια να εκτεθούν οι υπόλοιποι Έλληνες **τοῖς βαρβάροις** εἰς τὰς αἰσχίστας ὕβρεις καὶ παρανομίας.

Όπωςδῆποτε οι παθιασμένοι, ελληνοκεντρικοί λόγοι που παραθέτει ο Πολύβιος καταδεικνύουν ότι ορισμένα κοινωνικά στρώματα των ελληνικών πόλεων στο τέλος του 3ου αι. π.Χ., σίγουρα κι υπό την πίεση του Α΄ Μακεδονικού Πολέμου, έβλεπαν τους Ρωμαίους ως βαρβάρους που απειλούσαν τον Ελληνισμό, όσο κατακερματισμένος κι αν ήταν ο τελευταίος. Γνωρίζουμε όμως και τρία περιστατικά όπου καταγράφεται η θέση των ίδιων των Μακεδόνων.

Το πρώτο παραδίδεται από τον Λίβιο (με απώτερη πηγή τον Πολύβιο). Το 199 π.Χ. ο Μακεδόνας απεσταλμένος στην συνέλευση των Αιτωλών προειδοποιεί για τους κινδύνους που ελλοχεύουν, αν οι **αλλόφυλοι** (ενν. Ρωμαίοι), οι οποίοι διακρίνονται από τους Έλληνες στην γλώσσα, τους τρόπους και τους νόμους, πάρουν το πάνω χέρι. Άλλωστε, ακόμη κι αν οι Αιτωλοί, οι Ακαρνάνες και οι Μακεδόνες έχουν προβλήματα μεταξύ τους, αυτά ανακύπτουν από καιρού εις καιρόν. Όμως με τους **αλλογενείς, τους βαρβάρους**, όλοι οι Έλληνες, **πάντοτε**, θα βρίσκονται σε πόλεμο, γιατί είναι φύσει εχθροί.

Το δεύτερο καταγράφεται από τον Πολύβιο και τοποθετείται χρονικά την παραμονή της μάχης των Κυνός Κεφαλών (197 π.Χ.). Οι Μακεδόνες ανιχνευτές παρατηρούν τις κινήσεις των Ρωμαίων, ερμηνεύοντάς τες ως ενδείξεις υποχώρησης. Σπεύδουν έτσι να ειδοποιήσουν τον Φίλιππο Ε΄, προτρέποντάς τον να εμπλακεί γρήγορα στην μάχη ως εξής:

Βασιλεῦ, φεύγουσιν οἱ πολέμιοι· μὴ παρῆς τὸν καιρόν· οὐ μένουσιν ἡμᾶς οἱ **βάρβαροι**· σὴ (=δική σου) νῦν ἔστιν ἡμέρα, σὸς ὁ καιρός (=η ευκαιρία).

Γνωρίζουμε βέβαια ότι δεν ήταν η ημέρα του Φιλίππου Ε΄. Οι Μακεδόνες υπέστησαν καταστροφή στην μάχη. Στο έργο όμως του Πλουτάρχου που αφηγείται τα γεγονότα υπάρχει μια πληροφορία, η οποία δίδει μια ιδέα της μακεδονικής προπαγάνδας εναντίον και των Ρωμαίων και του στρατηγού τους Τ. Φλαμινίου στην διάρκεια του Β΄ Μακεδονικού Πολέμου. Συγκεκριμένα, η ρωμαϊκή στρατιά χαρακτηρίζεται ως βαρβαρική, ο δε αρχηγός της κατηγορείται ότι παντού υποτάσσει και υποδουλώνει τους Έλληνες με την δύναμη των όπλων του.

Για τους Μακεδόνες, επομένως, η αντίσταση εναντίον της βαρβαρικής Ρώμης εντάσσεται στον προαιώνιο αγώνα των Ελλήνων εναντίον των αλλοφύλων. Όμως το αργότερο από τον 5ο αι. π.Χ. κορυφαίο σημείο της διαχρονικής σύγκρουσης Ελλήνων και βαρβάρων θεωρούνταν ο Τρωικός Πόλεμος. Για τις ανάγκες του κινητοποιήθηκαν πρώτη φορά σε κοινή εκστρατεία οι ήρωες που οι Έλληνες αργότερα θα αναγνώριζαν ως προγόνους τους. Τα Τρωικά αποτελούν την κορύφωση μιας αλληλουχίας μυθικών και ιστορικών πολέμων μεταξύ Ελλήνων και βαρβάρων και στο ιδιαίτερα αινιγματικό ποίημα του Λυκόφροντα, Αλεξάνδρα. Ωστόσο, στο έργο αυτό των ελληνιστικών χρόνων οι ελληνο-βαρβαρικοί πόλεμοι καταλήγουν στην ταπεινωτική ήττα των Μακεδόνων από τους ενδόξους απογόνους των Τρώων, τους Ρωμαίους. Μάλιστα μοιάζει το ποίημα να έχει στόχο όχι μόνο να αναδείξει το κλέος των Τρώων ηρώων αλλά και να αρνηθεί, χωρίς καμιά συστολή, κάθε αξία και δόξα στους Αχαιούς. Σχετικά πρόσφατα (Kosmetatou 2000) διατυπώθηκε η άποψη ότι το ποίημα γράφηκε στο πλαίσιο της φιλορρωμαϊκής (=αντιμακεδονικής) πολιτικής των Ατταλιδών βασιλέων του Περγάμου, ίσως μετά την νίκη του Τ. Φλαμινίου επί του Φιλίππου Ε΄. Μεταξύ άλλων προπαγάνδιζε την συμμαχία των Ρωμαίων και Ατταλιδών, μια σύμπραξη που θα φάνταζε ανίερη και προδοτική στα μάτια πολλών Ελλήνων. Μέσα στην Αλεξάνδρα όμως η συμμαχία αυτή νομιμοποιείται, αφού οι απαρχές της πηγάζουν βαθιά στο μυθολογικό παρελθόν και στην κοινή τρωική καταγωγή του Περγάμου και της Ρώμης.

Η αξία που έδιναν οι Περγαμηνοί στην (τρωική) συγγένειά τους προς τους Ρωμαίους δεν είναι κάτι καινούργιο την εποχή αυτή. Γιατί, οι Έλληνες των ελληνιστικών χρόνων όχι απλώς (ανα)γνώριζαν τις τρωικές καταβολές των Ρωμαίων, αλλά και αξιοποιούσαν τις σχετικές παραδόσεις ως ιδεολογικό υπόβαθρο στις σχέσεις τους με την Ρώμη, ειδικά όταν προσέβλεπαν στην βοήθεια της νέας ηγεμονικής δύναμης. Έτσι προσπάθησαν να κερδίσουν την στήριξη των Ρωμαίων εναντίον των Αιτωλών οι Ακαρνάνες, θεμελιώνοντας το αίτημά τους στην ουδέτερη στάση που κράτησαν κατά τον Τρωικό Πόλεμο και στην βοήθεια που προσέφεραν στον μυθικό ιδρυτή της Ρώμης, Αινεία, όταν αυτός έφθασε περιπλανώμενος από την Τροία στις ακτές του Ιονίου. Δεν γνωρίζουμε ακριβώς τα αποτελέσματα αυτής της προσέγγισης των Ακαρνάνων, είναι όμως σίγουρο ότι οι Λαμψακηνοί που έσπευσαν στην Σύγκλητο και στον Τ. Φλαμινίο το 197-196 π.Χ. πήραν αυτό που ήθελαν, να συμπεριληφθεί η πόλη τους με την νικητήρια πλευρά των Ρωμαίων στους όρους της συνθήκης των τελευταίων με τον Φίλιππο Ε΄. Το πέτυχαν προβάλλοντας την τρωική συγγένειά τους προς τους Ρωμαίους (η Λάμψακος βρίσκεται άλλωστε στην περιοχή της Τρωάδας). Θα μπορούσαμε να πούμε συνεπώς ότι ακόμα κι αν οι Τρώες ήταν στο έπος εχθροί των Ελλήνων, η επίκληση της τρωικής καταγωγής των Ρωμαί-

ων συνήθως από την μεριά ορισμένων ελληνικών πόλεων και η συγγένεια που εξασφάλιζε, χρησίμευε στην έναρξη ή εμπέδωση των φιλικών σχέσεων. Η τρωική καταγωγή των Ρωμαίων φορτιζόταν έτσι θετικά.

Ποιο ρόλο όμως έπαιξε η Τροία ως κοιτίδα των Ρωμαίων στο πλαίσιο των Μακεδονικών Πολέμων; Δεν είναι βέβαια εύκολο να απαντηθεί η ερώτηση αυτή βάσει των διαθέσιμων ιστορικών στοιχείων. Γνωρίζουμε πάντως πως η μυθική Τροία ενεπλάκη στην σύγκρουση Μακεδονίας - Ρώμης με έμμεσο τρόπο. Για παράδειγμα, μεταξύ των συμμάχων και προστατευομένων της Ρώμης στην συνθήκη της Φοινίκης (τέλος Α΄ Μακεδονικού Πολέμου, 205 π.Χ.) προστίθεται το Ίλιον, η ελληνιστική πόλη στην θέση της Τροίας. Άλλος λόγος δεν υπήρχε γι' αυτήν την προσθήκη παρά ότι, προσεταιριζόμενοι (=οικειοποιούμενοι) το Ίλιον, οι Ρωμαίοι έδειχναν την μέριμνά τους για την αρχική πατρίδα τους, κερδίζοντας για τους ίδιους ένα συμβολικό κύρος που ποτέ δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί στο πεδίο της μάχης. Ανάλογη, άλλωστε, φροντίδα λόγω της κοινής καταγωγής τους από την μυθική Τροία επέδειξαν οι Ρωμαίοι και προς την Λάμψακο λίγο αργότερα, όπως είδαμε. Στο τέλος όμως του Α΄ Μακεδονικού Πολέμου, το έτος 205 π.Χ. εισήχθη στην Ρώμη η λατρεία της Κυβέλης. Η θεά συνδέεται απόλυτα με την περιοχή της Τροίας και το όρος Ίδα. Καθόλου συμπτωματικό ότι στην μεταφορά της λατρείας από την Ασία στην Ρώμη πρωτοστάτησε ο Άτταλος του Περγάμου, που καταγόταν από την Τρώαδα και προωθούσε τον τρωικό μύθο στο πλαίσιο του πολιτικού του προγράμματος. Ήταν, εξάλλου, οι Ατταλίδες οι σπουδαιότεροι φίλοι των Ρωμαίων στην Ανατολή και η μυθική Τροία, η κοινή αρχαία πατρίδα αμφοτέρων, ένωνε θαυμάσια τους δύο στενούς συμμάχους του Α΄ Μακεδονικού Πολέμου.

Η Τροία, επομένως, αποτέλεσε, έστω κι έμμεσα, σημείο αναφοράς ήδη από την αρχή της αντιπαράθεσης των Ρωμαίων με τους Μακεδόνες. Γι' αυτό δεν είναι έκπληξη που, λίγο αργότερα, ο νικητής στις Κυνός Κεφαλές Τ. Φλαμίνιος (εικ.7), παρουσίαζε τον εαυτό του ως απόγονο του Αινεία στα επιγράμματα που συνόδευαν τα επινίκια αναθήματά του στους Δελφούς μετά τον Β΄ Μακεδονικό Πόλεμο. Αποδεικνυε έτσι την προπαγανδιστική σημασία που είχε η Τροία για τους Ρωμαίους στο πλαίσιο της σύγκρουσής τους με τους Μακεδόνες. Για την σύγκρουση αυτή παλιός χρησμός προειδοποιούσε τους Ρωμαίους, αποκαλώντας τους ευθέως Τρώων γενεά.

Εικ. 4. Χρυσό νόμισμα Τ. Φλαμινίου μετά την νίκη του στις Κυνός Κεφαλές (πηγή: Hadrien J. Rambach, «The Golden Stater of T. Quinctius Flamininus», DE MUNTMEESTER 13.4, 2018, σελ.4)

Μέσα σε όλο αυτό το κλίμα που περιγράφηκε παραπάνω, με τις εκκλήσεις των Μακεδόνων κι άλλων Ελλήνων για ανάληψη ενός πανελληνίου αγώνα εναντίον των αλλόφυλων Ρωμαίων που αναγνώριζαν εαυτούς και αναγνωρίζονταν από τους Έλληνες ως απόγονοι των Τρώων, ίσως δεν θα πρέπει να θεωρείται ανεξήγητη ούτε

η διαμόρφωση μιας αρνητικής στάσης έναντι της Τροίας ως πατρίδας των Ρωμαίων μεταξύ των Μακεδόνων ούτε η συνεπαγόμενη δημοτικότητα της *Ιλίου Πέρσεως* στα ανάγλυφα αγγεία της Μακεδονίας μετά την ρωμαϊκή κατάκτηση. Ας παρατηρήσουμε την διαφορά: τα κεραμικά εργαστήρια στην υπόλοιπη Ελλάδα ακολουθούν την κλασική εικονογραφική παράδοση, απεικονίζοντας κυρίως εμβληματικά επεισόδια της άλωσης της Τροίας (φόνος του Πριάμου, αρπαγή της Κασσάνδρας), σκηνές συνήθως δίχως επιγραφές και χωρίς αφηγηματικότητα, που ουσιαστικά τονίζουν τα δεινά των ηττημένων. Αντιθέτως, οι Μακεδόνες κεραμείς δίνουν έμφαση στην κατάληψη της Τροίας, της κοιτίδας των Ρωμαίων αντιπάλων του μακεδονικού βασιλείου, αποτυπώνοντας σε εικόνα και λόγο την εισβολή στην πόλη: οι πάνοπλοι Έλληνες εξορμούν από το ξύλινο άλογο εναντίον του οχυρωμένου Ιλίου, από όπου, περιέργως, απουσιάζουν οι Τρώες! Η μοναδική τρωική μορφή που εμφανίζεται είναι η Κασσάνδρα με την τραγική αλλά και τόσο τυπική για γυναίκα του πολέμου μοίρα, που μοιάζει φυσική συνέπεια της άλωσης, δραματική κορύφωση της επιθετικής ενέργειας των Ελλήνων. Η κόρη του Πριάμου παρουσιάζεται λιγότερο ως το αθώο θύμα της ανδρικής βιαιότητας και περισσότερο ως το πολύτιμο λάφυρο ενός άνδρα πολεμιστή που κατακτά μια ξένη πόλη. Την αντίληψη αυτή ενισχύει ο φρυγικός πίλος που ενίοτε φορά η Κασσάνδρα, τονίζοντας την εθνική της διαφοροποίηση προς τους Έλληνες. Κι αν εκτός Μακεδονίας δεν δημιουργήθηκαν ανάλογες παραστάσεις, αυτό συνέβη μάλλον γιατί εκεί έλειπε η σταθερή αντιπαλότητα με τους σύγχρονους Τρώες, τους Ρωμαίους, αλλά πιθανώς κι επειδή για αιώνες οι μυθικοί Τρώες και η πατρίδα τους αποτελούσαν μέρος των τοπικών παραδόσεων σημαντικών ελληνικών πόλεων.

Η Μακεδονία, από την άλλη, παρουσίαζε πολύ διαφορετικά χαρακτηριστικά. Από παλιά αποτελούσε το μοναδικό βασίλειο στο Β. Αιγαίο που συνδεόταν με τις ελληνικές μυθικές γενεαλογίες. Στην ευρύτερη αυτή περιοχή, αντίθετα, ορισμένα τοπικά και συχνά εχθρικά προς τους Μακεδόνες έθνη πρόβαλλαν αξιώσεις καταγωγής από τους Τρώες ή τους Φρύγες, με τους οποίους οι πρώτοι ταυτίζονται ήδη από τον 5ο αι. π.Χ. Οι Φρύγες μάλιστα εμφανίζονται στον ιδρυτικό μύθο του μακεδονικού βασιλείου ως οι κυρίαρχοι μιας επικράτειας, η οποία είναι προορισμένη να κατακτηθεί από τους Μακεδόνες βασιλείς και να γίνει Μακεδονία. Μεταξύ των μελών της μακεδονικής βασιλικής οικογένειας ήδη από τον 5ο αι. π.Χ. απαντούν ονόματα όπως Μενέλαος και Νεοπτόλεμος, διάφανες αναγωγές προς τους Έλληνες ήρωες της τρωικής εκστρατείας, που επιβεβαιώνουν την επίδραση της ηρωικής/επικής ποίησης στην ιδεολογία των Μακεδόνων.

Αντίστοιχη προς την Μακεδονία ήταν η κατάσταση στην Ν. Ιταλία και Σικελία. Κι εκεί οι Έλληνες ζούσαν μεταξύ πληθυσμών, ορισμένοι από τους οποίους θεωρούνταν απόγονοι των Τρώων. Γι' αυτό δεν είναι συμπτωματικό ότι ο πρώτος υπαινιγμός στον Τρωικό Πόλεμο κατά την διάρκεια μιας ελληνορρωμαϊκής σύγκρουσης βεβαιώνεται ακριβώς στον γεωγραφικό αυτόν χώρο, όταν ο Πύρρος, μαχόμενος εναντίον των Ρωμαίων, πρόβαλλε τον εαυτό του ως νέο Αχιλλέα, προορισμένο να νικήσει τους απογόνους των Τρώων.

Συνοψίζοντας, οι παραστάσεις *Ιλίου Πέρσεως* στα μακεδονικά αγγεία εμφανίζουν χαρακτηριστικά τέτοια, ώστε να δικαιολογούν την άποψη ότι διαρ-

θρώνουν μια αρνητική αντίληψη για την Τροία. Καθώς μάλιστα η παράδοση της τρωικής καταγωγής των Ρωμαίων ήταν αρκετά γνωστή μεταξύ των Ελλήνων κατά τους Μακεδονικούς Πολέμους, η μεγάλη διάδοση του θέματος της *Ιλίου Πέρσως* στην Μακεδονία την περίοδο ακριβώς που έπεται της ιδεολογικής και πολεμικής σύγκρουσης με την Ρώμη, θα μπορούσε να εκφράζει τα αντιρρωμαϊκά αισθήματα των ταπεινωμένων από την ήττα Μακεδόνων. Ίσως όμως αντανakλά παράλληλα και παλιότερες αρνητικές νοηματοδοτήσεις της Τροίας στην Μακεδονία. Έτσι, κι αν ακόμα η αντιρρωμαϊκή διάθεση των Μακεδόνων δεν στάθηκε δυνατόν να καταγραφεί στο επίπεδο της επίσημης ιστορίας, ανασκαφικά ευρήματα της μακεδονικής γης, όπως τα γραμματικά αγγεία, δεν αποκλείεται να φανερώνουν υπαινικτικά πώς πραγματικά νιώθαν οι απλοί Μακεδόνες για τους ξένους κατακτητές από την Δύση με την τρωική καταγωγή.

Επιλεγμένη βιβλιογραφία

Ακαμάτης, Ι. 1993. *Πήλινες Μήτρες Αγγείων από την Πέλλα. Συμβολή στη μελέτη της ελληνιστικής κεραμικής*, Αθήνα.

Ακαμάτης, Ι. 2004. «Η Αγορά της Πέλλας», στο: Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Μ. και Ακαμάτης Ι. (επιμ.), *Πέλλα και η περιοχή της*, Αθήνα.

Μάλλιος, Γ. 2011. *Μύθος και Ιστορία. Η Περίπτωση της Αρχαίας Μακεδονίας*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Νασιούλα, Μ. 2013. *Ποτήριον Γραμματικόν. Ελληνιστικά ανάγλυφα αγγεία με ενεπίγραφες διηγηματικές παραστάσεις*, τ. Α΄- Γ΄, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Τσαγκάρη Δ. 2009. Μακεδονίας Νόμισμα από τη συλλογή της Alpha Bank, Αθήνα.

Akamatis, I. 2010. «Homer in Florina», στο O. Palagia & B.D. Wescoat (επιμ.), *Samothonian Connections. Essays in honor of James R. McCredie*, 222-39. Οξφόρδη.

Champion, C. 2000. «Romans as Βάρβαροι: Three Polybian Speeches and the Politics of Cultural Indeterminacy», CP 95, 425-444.

Deacy, S. & McHardy, F. 2015. «Ajax, Cassandra and Athena: Retaliatory Warfare and Gender Violence at the Sack of Troy», στο G. Lee, H. Whittaker & G. Wrightson (επιμ.), *Ancient Warfare: Introducing Current Research*, τ. 1, Cambridge, 252-72.

Deininger, J. 1971. *Der politische Widerstand gegen Rom in Griechenland 217-86 v.Chr.* Βερολίνο και Νέα Υόρκη.

Derow, P. 2003. «The Arrival of Rome: From the Illyrian Wars to the Fall of Macedon», στο: A. Erskine (επιμ.), *A Companion of the Hellenistic World*, Malden και Οξφόρδη, 51-70.

Eckstein, A.M. 2010. «Macedonia and Rome, 221-146 BC», στο: J. Roisman & I. Worthington (επιμ.), *A Companion to Ancient Macedonia*, Malden και Οξφόρδη, 225-250.

Erskine, A. 2001. *Troy between Greece and Rome. Local Tradition and Imperial Power*, Οξφόρδη.

- Gruen, E.S. 1984. *The Hellenistic World and the coming of Rome*, Berkley.
- Gruen, E.S. 1992. Culture and National Identity in Republican Rome. [Cornell Studies in Classical Philology 52], Ithaca, NY.
- Hall, E.1988. «When did the Trojans Turn into Phrygians: Alcaeus 42.15». ZPE 72, 15-18.
- Hornblower, S. 2015. *Lycophron: Alexandra. Greek Text, Translation, Commentary and Introduction*, Οξφόρδη.
- Kosmetatou, E. 2000. «Lycophron's 'Alexandra' Reconsidered: The Attalid Connection». *Hermes* 128, 32-53.
- Kuttner, A. 1995. «Republican Rome Looks at Pergamon», στο: Chr. Jones και R. Thomas (επιμ.), *Greece in Rome: Influence, Integration, Resistance*, [HSCP 97], 157-178.
- Kuttner, A. 2005. «Do you look you belong here? Asianism at Pergamon and the Makedonian Diaspora», στο: E.S. Gruen (επιμ.) *Cultural Borrowings and Ethnic Appropriations in Antiquity* [Oriens et Occidens 8], Στουτγάρδη, 137-206.
- McGing, B. 2003. «Subjection and Resistance: to the death of Mithridates», στο: A. Erskine (επιμ.), *A Companion to the Hellenistic World*, Malden και Οξφόρδη, 71-89.
- McNelis, Ch. & Sens A. 2011. «Trojan Glory: kleos and the survival of Troy in Lycophron's Alexandra», *Trends in Classics* 3, 54-82.
- Munn, H.M. 2006. *The Mother of Gods, Athens and the Tyranny of Asia. A Study of Sovereignty in Ancient Religion*. Berkeley και Los Angeles.
- Newey, P. 2012. Φιλοτιμότητα και φιλοδοξία. *Titus Quinctius Flamininus, the Man and his Portrayal by Plutarch*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Geint.
- Nigdelis, P. 2007. «Roman Macedonia (168 B.C.-284 A.D.)», στο: I. Koliopoulos (επιμ.), *The History of Macedonia*, Θεσσαλονίκη, 51-87.
- Tatakis, A. 1988. *Ancient Beroia. Prosopography and Society*. [ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 8]. Αθήνα και Παρίσι.
- Vanderspoel, J. 2010. «Provincia Macedonia», στο: J. Roisman & I. Worthington (επιμ.), *A Companion to Ancient Macedonia*, Malden και Οξφόρδη, 251-275.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Δρ. Γεώργιος Μάλλιος έχει σπουδάσει Αρχαιολογία και Ιστορία στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, όπου πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στον τομέα της Κλασικής Αρχαιολογίας. Στο διδακτορικό του ασχολήθηκε με την μυθολογία της αρχαίας Μακεδονίας. Σήμερα ζει και εργάζεται στην Νάουσα ως εκπαιδευτικός της Β'θμιας Εκπαίδευσης κι ως ξεναγός. Διάφορα άρθρα και ανακοινώσεις του έχουν δημοσιευτεί σε επιστημονικά περιοδικά και σε συλλογικούς τόμους. Είναι ο συγγραφέας του βιβλίου *Μακεδόνων Άθλα*. (Μακεδόνες) Ολυμπιονίκες και Νικητές στους Πανελλήνιους Αγώνες της Αρχαίας Ελλάδας, Αθήνα 2004.

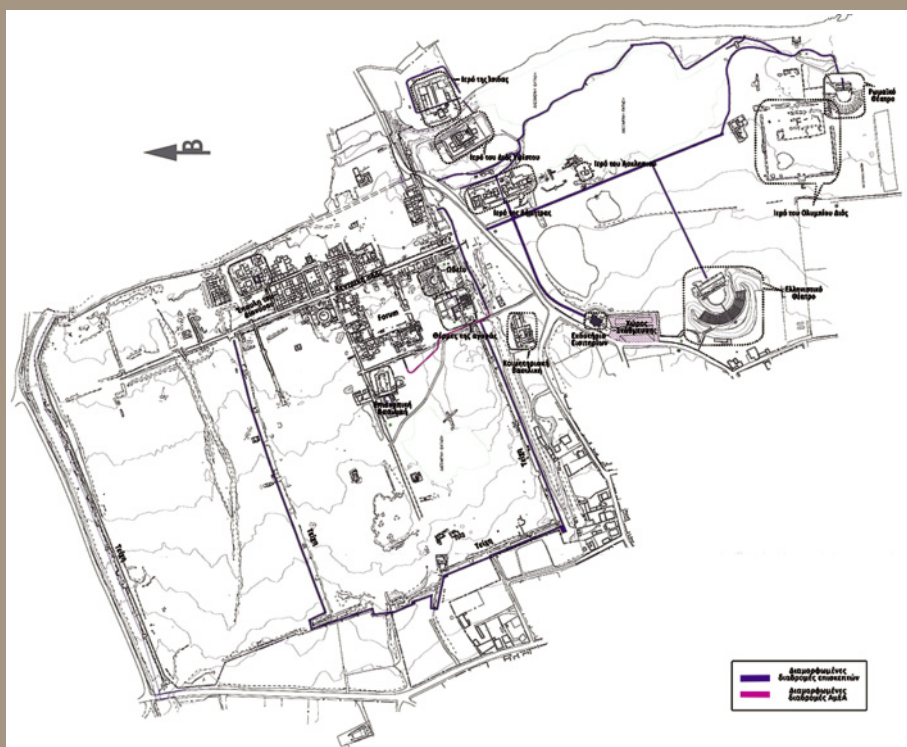
Πολιτιστικά Μονοπάτια

Δίον - Colonia Iulia Augusta Diensis - Dium - Σταδιά - Κάστρο - Μαλαθριά - Δίον.

Μία σύντομη περιήγηση στα σημαντικά μνημεία του χώρου.

Το ιστορικό πλαίσιο

Στους βόρειους πρόποδες του Ολύμπου, σε περιοχή που εξασφαλίζει τον απόλυτο έλεγχο της στενής διάβασης από τη Μακεδονία στη Θεσσαλία, δεσποζει το Δίον. Άλλοτε σε απόσταση μόλις επτά σταδίων από τις ακτές του Θερμαϊκού, το Δίον υπήρξε η κατ' εξοχήν ιερή πόλη των Μακεδόνων. Η ύπαρξη της πόλης του Δίου μαρτυρείται για πρώτη φορά στον Θουκυδίδη, το 424 π.Χ. Αναλαμβάνοντας ο Αρχέλαος την εξουσία στη Μακεδονία (τέλος 5ου αι. π.Χ.) πρόσφερε σε λαμπρές τελετές θυσίες στον Ολύμπιο Δία. Οργάνωσε ακόμη στο Δίον προς τιμή του Ολυμπίου Διός και των Μουσών αθλητικούς και θεατρικούς αγώνες, τα «Ολύμπια τα εν Δίω». Είναι πιθανόν να παίχτηκαν εκεί οι τραγωδίες του Ευριπίδη «Αρχέλαος» και «Βάκχες». Στο Δίον γιόρτασε ο Φίλιππος Β' την άλωση και καταστροφή της Ολύνθου, πρωτεύουσας της Χαλ-

ΔΙΟΝ - Η πόλη και τα ιερά της

κιδικής Συμμαχίας, και στο ίδιο μέρος ο Μέγας Αλέξανδρος επικαλέστηκε τη βοήθεια του ύψιστου των θεών, πραγματοποιώντας την πανηγυρική ετοιμασία της εκστρατείας του στην Ασία. Στο Δίον τοποθετήθηκε το περίφημο σύμπλεγμα του Λυσίππου, που έγινε με εντολή του Αλέξανδρου μετά τη μάχη του Γρανικού. Πρόκειται για τους χάλκινους ανδριάντες των 25 εταίρων που έπεσαν στη μάχη.

Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Φιλίππου Ε΄ οι Αιτωλείς εισέβαλαν στην ιερή πόλη των Μακεδόνων. Ο στρατηγός τους Σκόπας κατέστρεψε την πόλη και έβαλε φωτιά στο τέμενος του Ολυμπίου Διός. Ο Φίλιππος Ε΄ φρόντισε να ξαναστηθεί το Δίον και να αποκτήσει την προηγούμενη αίγλη του, αλλά λίγο αργότερα, το 169 π.Χ., καταλήφθηκε από τους Ρωμαίους και τον ύπατο Μάρκιο Φίλιππο.

Η μαζική μεταφορά Ρωμαίων στην πόλη και η ίδρυση της αποικίας είναι έργο του Αυγούστου, αμέσως μετά τη νίκη του στη ναυμαχία του Ακτίου (31 π.Χ.). Το επίσημο όνομα της αποικίας του Δίου ήταν Colonia Julia Augusta Diensis και το δίκαιο που ίσχυε ήταν το Jus Italicum που συνεπαγόταν φοροαπαλλαγή και δικαίωμα αυτοδιοίκησης. Έτσι άρχισε μία νέα περίοδος ευημερίας και ανάπτυξης στο Δίον, η οποία είναι εμφανής σε πολλά από τα δημόσια και ιδιωτικά κτήρια της πόλης. Αυτή κυρίως την περίοδο ακμής απηχούν τα περισσότερα αρχιτεκτονικά λείψανα που παρατηρεί σήμερα ο επισκέπτης του αρχαιολογικού χώρου.

Κατά τα παλαιοχριστιανικά χρόνια, η πόλη συρρικνώνεται και την κεντρική της περιοχή καταλαμβάνει παλαιοχριστιανική βασιλική του τέλους του 4ου αι. μ.Χ. Τη μετάβαση στη νέα θρησκεία μαρτυρούν οι δύο βασιλικές που κτίστηκαν πάνω στα ερείπια της αρχαίας πόλης και μία τρίτη έξω από τα τείχη της. Θύμα της εισβολής των Οστρογόθων, το Δίον δε θα επουλώσει ποτέ τις πληγές του. Οι πλημμύρες του ποταμού Βαφύρα, οι σεισμοί και ο χρόνος θα καλύψουν με λήθη την πόλη που εγκαταλείφτηκε κατά τον 5ο αι. μ.Χ. Οι κάτοικοι της μετοίκησαν σε ασφαλέστερες περιοχές στους πρόποδες του Ολύμπου.

Το όνομα του Δίου επέζησε ως τους νεότερους χρόνους παρεφθαρμένο ως Σταδιά και η ανάμνηση της οχυρωμένης πόλης ως τους σημερινούς κατοίκους του χωριού που το λένε Κάστρο.

Το χρονικό της έρευνας

Η ταύτιση της αρχαίας πόλης του Δίου οφείλεται στον Άγγλο αξιωματικό W.M. Leake ο οποίος το 1806 επισκέφθηκε τη θέση δίπλα στο χωριό Μαλαθριά. Στην έκταση ανάμεσα στο χωριό και τις πηγές εντόπισε τα λείψανα του σταδίου, του θεάτρου, τα θεμέλια ενός μεγάλου κτιρίου, καθώς και ίχνη της οχύρωσης. Η βλάβση όμως ήταν τόσο πυκνή που δεν του επέτρεψε να ακολουθήσει τα χνάρια των αρχιτεκτονικών καταλοίπων που εντόπισε.

Μισό αιώνα αργότερα, το 1855, ήρθε στο Δίον ο Γάλλος αρχαιολόγος, L. Heuzey, ο οποίος ξαναγύρισε το 1861 με εντολή του Ναπολέοντα Γ'. Ο νεότερος περιηγητής στάθηκε πιο τυχερός στον εντοπισμό των ερειπίων της πόλης, καθώς διέκρινε όχι μόνο τα τείχη της, αλλά μπόρεσε να διαπιστώσει

και το τετράγωνο σχήμα της πόλης. Ο Heuzey ταύτισε, επίσης, τον ποταμό Ποτόκι με τον Βαφύρα-Ελικώνα, σημείωσε τις άφθονες πηγές, ενώ τέλος απέδωσε τα περισσότερα από τα κτίσματα του Δίου στον βασιλιά της Μακεδονίας Αρχέλαο.

Το Δίον είναι ο πληρέστερα ανασκαμμένος χώρος της περιοχής του Ολύμπου και μία από τις μεγαλύτερες ανασκαφές των νεότερων χρόνων στην Ελλάδα. Οι συστηματικές αρχαιολογικές έρευνες ξεκίνησαν το 1928, από τον καθηγητή Γ. Σωτηριάδη, τον τότε πρύτανη του νεοϊδρυμένου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, χάρη στον οποίο απαλλοτριώθηκε-διασώθηκε ο αρχαιολογικός χώρος και έγινε το πρώτο μικρό μουσείο, όπου μεταφέρθηκαν τα τότε ευρήματα. Ο Σωτηριάδης, κάτω από αντίξοες συνθήκες, εντόπισε διάφορα κτήρια, με σημαντικότερα από αυτά έναν μακεδονικό τάφο και μία παλαιοχριστιανική βασιλική.

Μετά από διακοπή τριών περίπου δεκαετιών, η ανασκαφή του Δίου άρχισε πάλι το 1963 με πρωτοβουλία του καθηγητή Κλασικής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Γ. Μπακαλάκη. Παράλληλα, ερευνήθηκε συστηματικότερα από τον καθηγητή Βυζαντινής Αρχαιολογίας Στ. Πελεκανίδη η παλαιοχριστιανική βασιλική που είχε φέρει στο φως ο Γ. Σωτηριάδης.

Το 1973 ξεκίνησε μία νέα περίοδος ανασκαφών υπό τη διεύθυνση του καθηγητή Κλασικής Αρχαιολογίας στο ίδιο Πανεπιστήμιο, Δ. Παντερμαλή. Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στην αναζήτηση των ιερών και στην έρευνα της αρχαίας λατρείας, που είχε ως αποτέλεσμα την αποκάλυψη του ιερού του Ολυμπίου Διός, καθώς επίσης κι αυτών της Δήμητρας, της Ίσιδας και του Διός Υψίστου.

Η έπαυλη του Διονύσου

Επίσης, συνεχίστηκε ο εντοπισμός και η αποκάλυψη δημόσιων κτηρίων, όπως του ελληνιστικού θεάτρου, της ρωμαϊκής αγοράς και πολλών συγκροτημάτων λουτρών, αλλά και ιδιωτικών κατοικιών, ορισμένες από τις οποίες ιδιαίτερα πολυτελείς, όπως η λεγόμενη έπαυλη του Διονύσου. Ενδιαφέρον υπήρξε και για τη χριστιανική φάση της ζωής του Δίου, με έρευνες από τον καθηγητή Βυζαντινής αρχαιολογίας του Α.Π.Θ., Α. Μέντζο.

Από το 2008 έως το 2019 την ευθύνη του ανασκαφικού και ερευνητικού έργου είχε η ομότιμη σήμερα καθηγήτρια του Τομέα Αρχαιολογίας Σεμέλη Πιγιάτογλου. Από το 2020 τη διεύθυνση της Πανεπιστημιακής ανασκαφής στο Δίον έχει αναλάβει η αναπληρώτρια καθηγήτρια του Τομέα Αρχαιολογίας Ελένη Παπαγιάννη.

Η περιοχή των ιερών

Έξω από το νοτιοανατολικό τμήμα της τειχισμένης πόλης εντοπίζονται οι χώροι της λατρείας των Μακεδόνων, καθώς και τα θέατρα του Δίου.

Το ιερό της Δήμητρας

Το ιερό της Δήμητρας είναι το πρώτο που αντικρίζει ο επισκέπτης μετά την είσοδό του στον αρχαιολογικό χώρο. Το ιερό απέκτησε τα πρώτα κτήριά του στα τέλη του 6ου αι. π.Χ. και είναι το παλαιότερο γνωστό σήμερα μακεδονικό ιερό. Πρόκειται για δύο όμοια κτίσματα με σηκό και βαθύ προθάλαμο. Στο εσωτερικό τους βρέθηκαν τελετουργικά σκεύη, πήλινα ειδώλια, λυχνάρια, αγγεία, κοσμήματα και νομίσματα. Τα δύο αυτά αρχαϊκά ιερά ήταν αφιερωμένα στη Δήμητρα και την Κόρη.

Στα τέλη του 4ου αι. π.Χ. αντικαταστάθηκαν από δύο νέους δωρικού ρυθμού ναούς. Στα αυτοκρατορικά χρόνια πλήθυναν τα λατρευτικά κτήρια. Μαζί με τη Δήμητρα λατρευόταν η Κουροτρόφος, μία θεά των παιδιών και της γονιμότητας και η Βαυώ. Σε ένα από τα ιερά κτήρια του τεμένους βρέθηκε βωμός που αναφέρει μία ιέρεια της Αφροδίτης. Το ιερό της Δήμητρας επέζησε έως τον 4ο αι. μ.Χ.

Το ιερό του Ολυμπίου Διός

Αυτό το ιερό ήταν ο πιο σεβάσμιος χώρος των αρχαίων Μακεδόνων και εντοπίστηκε νότια του ιερού του Ασκληπιού. Στον βωμό του Διός έκαναν μεγαλοπρεπείς θυσίες οι βασιλείς της Μακεδονίας για να τιμήσουν τον πατέρα των θεών στο μεγάλο πανηγύρι των «εν Δίω Ολυμπίων». Στα τέλη του 5ου αι. π.Χ. η τοπική γιορτή του Δίου απέκτησε παμμακεδονικό χαρακτήρα και η λατρεία του Ολυμπίου Διός έγινε η «εθνική» λατρεία των Μακεδόνων.

Το ιερό συνέχισε τη ζωή του και κατά την ελληνιστική εποχή, οπότε γνώρισε μεγάλη ακμή. Σε αυτό αφιέρωναν πολυτελή αναθήματα οι βασιλείς, αλλά επίσης συνέχισαν να δημοσιεύονται εδώ όλα τα σημαντικά έγγραφα του βασιλείου. Είχε περίβολο, που περιέκλειε μεγάλη έκταση, χωρίς να έχει βρεθεί όμως κάποιος μεγάλος ναός. Ένας μονόχωρος οίκος διαστάσεων 9 X 13,30 μ., πιθανόν να λειτουργούσε ως «κατοικία» του αγάλματος του θεού. Το πιο εντυπωσιακό κτίσμα του ιερού είναι ο μεγάλος βωμός του. Πρόκειται για μια κατασκευή μήκους 22 μ. κτισμένη από μεγάλους γωνιολίθους στο εξωτερικό και μισοψημένες πλίνθους στο εσωτερικό. Δυτικά της βρέθηκαν 36 λίθινες βάσεις που χρησίμευαν για την πρόσδεση των προς θυσία ζώων, ήταν δηλαδή δέστρες.

Το λαμπρό ιερό των Μακεδόνων πυρπολήθηκε το καλοκαίρι του 219π.Χ. από τον στρατό των Αιτωλών. Οι Μακεδόνες του Δίου ξαναέστησαν το ιερό τους και έθαψαν σε λάκκους πολλά κατεστραμμένα αναθήματα. Στις ανασκαφές βρέθηκαν τέτοιοι λάκκοι που περιείχαν, εκτός των άλλων, και πολύτιμες για την ιστορία της Μακεδονίας βασιλικές επιγραφές.

Η λατρεία του Ολυμπίου Διός συνέχισε να υπάρχει και μετά την ένταξη της Μακεδονίας στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Ο Αδριανός, στο πλαίσιο του

φιλελληνισμού του, αλλά επιπροσθέτως και επειδή ο ίδιος λατρευόταν με την επωνυμία «Ολύμπιος», είναι πιθανόν να οδήγησε στην αναβίωση της λατρείας του Ολυμπίου Διός.

Το Ιερό της Ίσιδας

Κοντά στα νερά του Βαφύρα και πάνω σε πανάρχαιες πηγές λατρευόταν η Άρτεμις ως θεά της φύσης και του τοκετού και η Αφροδίτη ως θεά των υπωρειών του Ολύμπου. Τον 2ο αι. π.Χ. η Άρτεμις έδωσε τη θέση της στη μεγάλη θεά Ίσιδα, η λατρεία της οποίας είχε ήδη φτάσει στην Ελλάδα από την Αίγυπτο. Ο μακρύς διάδρομος μπροστά από τον κεντρικό ναό του Ιερού της Ίσιδας στο Δίον συμβόλιζε τον Νείλο, ενώ οι μαρμάρινοι ταύροι που βρέθηκαν στα σκαλοπάτια του βωμού απεικόνιζαν τον αιγυπτιακό θεό Άπι.

Το Ιερό της Ίσιδας

Το αρχιτεκτονικό σύνολο του ιερού στην τελευταία του φάση σώθηκε πολύ καλά κάτω από το στρώμα ιλύος που συσσωρεύσαν με τους αιώνες οι πλημμύρες του ποταμού Βαφύρα. Βρέθηκαν πολλά γλυπτά και επιγραφές στη θέση τους ή πεσμένα δίπλα στο σημείο που ήταν στημένα. Η ανασκαφική εικόνα έδειχνε με σαφήνεια ότι ο ιερός της Ίσιδας καταστράφηκε από σεισμό. Αμέσως μετά άρχισε η επισκευή του, αλλά στη συνέχεια οι μεγάλες και αλλεπάλληλες πλημμύρες, οδήγησαν στην τελική εγκατάλειψή του, στη διάρκεια του 4ου αι. μ.Χ.

Στο μέσον της δυτικής πλευράς βρίσκεται ο τετράστυλος ιωνικός ναός της Ίσιδας χτισμένος επάνω σε ψηλό πόδιο. Στον τοίχο της πρόσοψης ήταν στερεωμένο ανάγλυφο που παρίστανε τη θεά με σκήπτρο και στάχια στα χέρια. Η θεά λατρευόταν στον κεντρικό ναό ως Ίσις Λοχία, ως θεά που παραστεκόταν στις λεχώνες. Ο μικρός ναός στα βόρεια του κεντρικού στέγαζε τη λατρεία την Υπολυμπιδίας Αφροδίτης, ενώ στα νότια του κεντρικού ναού ένας

ναῖσκος με κόγχη ήταν αφιερωμένος στην Ίσιδα Τύχη. Το άγαλμα της θεάς βρέθηκε όρθιο πάνω στο βάθρο του. Η βόρεια πτέρυγα είχε χώρους για τη διανυκτέρευση των επισκεπτών που ιερού και μία αίθουσα όπου ήταν στημένα τα αγάλματα των γυναικών που είχαν ευεργετήσει το ιερό. Πάνω στο βάθρο του βρέθηκε εκεί όρθιο το άγαλμα της Ιουλίας Φρουγιανής Αλεξάνδρας, την οποία είχε τιμήσει με τον ανδριάντα αυτόν η πόλη του Δίου, τον 2ο αι. π.Χ. Στον αιώνα αυτόν ανήκουν χρονολογικά σχεδόν όλα τα κτήρια του ιερού που βλέπει ο επισκέπτης σήμερα. Στα βαθύτερα όμως στρώματα εντοπίστηκαν ερείπια ελληνιστικών χρόνων.

Το Ιερό του Διός Υψίστου

Το ιερό του θεού βρίσκεται νότια των τειχών της πόλης, ανάμεσα στα ιερά της Ίσιδας και της Δήμητρας. Τα παλαιότερα ευρήματα του ιερού χρονολογούνται στην αυτοκρατορική εποχή, γεγονός που αποδεικνύει ότι κατά την εποχή αυτή συνεχίστηκε η λατρεία του Διός στο Δίον, αλλά πλέον όχι ως Ολυμπίου ή τουλάχιστον όχι κυρίως ως Ολυμπίου, αλλά ως Διός Υψίστου.

Το ιερό έχει ορθογώνια κάτοψη με τον ναό να βρίσκεται στο μέσον της βόρειας πλευράς του. Ο σηκός είναι μονόχωρος και περιβάλλεται στις τρεις πλευρές από πτερό. Το δάπεδο της περιστασης καλυπτόταν από ψηφιδωτά με γεωμετρικά μοτίβα ανάμεσα στα οποία εικονίζεται και ένας λευκός ταύρος, όπως και δύο διπλοί πελέκεις. Στον τοίχο του βάθους του σηκού, βρισκόταν η κτιστή βάση του μαρμαρινού λατρευτικού

Ο ναῖσκος της Ίσιδας Τύχης, με το άγαλμα της θεάς μπροστά από δεξαμενή

Το λατρευτικό άγαλμα του Διός Υψίστου

Ολόγλυφος αετός που πατά σε κεραυνό,
από το Ιερό του Διός Υφίστου

αγάλματος του Διός το οποίο βρέθηκε πεσμένο στο δάπεδο. Το άγαλμα έχει μέγεθος μικρότερο του φυσικού και εικονίζει το θεό ένθρονο να κρατά σκήπτρο με το υψωμένο αριστερό του χέρι και κεραυνό με το ακουμπισμένο στο μηρό δεξί χέρι.

Εκτός όμως από το άγαλμα του ίδιου του Διός, μέσα στο ναό βρέθηκε και ένα μαρμάρινο άγαλμα αετού που πατά επάνω σε κεραυνό, χρονολογούμενο κι αυτό στην αυτοκρατορική εποχή. Τα συνηθέστερα αναθήματα στο Δία Ύψιστο είναι τα αγάλματα αετών, τα οποία συχνά πατούν επάνω σε κίονες, ανάγλυφα αετών, αναθηματικά βάθρα ή βωμοί με απεικόνιση αετών, ενώ σε κάποια αναθήματα εικονίζεται ο ίδιος ο θεός, όπως σε στήλες, ανάγλυφα ή ολόγλυφα έργα. Από τις επιγραφές που βρέθηκαν στο ιερό συνάγεται το συμπέρασμα ότι ο Ζευς Ύψιστος λατρευόταν τόσο από τους Έλληνες κατοίκους της πόλης, όσο και από τους λατινόφωνους αποίκους.

Η οριστική εγκατάλειψη του ιερού ίσως να έλαβε χώρα γύρω στα τέλη του 4ου αι. μ.Χ., όταν επικράτησε πλέον οριστικά ο Χριστιανισμός και εγκαταλείφθηκαν και τα υπόλοιπα ιερά της πόλης.

Το Ελληνιστικό θέατρο

Στα νότια της πόλης του Δίου, έξω από τα όριά της και δυτικά του ιερού της Δήμητρας βρίσκεται το αρχαίο θέατρο. Η κατασκευή του τοποθετείται στην ελληνιστική εποχή, πιθανότατα στα χρόνια της βασιλείας του Φιλίππου Ε' (221-179 π.Χ.).

Το ελληνιστικό θέατρο με φόντο τον Όλυμπο

Το θέατρο είναι κτισμένο στην πλαγιά χαμηλού φυσικού λόφου και έχει προσανατολισμό βορειανατολικό. Η ορχήστρα, με διάμετρο περίπου 26 μ., ορίζεται από ακάλυπτο πέτρινο αποχετευτικό αγωγό και είχε δάπεδο από πατημένο χώμα. Στον άξονα του θεάτρου και μέσα στην ορχήστρα ένας υπόγειος διάδρομος με δύο θαλάμους, ένα σε κάθε άκρο, ταυτίζεται ασφαλώς με τη «χαρώνεια κλίμακα» των αρχαίων, το σημείο, δηλαδή, από όπου εμφανίζονταν οι ηθοποιοί που υποδύονταν πρόσωπα του Κάτω Κόσμου.

Το κοίλο διέθετε εδώλια από πήλινες πλίνθους. Είναι πιθανό, κατά την ελληνιστική εποχή, επάνω στην τελευταία στρώση πλίνθων να υπήρχε και μαρμάρινη επικάλυψη.

Αντίθετα από το κοίλο, η κατασκευή του σκηνικού οικοδομήματος (σκηνή, προσκήνιο, και παρασκήνια) ήταν περισσότερο προσεγμένη: οι τοίχοι της σκηνής, από ένα ύψος και μετά, καθώς και το προσκήνιο ήταν κατασκευασμένα με μάρμαρο. Το θέατρο μάλλον εγκαταλείφθηκε μετά το 168 π.Χ., λειτούργησε υποτυπωδώς μέχρι τα πρώιμα αυτοκρατορικά χρόνια και μάλλον αχρηστεύθηκε πλήρως με την ανέγερση ρωμαϊκών θεάτρων στο χώρο.

Το Ρωμαϊκό Θέατρο

Σε άμεση επαφή με το τέμενος του Ολυμπίου Διός χτίστηκε τον 2ο αι. μ.Χ. ένα δεύτερο θέατρο με πεταλόσχημη ορχήστρα, που η διάμετρός του είναι περίπου 50μ. Το κοίλο στηριζόταν με σφηνοειδείς καμάρες, ενώ τα έδρανα ήταν λίθινα. Η σκηνή του ήταν διακοσμημένη με γλυπτά, από τα οποία βρέθηκε το άγαλμα Ερμή και θραύσματα ενός αγάλματος θωρακοφόρου αυτοκράτορα. Το θέατρο αυτό χτίστηκε πιθανότατα στα χρόνια του Αδριανού, τότε που αρχίζει μία νέα φάση ακμής για το Δίον.

Η Κοιμητηριακή Βασιλική

Η κοιμητηριακή βασιλική βρίσκεται έξω από τα τείχη, στην παρυφή ενός παλαιοχριστιανικού νεκροταφείου και χτίστηκε τον 5ο αι. μ.Χ. Κάτω από το ιερό, αλλά και στο αίθριο της βασιλικής υπήρχαν τάφοι χριστιανικοί. Ο ένας ανήκε σε κάποιον πρεσβύτερο Ανδρέα, ένα άλλος ήταν κενοτάφειο, κάποιας ίσως οσίας, της Μάγνας. Σ' έναν απ' τους τάφους υπήρχαν τοιχογραφίες με παραδείσια πουλιά ανάμεσα σε πορφυρούς σταυρούς. Στην κόγχη του ιερού βήματος βρέθηκε ο λάκκος του εγκαινίου, τα ίχνη από τα πόδια της Αγίας Τράπεζας και η γυάλινη κανδύλα μαζί με τον χάλκινο σταυρό από τον οποίο ήταν κρεμασμένη.

Η πόλη

Μέχρι σήμερα δεν έχουν εντοπιστεί αρχαιολογικά στοιχεία που να τεκμηριώνουν την περίοδο ίδρυσης και τη μορφή της οικιστικής μονάδας που αναπτύχθηκε σε μικρή απόσταση από τα ιερά του Δίου. Ο Θουκυδίδης για να την περιγράψει κάνει χρήση του όρου «πόλισμα», τον οποίο παγίως αποδίδει σε πόλεις της περιφέρειας του Ελληνικού κόσμου ανεξαρτήτως μεγέθους.

Το Δίον οχυρώνεται, οργανώνεται πολεοδομικά με την χάραξη των οδών του αστικού ιστού επί ορθογώνιου καννάβου και αποκτά δημόσια κτήρια

μνημειακού χαρακτήρα στο πλαίσιο ενός ευρύτερου και ιδιαίτερα δαπανηρού οικοδομικού προγράμματος που υλοποίησε ο Κάσσανδρος σε όλη την επικράτεια του βασιλείου της Μακεδονίας.

Υποθέτουμε ότι η πόλη διατήρησε σε μεγάλο βαθμό την μορφή της ελληνιστικής περιόδου, ακόμα και μετά την μετατροπή της σε αποικία βετεράνων με το επίσημο όνομα *Colonia Iulia Augusta Diensis* από τον Οκταβιανό Αύγουστο μετά το 30 π.Χ. Στα τέλη του 2ου αι. μ.Χ. ή στις αρχές του 3ου αι. μ.Χ. εφαρμόστηκε στο Δίον ένα εκτεταμένο οικοδομικό πρόγραμμα, στο πλαίσιο του οποίου ανανεώθηκαν οι δημόσιοι χώροι της πόλης και νέα μνημειακά συγκροτήματα προστέθηκαν στο δυναμικό της.

Το Δίον διατήρησε την σημασία του οπωσδήποτε έως και τον 6ο αι. μ.Χ και πιθανώς και αργότερα, ως η σημαντικότερη της Πιερίας και έδρα επισκοπής τουλάχιστον από το 343 π.Χ.. Παρά τη συρρίκνωση του *intra muros* πολεοδομικού ιστού η πόλη προσέβαλε τον μνημειακό της χαρακτήρα μέσω τόσο της επιμελημένης κατασκευής του νέου οχυρωματικού της περιβόλου όσο και μέσω νέων κτισμάτων, μεταξύ των οποίων εξέχουσα θέση κατέχουν οι χριστιανικές βασιλικές της.

Η Οχύρωση

Η πρωιμότερη φάση του οχυρωματικού περιβόλου, που έχει ανασκαφεί και υποδειγματικά δημοσιευτεί από την Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου, χρονολογείται στην περίοδο της βασιλείας του Κασσάνδρου (305-298 π.Χ.). Οριοθετούσε μία αμυντική περίμετρο με τετράγωνο σχήμα και μήκος 2.625 μ., η οποία περιέκλειε έκταση 430 στρεμμάτων. Κατά πάσα πιθανότητα ανήκει στον ιδιαίτερα διαδεδομένο τύπο των οχυρώσεων με πλίνθινη ανωδομή επί λίθινης βάσης. Μεγάλος αριθμός τετράγωνων πύργων με ισόγειο δωμάτιο και πιθανώς δύο ορόφους πάνω από το επίπεδο της παρόδου, διατάσσεται συστηματικά ανά 33μ. (100 Δωρικά πόδια). Η σωζόμενη λίθινη βάση των μεταπυργίων, το ύψος των οποίων έφτανε τα 7 μ., συνίσταται από δύο λίθινους θώρακες με εσωτερικό γέμισμα από χώμα, αργούς λίθους και λατύπη. Ο όλος σχεδιασμός χαρακτηρίζεται ως τεχνολογικά εξελιγμένος και υπηρετεί μία στρατηγική, σύμφωνα με την οποία το τείχος δεν αντιμετωπίζεται ως παθητικό εμπόδιο αλλά αποτελεί το αντικείμενο της αμυντικής προσπάθειας, η οποία σε μεγάλο βαθμό στηρίζεται στη δύναμη πυρός που μπορεί να συγκεντρωθεί στους πύργους. Προκειμένου να λειτουργήσει είχε υψηλές απαιτήσεις επάνδρωσης από στρατιωτικό προσωπικό με επαγγελματικό επίπεδο εκπαίδευσης και εξοπλισμού (καταπέλτες), οι οποίες ξεπερνούσαν κατά πολύ τις δυνατότητες μίας πολιτοφυλακής και επομένως μπορούσαν να καλυφθούν μόνο από τον όγκο και την ισχύ του μακεδονικού στρατού. Πράγματι, οι πηγές μαρτυρούν ότι το Δίον λειτούργησε επανειλημμένα ως στρατιωτική βάση του μακεδονικού βασιλείου για την οργάνωση της άμυνας σε περίπτωση εισβολής από τον νότο.

Η οχύρωση του Κασσάνδρου καταστρέφεται από τους Αιτωλούς το 219 π.Χ., επιδιορθώνεται, ωστόσο, και αποκαθίσταται άμεσα πριν το 197 π.Χ. Μετά την ήττα του Περσέα εγκαταλείφθηκε και σταδιακά κατέρρευσε, για να χαθεί τελικά κάτω από τους όγκους του χώματος που προέκυψαν από τη διάβρωση της πλίνθινης ανωδομής του.

Το Δίον οχυρώθηκε εκ νέου περί τα μέσα του 3ου αι. μ.Χ., πιθανώς συγχρόνως με τη Θεσσαλονίκη και ξανά κατά την Πρωτοβυζαντινή περίοδο. Η τελευταία αυτή οχύρωση που περιέβαλε μία έκταση μόλις 160 στρεμμάτων στη νοτιοδυτική γωνία της πόλης καταστράφηκε ξαφνικά, πιθανώς από σεισμό, στις αρχές του 5ου αι. μ.Χ. και ουδέποτε επισκευάστηκε παρότι η ζωή στην πόλη συνεχίστηκε κανονικά κατά τον 6ο αι. μ.Χ.

Δημόσιοι χώροι, κτήρια & υποδομές

Λίγες είναι οι γνώσεις μας για την διαμόρφωση του δημοσίου χώρου της μακεδονικής πόλης. Η αγορά της πιθανώς καταλάμβανε τον ίδιο χώρο στον οποίο αναπτύχθηκε αργότερα το Forum ρωμαϊκής πόλης, ενώ η περίφημη φέροπλος ζωφόρος (μνημείο των ασπίδων) ανήκε αρχικά σε ένα δημόσιο κτήριο με μεγάλες διαστάσεις και μνημειακή διαμόρφωση, πιθανώς το βουλευτήριο.

Το μνημείο των ασπίδων

Στα τέλη του 2ου αι. μ.Χ. ένα εκτεταμένο οικοδομικό πρόγραμμα ανανέωσε το αρχιτεκτονικό πλαίσιο του αστικού περιβάλλοντος της πόλης, σύμφωνα με τα καθιερωμένα πρότυπα της σύγχρονης ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής. Ο δημόσιος χώρος οργανώθηκε εκατέρωθεν του κεντρικού δρόμου της πόλης. Το Forum της πόλης έλαβε τη μορφή μιας περίστυλης πλακόστρωτης πλατείας, γύρω από την οποία διατάσσονταν δημόσια γραφεία, καταστήματα και ιερά. Την ανατολική πλευρά της πλατείας καταλάμβανε μια ρωμαϊκή κοσμική βασιλική με τρία κλίτη. Σε άμεση επαφή και επικοινωνία με αυτή βρισκόταν ένας τετράγωνος χώρος με λίθινες βάσεις για ξύλινα έδρανα, ο οποίος ταυτίστηκε με την *curia* (βουλή) της πόλης. Στην απέναντι δυτική πλευρά της πλατείας κεντρική θέση καταλάμβανε ένα δωρικό, πρόστυλο, μονόχωρο κτήριο με ψηφιδωτό δάπεδο και γραπτό διάκοσμο που μιμείται ορθομαρμάρωση, το οποίο έχει ταυτιστεί με ναό για την τέλεση της αυτοκρατορικής λατρείας (Σεβαστείο).

Το ελληνιστικό θέατρο με φόντο τον Όλυμπο

Στα νότια του Forum οικοδομήθηκε το συγκρότημα των μεγάλων Θερμών -ένα από τα δέκα ανάλογα συγκροτήματα που έχουν ανασκαφεί- το οποίο εκτός από τις πολυτελείς και πλούσια διακοσμημένες με ψηφιδωτά δάπεδα και έργα γλυπτικής λουτρικές εγκαταστάσεις, διέθετε χώρους λατρείας, ένα μικρό στεγασμένο θέατρο (Ωδείο), καταστήματα και δημόσιες τουαλέτες (Βεσπασιανές).

Από τον 4ο αι. μ.Χ. κεντρικό ρόλο στο δημόσιο βίο των πόλεων της αυτοκρατορίας καταλαμβάνουν οι χώροι λατρείας της νέας επίσημης κρατικής θρησκείας. Η κεντρική βασιλική του Δίου, έδρα του επισκόπου της πόλης, οικοδομήθηκε το δεύτερο μισό του 4ου αι π.Χ., για να καταστραφεί λίγο αργότερα από σεισμό. Οικοδομήθηκε ξανά λίγο μεγαλύτερη ακριβώς στην ίδια ακριβώς θέση και συνέχισε τη λειτουργία της σε όλη τη διάρκεια του 6ου αι. μ.Χ.

Ο ιδιωτικός χώρος

Οι οικίες που έχουν ανασκαφεί και ερευνηθεί στο Δίον αποτελούν το προϊόν των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών που διαμορφώθηκαν στην ρωμαϊκή αυτοκρατορία κατά τα τέλη του 2ου και το α' μισό του 3ου αι. μ.Χ. Οικοδομήθηκαν από μία εύπορη και ισχυρή ελίτ, η οποία αντιλαμβανόταν την κατοικία όχι αποκλειστικά ως ιδιωτικό χώρο αλλά προπάντων ως συνισταμένη του δημόσιου βίου και ως μέσο προβολής του κοινωνικού της κύρους.

Τα μεγάλα οικιστικά συγκροτήματα (οικίες Ευβούλου, Διονύσου, Ζωσά, Λήδας, Αθηνάς, Επιγένους, οικία στον τομέα Βρύση Παππά) που έχουν εντοπιστεί χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη πολυτέλεια. Η κάτοψη τους παρότι δεν ανατρέχει σε κάποιο συγκεκριμένο αρχιτεκτονικό τύπο, ενσωματώνει τα κύρια στοιχεία των αστικών οικιών της περιόδου· μία στεγασμένη αυλή με δεξαμενή (αίθριο), η οποία συχνά συνδυάζεται με περιστύλιο.

Οι ιδιωτικές οικίες του Δίου κατοικήθηκαν ανελλιπώς για δύο αιώνες και όσες από αυτές βρίσκονται πλησίον του Forum για πολύ περισσότερο.

Νεκροταφεία

Τα νεκροταφεία του Δίου αναπτύχθηκαν στα βόρεια, τα δυτικά και τα νότια της οχυρωμένης πόλης. Οι παλαιότερες ταφές ανάγονται στον 5ο αι. π.Χ. και προέρχονται από το βόρειο νεκροταφείο της πόλης, το οποίο χρησιμοποιήθηκε συνεχώς έως την Ύστερη Ρωμαϊκή περίοδο. Το

λεγόμενο Δυτικό νεκροταφείο χρησιμοποιήθηκε κυρίως κατά τον 4ο αι. π.Χ. και την Ελληνιστική περίοδο. Μετά την επικράτηση του χριστιανισμού και την εγκατάλειψη των παλαιών ιερών της εθνικής θρησκείας ένα νέο νεκροταφείο με πυκνή διάταξη τάφων αναπτύχθηκε στα νότια, όπου τον 5ο αι. μ.Χ. οικοδομήθηκε μία κοιμητηριακή βασιλική.

Μακεδονικοί τάφοι κατά την Ελληνιστική περίοδο, ευμεγέθη κτίσματα, πολυτελείς σαρκοφάγοι και ορθογώνιοι βωμοί κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο είναι οι ταφικές κατασκευές που οικοδομούνται από τα μέλη των ισχυρότερων τάξεων του Δίου, για να χρησιμεύσουν ως μέσα προβολής κοινωνικής προβολής. Οι απλοί άνθρωποι ενταφιάζονται σε απλούστερους τύπους τάφων. Οι τάφοι σημαίνονται με επιτύμβιες στήλες, οι ελληνικές ή λατινικές επιγραφές των οποίων παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για την πληθυσμιακή σύνθεση της πόλης. Κατά την Παλαιοχριστιανική περίοδο οι τάφοι σημαίνονται με απλές λίθινες πλάκες οι οποίες φέρουν εγχάρακτο το σύμβολο του σταυρού.

Λεπτομέρεια ψηφιδωτού από τη λεγόμενη οικία του Ζωά

Σοφία Κουλίδου, MSc Αρχαιολόγος
Χρήστος Σπανοδήμος, MA Αρχαιολόγος

Εφορεία Αρχαιοτήτων Πιερίας
Παρμενίωνος 32, 60132, Κατερίνη
2351047883
efapie@culture.gr

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Αδάμ-Βελένη Π. (επιμ.), 2012, Αρχαία θέατρα της Μακεδονίας, Διάζωμα 3.

Ευαγγελίδης Β., 2010, Η αγορά των πόλεων της Ελλάδας από τη ρωμαϊκή κατάκτηση ως τον 3ο αι. μ.Χ.

Καραδέδος Γ., 1993, «Το υδραγωγείο και η κεντρική δεξαμενή του αρχαίου Δίου», ΑΕΜΘ 4 (1990), 217-230.

Κοτσάκη Μ., 2016, Δίον. Ιδιωτικός χώρος (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Δημοσίευτη Διπλωματική Μεταπτυχιακή Εργασία)

Μέντζος, Α., 1993, «Η κοιμητηριακή ή έξω των τειχών βασιλική του Δίου», ΑΕΜΘ 4 (1990), 231-240.

Παντερμαλής Δ., 1999, Δίον. Η ανακάλυψη.

Παντερμαλής Δ., 1997, Δίον. Αρχαιολογικός χώρος και Μουσείο.

Πινγιάτογλου Σ., 2015, Δίον. Το ιερό της Δήμητρος.

Στεφανίδου - Τιβερίου Θ., 1998, Ανασκαφή Δίου 1. Η οχύρωση.

Τσιάφης Δ., 2017, Ιερά και λατρείες της Κάτω Μακεδονίας (Πιερία, Βοττιαία, Αλμωπία), (Αδημ. διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη Α.Π.Θ.).

Τσιάφης Δ., 2009, Οι Μακεδονικοί Τάφοι του Δίου (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Δημοσίευτη Διπλωματική Μεταπτυχιακή Εργασία).

Χριστοδούλου Π., 2000, Ελληνιστική ζωφόρος στο Δίον με ανάγλυφες παραστάσεις όπλων. Η θέση της στην βασιλική της αγοράς και η αρχική μορφή του μνημείου (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Δημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή)

Oulkeroglou A., 2017, «Public baths in Roman Dion (Colonia Iulia Augusta Diensis)», JGA 2 (2017), 287–324.

Χρήσιμοι Ιστότοποι

http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2508

<http://dion-excavation.web.auth.gr/>

<http://www.surgicalexcavation.gr>

Σύντομα Βιογραφικά Σημειώματα

Η Σοφία Κουλίδου είναι απόφοιτος του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και έχει λάβει μεταπτυχιακό δίπλωμα (MSc) στην Περιβαλλοντική Αρχαιολογία και Παλαιοοικονομία από το Πανεπιστήμιο του Sheffield, Ηνωμένο Βασίλειο. Υπηρετεί ως αρχαιολόγος στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Πιερίας και έχει μακρά εμπειρία σε ανασκαφές στην περιοχή του Μακεδονικού Ολύμπου. Η έρευνά της εστιάζει κυρίως στην Αιγαιακή Προϊστορία.

Ο Χρήστος Σπανοδήμος είναι απόφοιτος του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και έχει λάβει μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης στην Κλασική Αρχαιολογία από το Πανεπιστήμιο Κρήτης. Έχει εργαστεί ως αρχαιολόγος του Υπουργείου Πολιτισμού & Αθλητισμού σε Μαγνησία, Χίο, Κέρκυρα, Ήπειρο και Αιτωλοακαρνανία, ενώ από το 2020 υπηρετεί στην Πιερία. Ασχολείται με την μελέτη της αρχαίας ελληνικής οχυρωματικής με έμφαση στην Ελληνιστική περίοδο.

Δραστηριότητες της ΑΔΙΣΠΟ

Προγραμματική Συμφωνία Συνεργασίας ΓΕΕΘΑ-ΠΑΜΑΚ

Στο πλαίσιο της συνεργασίας του ΓΕΕΘΑ με το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, υπεγράφη την Τετάρτη 21 Απριλίου 2021 στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, νέα Προγραμματική Συμφωνία Συνεργασίας για την συνέχιση της λειτουργία της επώνυμης Έδρας «Έδρα ΓΕΕΘΑ στις Στρατηγικές Σπουδές Θουκυδίδης», από τον Διοικητή της Σχολής Υποναύαρχο Μιχαήλ Ναούμ ως εκπρόσωπο του ΓΕΕΘΑ και από τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας (ΠΑΜΑΚ) Καθηγητή κ. Στυλιανό Κατρανίδη ως εκπρόσωπο του Πανεπιστημίου, με την παρουσία του κατόχου της Έδρας, Κοσμήτορα της Σχολής Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών, Καθηγητή κ. Ηλία Κουσκουβέλη.

Τη συνέχιση της συνεργασίας μεταξύ του ΓΕΕΘΑ και του ΠΑΜΑΚ χαιρέτησε ο Υπαρχηγός του ΓΕΕΘΑ, Αντιναύαρχος Ιωάννης Δρυμούσης ΠΝ με παρέμβαση του μέσω τηλεδιάσκεψης.

Η ονομασία της Έδρας, αποσκοπεί στο να τιμήσει τον παγκοσμίως αναγνωρισμένο ως πατέρα των Διεθνών Σχέσεων, Στρατηγό Θουκυδίδη, ο οποίος αποτελεί «πρεσβευτή» της Ελλάδας ανά τον κόσμο και «διαβατήριο» για την επιστημονική και επικοινωνιακή προβολή, καθώς και την αναγνώριση της Έδρας στο εξωτερικό.

Η κύρια συνεισφορά της Έδρας είναι:

α. Η προαγωγή της Επιστήμης των Στρατηγικών Σπουδών.

β. Η επιμόρφωση του στρατιωτικού και πολιτικού προσωπικού των Ενόπλων Δυνάμεων. Η απόκτηση των γνώσεων αποτελεί απαραίτητο εφόδιο για τα στελέχη, ώστε να ανταποκρίνονται με πληρότητα στις υψηλές απαιτήσεις που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν στο ταχύτατα μεταβαλλόμενο γεωστρατηγικό περιβάλλον και στην κρίσιμη δημοσιονομική συγκυρία, στην οποία βρίσκεται η πατρίδα μας.

γ. Η συμβουλευτική προσφορά του ΓΕΕΘΑ στα αντίστοιχα θέματα και στην εκπαίδευση του προσωπικού των ΕΔ στην παραγωγή νέας σκέψης και μεθοδολογίας στα σχετικά επιστημονικά πεδία. Η Έδρα δύναται να λειτουργήσει ως «δεξαμενή σκέψης» (think tank) για το ΓΕΕΘΑ.

δ. Η εδραίωση της συνεργασίας μεταξύ του ΓΕΕΘΑ, του προσωπικού των ΕΔ και της Πανεπιστημιακής-Ερευνητικής Κοινότητας.

ε. Η προώθηση θεσμών που θα διευκολύνουν και θα προάγουν την έρευνα, δίνοντας έμφαση στο παραγόμενο έργο για την εκπλήρωση των στρατηγικών στόχων και των πολιτικών του ΓΕΕΘΑ στον τομέα της εκπαίδευσης.

στ. Η εξωστρέφεια και προβολή του Πανεπιστημίου και των ΕΔ, τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό.

Υπογραφή Μνημονίου Συνεργασίας ΑΔΙΣΠΟ-ΔΙΠΑΕ

Στο πλαίσιο των συνεργασιών της Σχολής με ΑΕΙ και λοιπούς δημόσιους εκπαιδευτικούς φορείς, την Τετάρτη 21 Απριλίου 2021, υπογράφηκε Μνημόνιο συνεργασίας της Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου με το Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδος. Το Μνημόνιο Συνεργασίας υπέγραψαν ο Υποναύαρχος Μιχαήλ Ναούμ ΠΝ, Διοικητής της ΑΔΙΣΠΟ, και ο Ομότιμος Καθηγητής Αθανάσιος Καΐσης, Πρόεδρος της Διοικούσας Επιτροπής του ΔΙΠΑΕ.

Το Μνημόνιο Συνεργασίας περιλαμβάνει σειρά κοινών δράσεων που αφορούν σε τομείς εκπαιδευτικού, ερευνητικού και διοικητικού ενδιαφέροντος, στους οποίους διαπιστώνουν αμοιβαίο όφελος για το προσωπικό τους, τους σπουδαστές τους και τις υπηρεσίες τους.

Την έναρξη της συνεργασίας μεταξύ της Σχολής και του ΔΙΠΑΕ χαιρέτησε ως εκπρόσωπος του κ. Αρχηγού ΓΕΕΘΑ Στρατηγού Κωνσταντίνου Φλώρου ο κ. Υπαρχηγός του ΓΕΕΘΑ, Αντιναύαρχος Ιωάννης Δρυμούσης ΠΝ με παρέμβασή του μέσω τηλεδιάσκεψης.

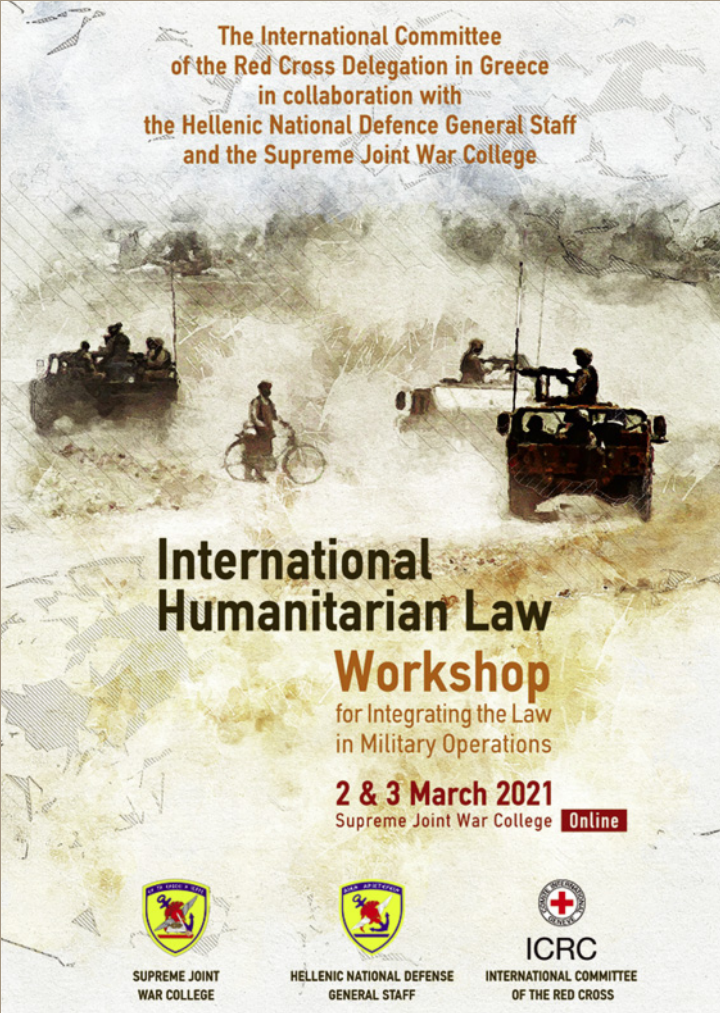

Διημερίδα με θέμα “εφαρμογή κανόνων του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου στην Επιχειρησιακή Σχεδίαση”

Την Τρίτη 2 και την Τετάρτη 3 Μαρτίου 2021, διεξήχθη διαδικτυακά διημερίδα στα Αγγλικά για την εφαρμογή των κανόνων του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου στην Επιχειρησιακή Σχεδίαση, με θέμα:

«International Humanitarian Law Workshop for Integrating the Law in Military Operations»

Η διημερίδα διοργανώθηκε από την ΑΔΙΣΠΟ, σε συνεργασία με το γραφείο της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού (ΔΕΕΣ) στην Αθήνα.

The International Committee
of the Red Cross Delegation in Greece
in collaboration with
the Hellenic National Defence General Staff
and the Supreme Joint War College

**International
Humanitarian Law
Workshop**
for Integrating the Law
in Military Operations

2 & 3 March 2021
Supreme Joint War College **Online**

 SUPREME JOINT
WAR COLLEGE

 HELLENIC NATIONAL DEFENSE
GENERAL STAFF

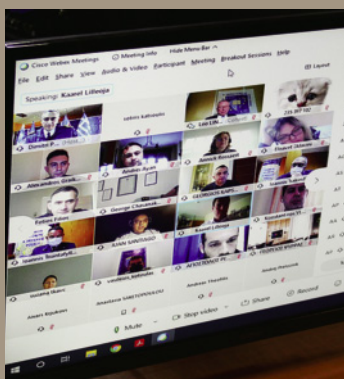
 ICRC
INTERNATIONAL COMMITTEE
OF THE RED CROSS

Σχολείο Προσανατολισμού Κοινής Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας

Το διάστημα από τη Δευτέρα 1η έως και Παρασκευή 5η Μαρτίου 2021, διεξήχθη στην αγγλική γλώσσα Σχολείο Προσανατολισμού Κοινής Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας (Common Security and Defense Policy Orientation Course) στο πλαίσιο της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας της ΕΕ.

Το Σχολείο πραγματοποιήθηκε διαδικτυακά από την ΑΔΙΣΠΟ, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (ΠΑΜΑΚ) και υπό την αιγίδα του Ευρωπαϊκού Κολεγίου Άμυνας και Ασφάλειας (European Security Defense College - ESDC).

Σχολείο Επιχειρησιακής Σχεδίασης (Comprehensive Joint Operations Planning Course)

Το διάστημα από την Δευτέρα 15η Μαρτίου ως και την Παρασκευή 19η Μαρτίου 2021 πραγματοποιήθηκε στη Βόρεια Μακεδονία, σχολείο Επιχειρησιακής Σχεδίασης (Comprehensive Joint Operations Planning Course) από την Κινητή Ομάδα Εκπαίδευσης της ΑΔΙΣΠΟ.

Το σχολείο πραγματοποιήθηκε στις εγκαταστάσεις της Στρατιωτικής Ακαδημίας των Ενόπλων Δυνάμεων της Βόρειας Μακεδονίας στα Σκόπια και διεξήχθη στην αγγλική γλώσσα.

Η εκπαίδευση κάλυψε αντικείμενα συμμαχικής επιχειρησιακής σχεδίασης και την παρακολούθησαν δεκαπέντε αξιωματικοί των ΕΔ της ΒΜ.

Το σχολείο έγινε στο πλαίσιο δράσεων συνεργασίας των ενόπλων δυνάμεων των δύο χωρών.

Άσκηση ΤΑΑΣ «ΙΑΣΩΝ - 21»

Στο πλαίσιο της εκπαίδευσης της 18ης Εκπαιδευτικής Σειράς της ΑΔΙΣΠΟ, πραγματοποιήθηκε στη Σχολή, κατά το διάστημα 4 έως 9 Ιουνίου 2021, η άσκηση ΤΑΑΣ «ΙΑΣΩΝ - 21». Την άσκηση οργάνωσε το Γραφείο Θεμάτων Ηγεσίας της Έδρας Ακαδημαϊκών Σπουδών.

Κατά τη διάρκεια της άσκησης οι Σπουδαστές ενημερώθηκαν για τις διαδικασίες Επιχειρησιακής Σχεδίασης και διεξαγωγής Επιχειρήσεων Υποστήριξης Ειρήνης (EYE) του NATO, για την αντιμετώπιση κρίσεων «μη Άρθρου 5» (Non Article 5 Crisis Response Operations - CRO) εκτός των ορίων της συμμαχίας, ειδικότερα σε ότι αφορά τα καθήκοντα του Επιτελείου Πληροφοριών και τις διαδικασίες Ενημέρωσης Κοινού και διαχείρισης των ΜΜΕ. Επίσης, πραγματοποιήθηκαν διαλέξεις σε θέματα ενημέρωσης του κοινού και διαχείρισης των ΜΜΕ, από επιλεγμένους δημοσιογράφους και εξειδικευμένους Αξιωματικούς με εμπειρία σε θέματα Τύπου.

Στην άσκηση, η οποία είναι σεμιναριακού τύπου (study exercise), η οποία περιλαμβάνει παιχνίδι ρόλων (role play), δόθηκε έμφαση, σε ζητήματα ενημέρωσης κοινού και διαχείρισης των ΜΜΕ.

Η άσκηση ολοκληρώθηκε με την πρακτική εξάσκηση των Σπουδαστών σε θέματα χειρισμού των ΜΜΕ, με τη βοήθεια εκπαιδευτών του Πολυεθνικού Κέντρου Εκπαίδευσης Επιχειρήσεων Υποστήριξης Ειρήνης και δημοσιογράφων.

Επίσκεψη Κολλεγίου Γενικού Επιτελείου Σερβίας στην ΑΔΙΣΠΟ

Την Πέμπτη 10 Ιουνίου 2021, η 64η Εκπαιδευτική Σειρά του Κολλεγίου του Γενικού Επιτελείου της Σερβίας (Serbian General Staff College), στο πλαίσιο του ετήσιου εκπαιδευτικού ταξιδιού της Σχολής, πραγματοποίησε επίσκεψη στην Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου, όπου ενημερώθηκε επί της αποστολής και του έργου της Σχολής.

Η Βιβλιοθήκη μας

Η στήλη με τις βιβλιογραφικές - αναγνωστικές προτάσεις από το σύνολο των τίτλων που διαθέτει η βιβλιοθήκη της Σχολής

Συγγραφείς/εις: Κοτζαγεώργης Φωκίων Π., Γούναρης Βασίλης Κ., Δεμερτζής Σάββας, Γαρυφάλλος Αλέξανδρος, Ζαχαριάδου Ελισάβετ Α., Μελάς Βίκτωρ Θ. (Συλλογικό έργο). Επιμ.: Λεονόρα Ναβάρι

Τίτλος: Μακεδονία: Χαρτογραφία και ιστορία, 15ος-18ος αιώνας

Εκδόσεις: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης

Ο Φ. Π. Κοτζαγεώργης γράφει για τη Μακεδονία κατά τους πρώτους οθωμανικούς αιώνες και ο Βασίλης Κ. Γούναρης για τη Μακεδονία της πρώιμης Τουρκοκρατίας. Οι Σάββας Δεμερτζής και Αλέξανδρος Γαρυφάλλος γράφουν για τη Μακεδονία στην παλαιοχαρτογραφία από τη σκοπιά των συλλεκτών και η Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου για την Εγνατία Οδό, το Στρυμονικό Δέλτα και τις Σέρρες (1350-1650). Ο Βίκτωρ Μελάς, τέλος, παρουσιάζει το έργο του μεγάλου γεωγράφου Μελέτιου «Γεωγραφία παλαιά και νέα».

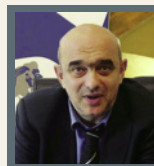

Η έκδοση αυτή πραγματοποιήθηκε με την ευκαιρία της ομώνυμης έκθεσης παλαιών χαρτών της Μακεδονίας, που διοργάνωσε το Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης στον εκθεσιακό χώρο του Μεγάρου Εύνάρδου (28 Μαΐου 2013 έως 12 Ιανουαρίου 2014). Το Αρχείο Χαρτογραφίας του Ελληνικού Χώρου του ΜΙΕΤ ιδρύθηκε το 2002 με τη δωρεά της αξιόλογης συλλογής παλαιών χαρτών του ζεύγους Βίκτωρος και Νιόβης Μελά.

Η έκδοση παρουσιάζει σε χρονολογική σειρά περίπου ενενήντα χάρτες της Μακεδονίας, που φιλοτεχνήθηκαν μεταξύ 15ου και 18ου αιώνα. Πρόκειται για μια αρκούντως περιεκτική επισκόπηση μιας περιοχής η οποία δεν έτυχε μεγάλης προσοχής από τους χαρτογράφους δια μέσου των αιώνων, ιδιαίτερα ως ξεχωριστή οντότητα και όχι ως τμήμα της ηπειρωτικής Ελλάδας.

Η Μακεδονία χαρακτηρίζεται από σημαντικές γεωγραφικές και ιστορικές ιδιαιτερότητες, σε σύγκριση με τις περιοχές της νότιας και της νησιωτικής Ελλάδας, όπου η Βενετοκρατία αλλά και η γενικότερη παρουσία Δυτικών εμπορών, ναυτικών και περιηγητών άφησαν ανεξίτηλα σημάδια, που καταγράφονται και στους χάρτες. Αντίθετα, στη Μακεδονία η θάλασσα -στοιχείο που ενδιαφέρει ιδιαίτερα τους χαρτογράφους- παίζει άλλο ρόλο απ' ότι στην Κρήτη, την Πελοπόννησο και τα νησιά. Επιπλέον, καθώς περνούν οι αιώνες, αλλάζουν συχνά τα όρια που προσδιορίζουν για τους γεωγράφους και τους χαρτογράφους, το χώρο που αποκαλείται Μακεδονία, σε σύγκριση με τα σταθερά όρια της Πελοποννήσου, της Κρήτης ή των Κυκλάδων. Ακόμη και το ενδιαφέρον του Δυτικού κόσμου για την ελληνική αρχαιότητα εκδηλώνεται πολύ αργότερα σε σχέση με τη νότια και νησιωτική Ελλάδα. Όλοι αυτοί οι παράγοντες επηρέασαν και εν μέρει διαφοροποίησαν την ιστορική, γεωγραφική και χαρτογραφική προσέγγιση της Μακεδονίας. Οι χάρτες της Μακεδονίας έγιναν κυρίως από ανθρώπους που δεν είχαν ταξιδέψει στην περιοχή και γνώριζαν τη γεωγραφία της από δεύτερο χέρι. Ως εκ τούτου, η ακρίβεια των θέσεων που απεικονίζονται σε αυτούς τους χάρτες ποικίλλει εξαιρετικά. Οι χάρτες δεν αναπαριστούν απλώς τη Μακεδονία, αλλά αντανakλούν και την εξέλιξη της χαρτογραφίας από τον 15ο ως τον 18ο αιώνα. Εκτός από την παρουσίαση και τον σχολιασμό των χαρτών, η έκδοση περιλαμβάνει κείμενα για την ιστορία, την τοπογραφία και τη χαρτογραφία της περιοχής.

Συγγραφέας: Ιωάννης Ε. Καραφουλίδης
Τίτλος: Ο «Αλγόριθμος» της ισχύος
Εκδόσεις: Παπαζήση

Ο Γιάννης Καραφουλίδης, είναι διδάκτωρ Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και κάτοχος του διπλώματος MBA Executive του ιδίου Πανεπιστημίου.

Είχε την τύχη, από τα φοιτητικά του ακόμη χρόνια, αρχές της δεκαετίας του '80, παράλληλα με τις σπουδές του να εργάζεται ως στέλεχος της Alpha Bank, έως το 2014 και ως σύμβουλος στην ελεύθερη αγορά έως σήμερα. Το γεγονός αυτό του έδωσε την ευκαιρία να γνωρίσει και να νιώσει την Οικονομία όχι μόνο ακαδημαϊκά αλλά και βιωματικά.

Η έλξη και η αγάπη του προς την ιστορική έρευνα και τη φιλοσοφική ανάλυση τον καθοδηγεί κάθε φορά στην προσπάθεια του να προσεγγίζει και να ερμηνεύει τις οικονομικές εξελίξεις σε συνδυασμό με το εκάστοτε ιστορικοκοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

Το σύγγραμμά του «Ο αλγόριθμος της ισχύος», είναι η φυσική κατάληξη μιας πολυετούς πνευματικής ζύμωσης και αναζήτησης και ταυτοχρόνως η αρχή μιας νέας περιόδου έκφρασης για το συγγραφέα, αφού μας δηλώνει, μέσα από τις γραμμές του βιβλίου του, ότι η προσπάθειά του να ερμηνεύει τα διεθνώς τεκταινόμενα, βασιζόμενος στην οικονομική θεωρία και στην ηθικοπολιτική φιλοσοφία, έχει ακόμη πολύ δρόμο μπροστά της.

«Ὀλβιος, ὅστις τῆς ἱστορίας ἔσχε μάθησιν.»
(Ευριπίδης)

...Με αρωγό την Ιστορία, επιδιώκουμε την όσο το δυνατόν πιο στέρεη τεκμηρίωση των απόψεών μας... η εφαρμογή του αλγορίθμου της ισχύος εφαρμόζεται με την ίδια λογική και τις ίδιες συνέπειες, τηρουμένων των αναλογιών, τόσο από τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις, όσο και από τα κυρίαρχα κράτη.

Αφού εκθέσουμε και αναλύσουμε τους όρους και τις προϋποθέσεις για την αποδοτική και αειφόρο λειτουργία του αλγορίθμου, θα παρατεθούν με χρονολογική σειρά και ανάλογα με τη σπουδαιότητά τους, οι πιο χαρακτηριστικές ιστορικές περιπτώσεις, που αποδεικνύουν όχι μόνο τη θεωρητική, αλλά και την πρακτική ισχύ του, σε επίπεδο κυρίως οργανωμένων κοινωνιών και κυρίαρχων κρατών.

Με αυτό τον τρόπο θα αρχίσει ένα ενδιαφέρον πνευματικό παιχνίδι μεταξύ του αναγνώστη και των κειμένων μας. Ο πρώτος καλείται να κρίνει μέσα από τα ιστορικά μας παραδείγματα πρώτον, εάν τα κριτήρια που ορίσαμε για την καλή και αειφόρο λειτουργία του αλγορίθμου αντέχουν στη βάσανο των ιστορικών γεγονότων και δεύτερον, να αποφασίσει, μετά από την πνευματική αυτή διάδραση, εάν η λειτουργία του αλγορίθμου της ισχύος και οι παραγόμενες συνέπειες της λειτουργίας του, δύνανται να αποτελέσουν ερμηνευτικό ιστορικό εργαλείο, αλλά και εργαλείο για σχετικές οικονομικοπολιτικές προβλέψεις. (Από την παρουσίαση στο οπισθόφυλλο του βιβλίου).

“Έλληνες και Φιλέλληνες ζωγράφοι
για το 1821”

Βρυζάκης Θεόδωρος (1814 ή 1819 - 1878).
Η Ελλάς ευγνωμονούσα, 1858,
Λάδι σε μουσαμά, 215 x 157 εκ.,
Εθνική Πινακοθήκη

Βρυζάκης Θεόδωρος (1814 ή 1819 - 1878).
Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ευλογεί τη σημαία
της Επανάστασης, 1865,
Λάδι σε μουσαμά, 164 x 126 εκ.,
Εθνική Πινακοθήκη

Ελεύθεροι Πολιορκημένοι

«Χωρίς τη λευτεριά, τι θα ήσουν συ, Ελλάδα;
Χωρίς εσένα, Ελλάδα, τι θα ήταν ο κόσμος; (...)
Ελάτε, σεις λαοί όλων των χωρών,
Ελάτε και βοηθήστε να την κάνετε λεύτερη,
Αυτή που σας έχει κάνει όλους λεύτερους!» (...)

«Μάγεμα η φύσης κι όνειρο στην ομορφιά και χάρη,
Η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι,
με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κρένει,
όποιος πεθαίνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει» (...)

Διονύσιος Σολωμός

Νικόλαος Γύζης (1842-1901).
Μετά την καταστροφή των Ψαρών, π. 1896-1898,
Λάδι σε μουσαμά, 133 x 188 εκ.,
Εθνική Πινακοθήκη

Ωδή τετάρτη [IV] Εις τον Ιερόν Λόχον

«Ας μη βρέξει ποτέ
το σύννεφον, και ο άνεμος
σκληρός ας μη σκορπίσει
το χώμα το μακάριον
που σας σκεπάζει.» (...)

Ανδρέας Κάλβος

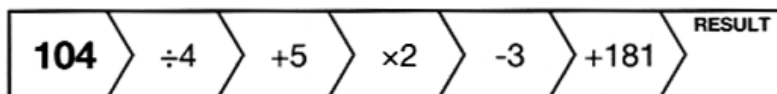
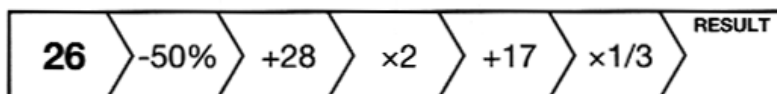
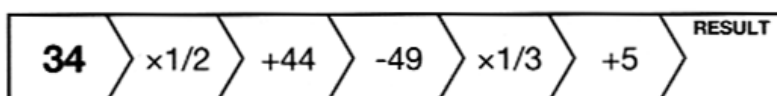

Βρυζάκης Θεόδωρος (1814 ή 1819 - 1878).
Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ευλογεί τη σημαία της Επανάστασης, 1865,
Λάδι σε μουσαμά, 164 x 126 εκ.,
Εθνική Πινακοθήκη

Ακολουθία Μαθηματικών Πράξεων

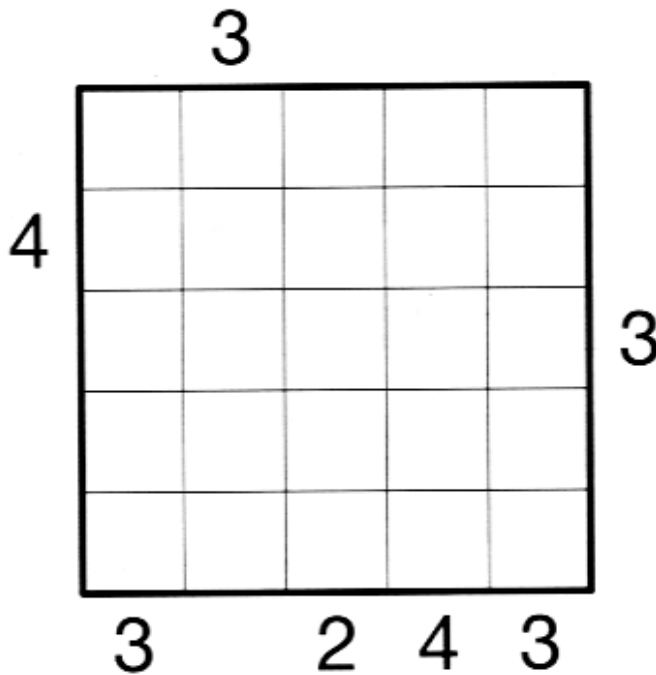
Προσπάθησε να λύσεις την ακολουθία των πράξεων, χωρίς να χρησιμοποιήσεις αριθμομηχανή ή να κρατήσεις σημειώσεις.

- Άρχισε με τον αριθμό σε έντονη γραφή στα αριστερά της κάθε ακολουθίας.
- Ακολούθησε το βέλος και εφάρμοσε την πρώτη πράξη, κρατώντας στη μνήμη σου το αποτέλεσμα.
- Ακολούθησε το επόμενο βέλος και εφάρμοσε τη δεύτερη πράξη στην προηγούμενη τιμή.
- Συνέχισε να ακολουθείς τα βέλη και να εφαρμόζεις τις αριθμητικές πράξεις, έως ότου φτάσεις στο τελευταίο τετράγωνο «ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ».
- Γράψε την τελική τιμή.

Ουρανοξύστες

Στο παρακάτω πλέγμα κελιών, τοποθέτησε ένα ψηφίο από το 1 έως το 5, το οποίο θα εμφανίζεται μια μόνο φορά σε κάθε γραμμή και σε κάθε στήλη. Κάθε ψηφίο αντιπροσωπεύει έναν ουρανοξύστη με ύψος ίσο με το ίδιο. Τα ψηφία που βρίσκονται εκτός του πλέγματος αντιπροσωπεύουν τον αριθμό των ουρανοξυστών που είναι ορατοί από εκείνη την πλευρά. Οι υψηλότεροι ουρανοξύστες κρύβουν τους χαμηλότερους ουρανοξύστες.

Απάνθισμα Σοφίας

Ευφυΐα

Ένθα γαρ σοφίης δέει, βίης έργον ουδέν.
Όπου χρειάζεται εξυπνάδα, η βία δεν είναι καθόλου χρήσιμη.
Ηρόδοτος, 480-420 π.Χ., Αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος

Ιδιοφυΐα ίσως είναι η δυνατότητα να πεις κάτι
πολύ βαθυστόχαστο με απλό τρόπο.
Τσαρλς Μπουκόφσκι, 1920-1994, Αμερικανός συγγραφέας

Ευφυΐα είναι η ικανότητα προσαρμογής στην αλλαγή.
Stephen Hawking, 1942-2018, Βρετανός φυσικός

Το Internet μπορεί να σε κάνει πιο έξυπνο. Δεν θα σε κάνει
ποτέ όμως έξυπνο.
Thomas Friedman, 1953-, Αμερικανός αρθρογράφος

Το μέλλον ανήκει στους ανθρώπους που βλέπουν τις δυνατότητες
προτού αυτές γίνουν προφανείς.
Theodore Levitt, 1925-2006, Αμερικανός οικονομολόγος

Ο έξυπνος άνθρωπος θα βρει διέξοδο από μια δύσκολη κατάσταση.
Ο σοφός δεν θα βρεθεί σ' αυτήν την κατάσταση.
Ζαν-Πωλ Ρίχτερ, 1763-1825, Γερμανός συγγραφέας

Ευφυΐα χωρίς φιλοδοξία είναι πουλί χωρίς φτερά.
Σαλβαντόρ Νταλί, 1904-1989, Ισπανός ζωγράφος

Μεγαλοφυΐα είναι η ικανότητα να μπορείς να δεις δέκα πράγματα
όταν ο κανονικός άνθρωπος βλέπει ένα.
Ezra Pound, 1885-1972, Αμερικανός ποιητής

Αλίμονο σ' εκείνον που είναι έξυπνος, αλλά δεν έχει δυνατό χαρακτήρα.
Αν πήρες στο χέρι σου το φανάρι του Διογένη,
πρέπει να πάρεις στο άλλο και το ραβδί του.
Νικολά Σαμφόρ, 1740-1794, Γάλλος συγγραφέας

Η πράξη είναι το αληθινό μέτρο της ευφυΐας.
Napoleon Hill, 1883-1970, Αμερικανός συγγραφέας αυτοβοήθειας

Η ευφυΐα δεν μετριέται από τα πόδια μέχρι το κεφάλι,
αλλά από το κεφάλι μέχρι τον ουρανό.
Ναπολέον Βοναπάρτης, 1769-1821, Γάλλος ηγέτης

Ευφυΐα είναι η ταχύτητα αντίληψης και διαφέρει από την ικανότητα,
που είναι η δυνατότητα να ενεργείς σωστά
πάνω σε αυτά που έχεις αντιληφθεί.
Alfred North Whitehead, 1861-1947, Βρετανός φιλόσοφος & μαθηματικός

Δράση “21”

Στο πλαίσιο της επετείου των 200 χρόνων μετά την Επανάσταση, η Επιτροπή “Ελλάδα 2021” απηύθυνε πρόσκληση προς τα μουσεία της χώρας, προτείνοντας να υπάρχει ελεύθερη είσοδος σε αυτά, καθ’ όλη τη διάρκεια του έτους, κάθε 21η του μήνα.

Η πρόταση βρήκε θερμή ανταπόκριση από μεγάλο αριθμό μουσείων, τα οποία θα ανοίγουν δωρεάν τις πόρτες τους σε όλους τους επισκέπτες που ενδιαφέρονται για τις συλλογές τους, τη συγκεκριμένη ημέρα, μέχρι το τέλος της επετειακής χρονιάς.

Ειδικότερα, 288 μουσεία έχουν ήδη ενταχθεί στη σχετική δράση της Επιτροπής, ενώ ο αριθμός τους κάθε μέρα αυξάνεται, ενόψει της απελευθέρωσης των μετακινήσεων των πολιτών και της έναρξης της τουριστικής σεζόν.

Τα μουσεία που συμμετέχουν στη δράση θα έχουν στην είσοδο ειδική σήμανση με το σήμα της Επιτροπής “Ελλάδα 2021”.

Αναλυτικές πληροφορίες για το ποια μουσεία συμμετέχουν στη Δράση 21” θα είναι σύντομα προσβάσιμες στον ιστότοπο της Επιτροπής (greece2021.gr).

200 ΧΡΟΝΙΑ
ΜΕΤΑ ΤΗΝ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΕΛΛΑΔΑ—2021

Γιορτάζουμε.
Συμμετέχουμε.
Οραματιζόμαστε.

Επιτροπή «Ελλάδα 2021»

Και αν δεν ξέρεις ποιον δρόμο να πάρεις...
άνοιξε έναν μόνο σου.

Σωη Μ.

ΑΔΙΣΠΟ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

Αποστολή ΑΔΙΣΠΟ

Αποστολή της Σχολής είναι να παρέχει διακλαδική εκπαίδευση επιχειρησιακού και στρατηγικού επιπέδου, καθώς και επιμόρφωση σε βασικά θέματα γεωπολιτικής σε ανώτερους αξιωματικούς των τριών Κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ) με σκοπό την προαγωγή της ικανότητάς τους στη σχεδίαση, διεύθυνση, διεξαγωγή διακλαδικών επιχειρήσεων, την κατάρτισή τους για τη στελέχωση εθνικών και συμμαχικών διακλαδικών στρατηγείων, στο εσωτερικό ή εξωτερικό και λοιπών εθνικών - συμμαχικών διεθνών θέσεων και για να τους καταστήσει ικανούς διοικητές και επιτελείς διακλαδικών στρατηγείων.

Η Σχολή λειτουργεί και ως επιστημονικός και επιτελικός φορέας στο χώρο των Ενόπλων Δυνάμεων για θέματα διακλαδικότητας, άμυνας, ασφάλειας και γεωπολιτικής - στρατηγικής εθνικού - συμμαχικού και διεθνούς ενδιαφέροντος.

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ
Ειδιεύση

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΝΤΙΣΤΗΣ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΟΛΕΜΟΥ
www.adixpo.mil.gr / e-mail: info@adixpo.gr